

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

КОВАЛЬЧУК МИКОЛА РОМАНОВИЧ

УДК 343.322

ДИСЕРТАЦІЯ
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОСОБНИЦТВО ДЕРЖАВІ-АГРЕСОРУ
ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОМ УКРАЇНИ

Спеціальність – 081 Право

Галузь знань – 08 Право

Подається на здобуття освітньо-наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ М.Р. Ковальчук

Науковий керівник: **Бурда Степан Ярославович**, кандидат юридичних наук, доцент

Львів – 2026

АНОТАЦІЯ

Ковальчук М.Р. Відповідальність за пособництво державі-агресору за кримінальним правом України. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття освітньо-наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів, 2026.

У результаті комплексного дослідження кримінальної відповідальності за пособництво державі-агресору, передбаченої статтею 111-2 Кримінальний кодекс України, сформовано цілісне бачення теоретичних засад, нормативної конструкції, проблем кваліфікації та караності відповідного складу кримінального правопорушення, а також його місця у системі кримінально-правового захисту основ національної безпеки України в умовах триваючої збройної агресії. Узагальнення результатів, отриманих у межах трьох розділів роботи, дає підстави для формулювання таких системних висновків.

Стан наукової розробки проблеми характеризується високою інтенсивністю, але концептуальною незавершеністю. Запровадження статті 111-2 КК України стало реакцією законодавця на трансформацію форм співпраці з державою-агресором після початку повномасштабної фази збройної агресії. Упродовж 2022-2024 років у науковому середовищі сформувався значний масив публікацій, присвячених аналізу новели. Водночас ці дослідження переважно мають фрагментарний і догматичний характер, зосереджуючись на елементах складу кримінального правопорушення та питаннях відмежування від суміжних норм. Попри інтенсивність наукового обговорення, єдності щодо правової природи статті 111-2 КК, меж її застосування та співвідношення з іншими складами злочинів проти основ національної безпеки не досягнуто. Це свідчить про

перехідний стан доктринального осмислення відповідної норми та необхідність подальшого системного узагальнення.

Поява статті 111-2 КК України є проявом диференціації кримінальної відповідальності, а не класичної криміналізації нової поведінки. Аналіз ознак криміналізації дозволяє дійти висновку, що поведінка, пов'язана з наданням допомоги іноземній державі у підривній діяльності проти України, вже була охоплена положеннями про державну зраду. Відтак запровадження окремої норми не означає встановлення відповідальності за якісно новий вид суспільно небезпечного діяння. Йдеться про нормативне виокремлення окремих форм сприяння державі-агресору з метою більш гнучкої оцінки їх суспільної небезпечності, розширення кола суб'єктів та уточнення санкцій. Соціальна обумовленість цієї норми полягає у зміні політико-правових акцентів у період воєнного стану та прагненні держави адаптувати кримінально-правові механізми до нових форм внутрішніх загроз.

Об'єкт пособництва державі-агресору має комплексний характер і зосереджується передусім на воєнній безпеці як складовій національної безпеки. Методологічно виправданим є розуміння об'єкта складу як охоронюваних кримінальним законом суспільних відносин. Родовим об'єктом є відносини у сфері забезпечення національної безпеки, тоді як безпосереднім – воєнна безпека, що охоплює обороноздатність, військову спроможність та здатність держави протидіяти збройній агресії. Водночас залежно від конкретної форми діяння можуть порушуватися й додаткові факультативні об'єкти – життя і здоров'я осіб, власність, громадська безпека, функціонування органів державної влади чи критичної інфраструктури. Такий багатовекторний характер суспільної небезпечності обумовлює підвищену цінність об'єкта та виправдовує суворість санкції, але водночас вимагає високого рівня правової визначеності.

Законодавча конструкція об'єктивної сторони є формальною, превентивною за своєю природою, але містить ризики розширеного

тлумачення. Склад кримінального правопорушення сконструйовано як формальний: для настання відповідальності достатнім є сам факт вчинення передбачених дій без необхідності доведення конкретних шкідливих наслідків. Такий підхід відповідає завданню запобігання загрозам на ранніх стадіях. Водночас використання оціночних категорій, зокрема поняття «підтримка» чи «інша допомога», створює небезпеку надмірно широкого тлумачення. Відсутність чітких критеріїв істотності або мінімального порогу суспільної небезпечності може призводити до криміналізації діянь, що не становлять реальної загрози воєнній безпеці. Тому підвищення якості нормативної техніки та конкретизація диспозиції є об'єктивною потребою подальшого вдосконалення законодавства.

Особливості суб'єкта та суб'єктивної сторони формують ключові розмежувальні критерії та водночас породжують складнощі доказування. Суб'єкт визначений як загальний із негативною ознакою – виключення громадян держави-агресора. Така модель спрямована на притягнення до відповідальності осіб, які перебувають у правовому зв'язку з Україною або діють на її території. Разом із тим абсолютне виключення всіх громадян держави-агресора не є беззаперечним і може потребувати уточнення. Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом та спеціальною метою завдання шкоди Україні. Саме наявність цілеспрямованої антидержавної орієнтації відмежовує пособництво від інших суміжних складів. Проте встановлення такої мети у практичній площині пов'язане з істотними труднощами, особливо в умовах окупації, коли поведінка особи може бути зумовлена примусом, страхом або міркуваннями виживання. Отже, проблема доказування умислу та добровільності набуває особливої ваги для забезпечення справедливості кримінального переслідування.

Співвідношення статті 111-2 із нормами про державну зраду та колабораційну діяльність характеризується елементами колізійності та нормативного дублювання. Перетин ознак із положеннями про державну зраду та колабораційну діяльність зумовлює складні проблеми кваліфікації.

У низці випадків однакові фактичні обставини можуть підпадати під декілька норм із різними санкціями, що ставить під загрозу принцип правової визначеності та пропорційності. Застосування формальних правил конкуренції не усуває змістовних суперечностей. Відсутність універсальних критеріїв розмежування підвищує ризик неоднакової судової практики. Тому системний перегляд співвідношення норм розділу I Особливої частини КК України є необхідною умовою внутрішньої узгодженості кримінального законодавства.

Караність пособництва державі-агресору загалом відповідає підвищеній суспільній небезпечності діяння, проте потребує корекції з огляду на принцип індивідуалізації. Віднесення діяння до категорії особливо тяжких злочинів та встановлення суворого основного покарання у виді позбавлення волі від десяти до дванадцяти років є виправданим з огляду на характер посягання на воєнну безпеку. Водночас обов'язковість додаткового покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю не завжди узгоджується з принципом індивідуалізації. Санкційна асиметрія у співвідношенні з іншими злочинами проти основ національної безпеки також свідчить про потребу системного перегляду шкали покарань для забезпечення пропорційності та логічної узгодженості кримінально-правової політики.

Дослідження виявило істотні прогалини у кримінологічному, емпіричному та компаративному вимірах проблеми. Незважаючи на активність доктринальних досліджень, недостатньо розкритими залишаються соціальні детермінанти пособництва державі-агресору, психологічні механізми залучення до співпраці з ворогом, вплив умов окупації на формування поведінкових моделей. Бракує систематизованих узагальнень судової практики щодо тенденцій кваліфікації та призначення покарання. Обмеженим є й аналіз зарубіжного досвіду кримінально-правового реагування на співпрацю з окупаційними режимами. Розвиток

емпіричних та компаративних досліджень є необхідним для формування обґрунтованої та збалансованої моделі кримінально-правового впливу.

Подальше вдосконалення законодавства має здійснюватися шляхом системної уніфікації норм про злочини проти основ національної безпеки. Ефективність кримінально-правового реагування залежить від внутрішньої узгодженості законодавства. Необхідним є уточнення диспозицій із дотриманням принципу правової визначеності, конкретизація оціночних понять, чітке нормативне розмежування суміжних складів, а також перегляд санкцій із позицій пропорційності. Важливу роль у забезпеченні єдності правозастосування повинні відігравати узагальнення судової практики та формування стабільних правових позицій найвищої судової інстанції.

Сформована кримінально-правова модель відповідальності за пособництво державі-агресору відіграє ключову роль у захисті української державності, але потребує подальшого концептуального осмислення. Стаття 111-2 КК України стала важливим інструментом протидії внутрішнім проявам сприяння зовнішній агресії. Її значення полягає у превентивному характері, розширенні кола суб'єктів та можливості диференційованої оцінки форм допомоги ворогу. Водночас збереження балансу між інтересами національної безпеки та правами людини вимагає чіткості, передбачуваності та пропорційності кримінально-правових механізмів. Лише за умов поєднання науково обґрунтованого законодавчого вдосконалення, сталої судової практики та дотримання принципів законності й справедливості можливо забезпечити стабільну, внутрішньо узгоджену та ефективну модель кримінально-правового захисту України в умовах триваючої збройної агресії.

Ключові слова: кримінальне правопорушення; пособництво державі-агресору; кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки; кримінальна відповідальність; колабораційна діяльність; державна зрада; воєнний стан; диференціація кримінальної відповідальності; кримінально-правова кваліфікація; криміналізація.

SUMMARY

Kovalchuk M.R. Liability for aiding an aggressor state under Ukrainian criminal law. Qualification scientific work on the rights of the manuscript.

Thesis for the degree of Doctor of Philosophy in the specialty 081 “Law”. Lviv State University of Internal Affairs. Lviv, 2026.

As a result of a comprehensive study of criminal liability for aiding an aggressor state, as provided for in Article 111-2 of the Criminal Code of Ukraine, a holistic view of the theoretical foundations, normative construction, problems of qualification and punishability of the relevant criminal offense, as well as its place in the system of criminal law protection of the foundations of Ukraine's national security in the context of ongoing armed aggression. A summary of the results obtained in the three sections of the work provides grounds for formulating the following systemic conclusions.

The state of scientific development of the problem is characterized by high intensity but conceptual incompleteness. The introduction of Article 111-2 of the Criminal Code of Ukraine was the legislator's response to the transformation of forms of cooperation with the aggressor state after the start of the full-scale phase of armed aggression. Between 2022 and 2024, a significant body of publications devoted to the analysis of the novelty was formed in the scientific community. At the same time, these studies are predominantly fragmentary and dogmatic in nature, focusing on the elements of a criminal offense and issues of demarcation from related norms. Despite the intensity of scientific discussion, no consensus has been reached on the legal nature of Article 111-2, the limits of its application, and its relationship to other crimes against national security. This indicates a transitional state of doctrinal understanding of the relevant norm and the need for further systematic generalization.

The appearance of Article 111-2 of the Criminal Code of Ukraine is a manifestation of the differentiation of criminal liability, rather than the classic criminalization of new behavior. An analysis of the signs of criminalization leads

to the conclusion that behavior related to providing assistance to a foreign state in subversive activities against Ukraine was already covered by the provisions on high treason. Therefore, the introduction of a separate provision does not mean establishing liability for a qualitatively new type of socially dangerous act. It is about the normative separation of certain forms of assistance to an aggressor state in order to more flexibly assess their social danger, expand the circle of subjects, and clarify sanctions. The social conditioning of this provision lies in the change in political and legal priorities during the period of martial law and the state's desire to adapt criminal law mechanisms to new forms of internal threats.

The object of aiding an aggressor state is complex in nature and focuses primarily on military security as a component of national security. Methodologically, it is justified to understand the object of the composition as social relations protected by criminal law. The generic object is relations in the sphere of national security, while the immediate object is military security, which encompasses the state's defense capability, military capability, and ability to counter armed aggression. At the same time, depending on the specific form of the act, additional optional objects may be violated — the life and health of individuals, property, public safety, the functioning of state authorities or critical infrastructure. This multi-vector nature of public danger determines the increased value of the object and justifies the severity of the sanction, but at the same time requires a high level of legal certainty.

The legislative construction of the objective side is formal and preventive in nature, but carries the risk of broad interpretation. The composition of the criminal offense is constructed as formal: for liability to arise, the mere fact of committing the acts provided for is sufficient, without the need to prove specific harmful consequences. This approach is consistent with the goal of preventing threats at an early stage. At the same time, the use of evaluative categories, in particular the concepts of “support” or “other assistance,” creates the danger of overly broad interpretation. The absence of clear criteria for materiality or a minimum threshold of public harm. The absence of clear criteria for materiality

or a minimum threshold for public danger may lead to the criminalization of acts that do not pose a real threat to military security. Therefore, improving the quality of regulatory techniques and specifying the disposition is an objective requirement for further improvement of legislation.

The characteristics of the subject and the subjective side form key distinguishing criteria and, at the same time, give rise to difficulties in proving the case. The subject is defined as general with a negative feature — the exclusion of citizens of the aggressor state. This model is aimed at bringing to justice persons who are in a legal relationship with Ukraine or act on its territory. At the same time, the absolute exclusion of all citizens of the aggressor state is not unquestionable and may need to be clarified. The subjective side is characterized by direct intent and a specific goal of causing harm to Ukraine. It is the presence of a purposeful anti-state orientation that distinguishes aiding and abetting from other related offenses. However, establishing such an objective in practice is associated with significant difficulties, especially in conditions of occupation, when a person's behavior may be determined by coercion, fear, or considerations of survival. Therefore, the problem of proving intent and voluntariness becomes particularly important for ensuring the fairness of criminal prosecution.

The relationship between Article 111-2 and the provisions on high treason and collaboration is characterized by elements of conflict and regulatory duplication. The overlap between the characteristics of high treason and collaboration causes complex problems of classification. In a number of cases, the same factual circumstances may fall under several provisions with different sanctions, which jeopardises the principles of legal certainty and proportionality. The application of formal rules of competition does not eliminate substantive contradictions. The absence of universal criteria for differentiation increases the risk of inconsistent judicial practice. Therefore, a systematic review of the relationship between the provisions of Section I of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine is a necessary condition for the internal consistency of criminal legislation.

The punishment for aiding an aggressor state generally corresponds to the increased social danger of the act, but needs to be adjusted in view of the principle of individualisation. Classifying the act as a particularly serious crime and establishing a severe basic punishment in the form of imprisonment for ten to twelve years is justified given the nature of the threat to military security. At the same time, the mandatory nature of additional punishment in the form of deprivation of the right to hold certain positions or engage in certain activities is not always consistent with the principle of individualization. The asymmetry of sanctions in relation to other crimes against national security also indicates the need for a systematic review of the scale of penalties to ensure proportionality and logical consistency in criminal law policy.

The study revealed significant gaps in the criminological, empirical, and comparative dimensions of the problem. Despite active doctrinal research, the social determinants of aiding an aggressor state, the psychological mechanisms of involvement in cooperation with the enemy, and the impact of occupation conditions on the formation of behavioral patterns remain insufficiently explored. There is a lack of systematic generalizations of judicial practice regarding trends in qualification and sentencing. The analysis of foreign experience in criminal law responses to cooperation with occupation regimes is also limited. The development of empirical and comparative studies is necessary for the formation of a sound and balanced model of criminal law enforcement.

Further improvement of legislation should be carried out through systematic unification of norms on crimes against national security. The effectiveness of criminal law response depends on the internal consistency of legislation. It is necessary to clarify the provisions in accordance with the principle of legal certainty, specify evaluative concepts, clearly distinguish between related offences, and review sanctions from the perspective of proportionality. The generalization of judicial practice and the formation of stable legal positions of the highest court should play an important role in ensuring the unity of law enforcement.

The established criminal law model of liability for aiding an aggressor state plays a key role in protecting Ukrainian statehood, but requires further conceptual elaboration. Article 111-2 of the Criminal Code of Ukraine has become an important tool for countering internal manifestations of aiding external aggression. Its significance lies in its preventive nature, the expansion of the circle of subjects, and the possibility of a differentiated assessment of forms of assistance to the enemy. At the same time, maintaining a balance between national security interests and human rights requires clarity, predictability, and proportionality of criminal law mechanisms. Only through a combination of scientifically sound legislative improvements, consistent judicial practice, and adherence to the principles of legality and justice is it possible to ensure a stable, internally consistent, and effective model of criminal law protection for Ukraine in the context of ongoing armed aggression.

Keywords: criminal offense; aiding an aggressor state; criminal offenses against the foundations of national security; criminal liability; collaboration; treason; martial law, differentiation of criminal liability, criminal classification, criminalization.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Ковальчук М. Р. Соціальна обумовленість кримінальної відповідальності за пособництво державі-агресору в Україні. *Європейські перспективи*. 2025. № 4. С.366-373. DOI: <https://doi.org/10.71404/EP.2025.4.51>.
2. Ковальчук М. Р. Суб'єкт складу «Пособництво державі-агресору» (ст. 111-2 КК України). *Європейські перспективи*. 2025. № 2. С. 166-172. DOI: <https://doi.org/10.71404/EP.2025.2.22>.
3. Ковальчук М. Караність кримінального правопорушення, передбаченого ст. 111-2 «Пособництво державі-агресору» КК України. *Наше право*. 2025. № 4. С. 247-256. DOI: <https://doi.org/10.71404/NP.2025.4.33>.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

4. Ковальчук М. Об'єкт складу «Пособництво державі-агресору» (ст. 111-2 КК України). *Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні* : збірник матеріалів ІХ Всеукр. наук.-практ. конф., м. Львів, 12 грудня 2025 р. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2025. С. 543-546.
5. Ковальчук М. Суб'єктивна сторона складу «Пособництво державі-агресору» (ст. 111-2 КК України). *Правотворчість у сфері кримінальної юстиції: на шляху від війни до миру* : матеріали Круглого столу, м. Київ, 10 жовтня 2025 р. Київ, 2025. С. 203-208.
6. Ковальчук М. Проблеми кримінально-правової кваліфікації «Пособництва державі-агресору» (ст. 111-2 КК України). *Війна в Україні:*

зроблені висновки та незасвоєні уроки. Збірник тез міжнародної науково-практичної конференції. (Львів 20.02.2026) / упор. У.О. Цмоць. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2026. С. 268-270.

ЗМІСТ

ВСТУП	15
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОСОБНИЦТВО ДЕРЖАВІ-АГРЕСОРУ	25
1.1. Стан дослідження проблем кримінальної відповідальності за пособництво державі-агресору у вітчизняній кримінально-правовій доктрині.....	25
1.2. Соціальна обумовленість кримінальної відповідальності за пособництво державі агресору в Україні	39
Висновки до розділу 1	54
РОЗДІЛ 2. ЮРИДИЧНИЙ АНАЛІЗ СКЛАДУ ПОСОБНИЦТВА ДЕРЖАВІ-АГРЕСОРУ	60
2.1. Об'єкт складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 111-2 Кримінального кодексу України	60
2.2. Об'єктивна сторона пособництва державі-агресору	68
2.3. Суб'єкт складу кримінального правопорушення, передбаченого статтею 111-2 Кримінального кодексу України	93
2.4. Суб'єктивна сторона пособництва державі-агресору	101
Висновки до розділу 2	108
РОЗДІЛ 3. КВАЛІФІКАЦІЯ ТА КАРАНІСТЬ ПОСОБНИЦТВА ДЕРЖАВІ-АГРЕСОРУ	113
3.1. Відмежування пособництва державі-агресору від суміжних складів кримінальних правопорушень	113
3.2. Караність кримінального правопорушення, передбаченого ст. 111-2 Кримінального кодексу України	133
Висновки до розділу 3	150
ВИСНОВКИ	154
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	167
ДОДАТКИ	188

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Статтею 34 Конституції України встановлено, що кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір. Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

На сьогодні наша країна перебуває у найбільш складному становищі з часів проголошення її незалежності внаслідок агресивного повномасштабного російського вторгнення (так званої спеціальної військової операції). Ці події призвели не тільки до змін у соціальному, економічному, політичному становищі регіонів, але й до появи нових викликів та зміни акцентів розподілу злочинності та змін чинного законодавства. До воєнного вторгнення більш-менш стабільна криміногенна ситуація злочинності наразі характеризується появою нових видів кримінальних правопорушень, зокрема, у окремій статті Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК України) встановлено кримінальну відповідальність за пособництво державі-агресору (ст. 111-2 КК України). Це пов'язано з появою на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей, анексованій території Автономної Республіки Крим та ряду інших тимчасово окупованих місцевостей півдня України осіб, які добровільно і свідомо підтримують країну-агресора.

У період здійснення активної фази бойових дій, пов'язаної із збройною агресією російської федерації проти України, було внесено зміни

до чинного законодавства для формування правових засобів протидії кримінальним правопорушенням проти основ національної безпеки України.

Із початком військової агресії РФ проти України законотворча діяльність Верховної Ради України відбувається і у досить швидких темпах, що, безумовно, диктується вимогами воєнного стану. Проте ця швидкість інколи негативно впливає на якість прийнятих норм, у тому числі кримінально-правових.

Законом України від 14 квітня 2022 року «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливостей застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної безпеки та громадської безпеки» Кримінальний кодекс України було доповнено статтею 111-2 «Пособництво державі-агресору».

Однак, вносячи зміни до КК України в умовах воєнного стану, доповнюючи кодекс ст. 111-1 «Колабораційна діяльність» та ст. 111-2 «Пособництво державі-агресору», формулюючи у них об'єктивну сторону складів кримінальних правопорушень, законодавець спричинив порушення логічної структури відповідного розділу кодексу та допустив змішування визначень об'єктивних сторін відповідних складів, передбачених різними статтями. Крім того, об'єктивна сторона складів кримінальних правопорушень, передбачених ст. 111-1 та ст. 111-2 КК України, може частково охоплюватися диспозиціями інших статей – ст. 109 (дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, публічні заклики до таких дій); ст. 110 (посягання на територіальну цілісність і недоторканність України); ст. 111 (державна зрада). Доведення самого факту цього злочину є достатньо непростим і складним, зокрема й в частині доведення умислу на вчинення колабораційних дій. Крім того, цей закон поширюється на дуже велику кількість осіб, діяння яких можуть підпадати під його дію. І часткове його

застосування щодо якоїсь конкретної особи фактично буде вибіркоvim правосуддям, яке свідчитиме про певну недосконалість цієї правової норми.

Окремі аспекти задекларованої проблематики досліджували такі науковці, як: Н.О. Антонюк, М.С. Бондаренко, О.І. Букрєєв, Є.В. Вакуленко, Р.В. Вереша, Б.П. Допіряк, О.О. Дудоров, З.А. Загиней-Заболотенко, О.О. Книженко, О.О. Кравчук, В.В. Кузнецов, Л.О. Кузнецова, С.Я. Лихова, О.К. Марін, О.І. Матюшенко, І.Б. Медицький, Р.О. Мовчан, Н.В. Нетеса, Д.О. Олейніков, Н.А. Орловська, Є.О. Письменський, А.В. Плотнікова, О.І. Радченко, В.П. Сисоєва, В.В. Топчій, О.С. Трепет, М.І. Хавронюк, О.В. Червякова, А.З. Швець, В.М. Шлапаченко та інші. Водночас комплексного аналізу проблематики кримінальної відповідальності за пособництво державі-агресору за кримінальним правом України до цього часу здійснено не було, що зумовлює актуальність проведеного дослідження. Воно сприятиме системному тлумаченню кримінального закону в частині регламентації відповідальності за пособництво держав-агресору, що, у свою чергу, сприятиме забезпеченню єдності та правильності правозастосування, а також формулюванню науково обґрунтованих шляхів удосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність в частині досліджуваної проблематики.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до напрямів науково-дослідної роботи факультету № 1 з підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Львівського державного університету внутрішніх справ «Протидія кримінальним правопорушенням, підслідним Національній поліції: правові, кримінологічні та криміналістичні аспекти» на період 2024–2027 рр. (номер державної реєстрації 0124U005075).

Мета і завдання дослідження. *Мета дисертації:* шляхом комплексного дослідження кримінальної відповідальності за пособництво державі-агресору за кримінальним правом України формулювання науково обґрунтованих рекомендацій щодо кримінально-правової кваліфікації

відповідних посягань та пропозицій щодо удосконалення кримінального законодавства у цій сфері.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі основні завдання:

- з'ясувати стан дослідження проблем кримінальної відповідальності за пособництво державі-агресору у вітчизняній кримінально-правовій доктрині;
- дослідити соціальну обумовленість кримінальної відповідальності за пособництво державі-агресору в Україні;
- з'ясувати зміст об'єкта складу пособництва державі-агресору;
- проаналізувати ознаки об'єктивної сторони складу пособництва державі-агресору;
- здійснити аналіз ознак суб'єкта складу пособництва державі-агресору;
- дослідити зміст ознак суб'єктивної сторони складу пособництва державі-агресору;
- здійснити відмежування пособництва державі-агресору від суміжних складів кримінальних правопорушень;
- дослідити караність кримінального правопорушення, передбаченого ст. 111-2 Кримінального кодексу України.

Об'єкт дослідження: відповідальність за кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України.

Предмет дослідження: відповідальність за пособництво державі-агресору за кримінальним правом України.

Методи дослідження обрано з урахуванням мети і завдань дисертації, а також її об'єкта та предмета. Під час підготовки дисертації застосовувалося поєднання загальнонаукових і спеціальних юридичних методів дослідження, зокрема: *системний метод* – у процесі комплексного дослідження кримінальної відповідальності за пособництво державі-агресору за кримінальним правом України, встановлення співвідношення

цієї кримінально-правової норми з іншими нормами кримінального права, а також при дослідженні санкції аналізованої кримінально-правової норми (розділи 2, 3); *метод юридичної герменевтики* – під час тлумачення окремих положень КК України та понять теорії кримінального права (усі розділи); *догматичний* – для виявлення проблем кримінально-правової регламентації відповідальності за пособництво державі-агресору, формулювання пропозицій щодо удосконалення КК України (усі розділи); *метод документального аналізу* – у рамках дослідження судової практики, що стосується предмета дослідження (розділ 2, 3); *методи формальної логіки, в тому числі аналіз, синтез, порівняння та узагальнення* – під час встановлення змісту об'єктивних та суб'єктивних ознак складу пособництва державі-агресору; у процесі зіставлення наукових позицій щодо вирішення дискусійних питань; для формулювання висновків та пропозицій (усі розділи дисертації).

Ці та інші методи наукового пізнання використано у взаємозв'язку.

Емпіричною базою дослідження є матеріали судової практики із Єдиного державного реєстру судових рішень та Бази правових позицій Верховного Суду (досліджено доступні вироки судів першої та апеляційної інстанцій, постанови Верховного Суду, що стосуються предмета дослідження).

Наукова новизна отриманих результатів дослідження полягає в тому, що дисертація є першим комплексним дослідженням кримінальної відповідальності за пособництво державі-агресору за кримінальним правом України, в якому містяться рекомендації щодо правильної кримінально-правової кваліфікації відповідного посягання, а також пропозиції, спрямовані на удосконалення кримінального законодавства в цій частині. Основні положення, що становлять наукову новизну дисертації та виносяться на захист, полягають в тому, що:

Вперше:

- сформульовано авторську концепцію соціальної обумовленості криміналізації пособництва державі-агресору як закономірного етапу трансформації кримінального законодавства України в умовах повномасштабної агресії, що ґрунтується на поєднанні воєнних, економічних та інформаційних факторів сучасного конфлікту;

- обґрунтовано комплексний характер безпосереднього об'єкта складу пособництва державі-агресору: основним безпосереднім об'єктом є воєнна безпека як складова національної безпеки України, а додатковим факультативним об'єктом можуть виступати життя та здоров'я особи, власність, громадська безпека, інші суспільні відносини; аргументовано, що це кримінальне правопорушення спрямоване на підлив окремих елементів національної безпеки України або одночасно всіх загалом, що, зрештою, пов'язане з загрозою самому існуванню України як суверенної і незалежної демократичної, соціальної, правової держави;

- обґрунтовано, що пособництво державі-агресору не передбачає обов'язкової наявності співучасті при його вчиненні, зважаючи на що законодавчі положення ч. 2 ст. 31 КК України про добровільну відмову пособника не можуть застосовуватися при одноосібному вчиненні суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 111-2 КК України;

- запропоновано системний підхід до відмежування пособництва державі-агресору від державної зради, колабораційної діяльності та інших кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України та миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, який базується на використанні контекстуального елементу складу колабораційної діяльності;

- запропоновано ст. 111-2 КК України викласти у новій редакції:

Стаття 111-2. Пособництво державі-агресору

1. Умисні дії, спрямовані на допомогу державі-агресору (пособництво), збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора шляхом: реалізації рішень держави-агресора, збройних

формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора; добровільного збору чи підготовки з метою передачі, а також передачі матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора, її збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора -

караються позбавленням волі на строк від десяти до дванадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна або без такої.

2. Не підлягають кримінальній відповідальності за цією статтею громадяни держави-агресора, які постійно або тимчасово не проживали в Україні на момент початку агресії.

Удосконалено:

- теоретичні підходи до визначення об'єктивної сторони складу пособництва державі-агресору шляхом уточнення змісту форм пособництва державі-агресору та їх конкретизації на нормативному рівні;

- положення про те, що у ст. 111-2 КК України поняття «пособництво» вжите законодавцем в автономному значенні порівняно із розумінням пособника як виду співучасника кримінального правопорушення (ч. 5 ст. 27 КК України); під пособництвом державі-агресору законодавець розуміє умисні дії, спрямовані на допомогу державі-агресору, збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора, вчинені громадянином України, іноземцем чи особою без громадянства, за винятком громадян держави-агресора, з метою завдання шкоди Україні; на відміну від пособника як виду співучасника кримінального правопорушення, суб'єкт складу пособництва державі агресору надає сприяння (допомогу) не іншому співучаснику, а державі-агресору, збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора.

Набули подальшого розвитку:

- наукові уявлення про те, що попри відсутність прямої вказівки в диспозиції ст. 111-2 КК України, конструктивно обов'язковою ознакою об'єктивної сторони цього складу є обстановка вчинення кримінального правопорушення – вчинити цей злочин можна лише в умовах збройної агресії з боку іншої держави чи за наявності окупованих територій, на яких державою-агресором встановлено окупаційні адміністрації;

- теоретичні положення про те, що виключити із кола суб'єктів аналізованого складу кримінального правопорушення доцільно не усіх громадян держави-агресора, а лише тих, які постійно або тимчасово не проживали на території України на момент початку агресії;

- положення про недоцільність виключення ст. 111-2 КК України. Скасування цієї норми призведе до виникнення прогалин у кримінально-правовому регулюванні, зокрема щодо притягнення до відповідальності іноземців та осіб без громадянства, які вчиняють суспільно небезпечні дії на користь держави-агресора, але не підпадають під ознаки інших складів кримінальних правопорушень.

Таким чином, одержані результати формують цілісну наукову концепцію кримінально-правової протидії пособництву державі-агресору, що має теоретичне значення для розвитку науки кримінального права та практичне значення для вдосконалення законодавства і правозастосовної діяльності в умовах воєнного стану та післявоєнної трансформації правової системи України.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що висновки та рекомендації, наведені у дисертації, можуть бути використані:

- у *правотворчій діяльності* – для удосконалення кримінального законодавства України в частині нормативної регламентації відповідальності за пособництво державі-агресору;

- у *правозастосовній діяльності* – для розв'язання компетентними органами проблемних питань кваліфікації пособництва державі-агресору;

- у науково-дослідній діяльності – для подальших наукових досліджень проблематики кримінальної відповідальності за пособництво державі-агресору в Україні;

- в освітньому процесі – для підготовки підручників, навчальних посібників і методичної літератури та викладання навчальних дисциплін кримінально-правового циклу.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є результатом власних розробок автора. Наукові положення, розробки прикладного характеру, висновки та пропозиції, що виносяться на захист, отримані автором самостійно.

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення і результати дисертації доповідалися автором на засіданнях кафедри кримінального права та кримінології факультету № 1 з підготовки фахівців для підрозділів досудового розслідування Національної поліції України ЛьвДУВС та апробовані автором на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні» (м. Львів, 12 грудня 2025 року), Міжнародній науково-практичній конференції «Війна в Україні: зроблені висновки та незасвоєні уроки» (м. Львів, 20 лютого 2026 року) та Круглому столі «Правотворчість у сфері кримінальної юстиції: на шляху від війни до миру»: (м. Київ, 10 жовтня 2025 року).

Публікації. Основні результати дисертації висвітлено у шести наукових працях. Серед них три статті, опубліковані в журналах, визнаних Міністерством освіти і науки України науковими фаховими виданнями з юридичних наук категорії «Б», тези трьох доповідей на науково-практичних заходах.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які поділяються на вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 217

сторінок, із яких основний текст – 152 сторінки, список використаних джерел (177 найменувань) – 21 сторінка, додатки – 19 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОСОБНИЦТВО ДЕРЖАВІ-АГРЕСОРУ

1.1. Стан дослідження проблем кримінальної відповідальності за пособництво державі-агресору у вітчизняній кримінально-правовій доктрині

Стаття 111-2 КК України, яка передбачає кримінальну відповідальність за пособництво державі-агресору, з'явилася у кримінальному законодавстві нашої держави порівняно недавно – із початком широкомасштабного вторгнення російської федерації в Україну: стаття з'явилася у КК України відповідно до Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливостей застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки» від 14 квітня 2022 року [147]. Тому очевидним є той факт, що у роботах, які опубліковані до моменту початку агресивних дій російської федерації, питання про кримінальну відповідальність за пособництво державі-агресору у розглядуваному контексті не піднімалися [98].

Незважаючи на факт існування у КК України відповідної статті лише неповних чотири роки, публікацій, присвячених відповідальності за пособництво державі-агресору, вже є чимало. Гіперактуальність проблем кримінальної відповідальності за посягання на основи національної безпеки України у період активної фази російсько-української війни породила відповідний інтерес з боку вчених до осмислення вказаних проблем.

Серед публікацій, які є реакцією на появу у КК України відповідної кримінально-правової заборони, можна виділити статтю професора М.І. Хавронюка, яка була чи не найпершим фаховим аналізом новели і лягла у основу багатьох майбутніх публікацій. Так, автор аналізує суть змін, вказує на особливості дії закону у часі, пропонує визначення змісту

термінів, які вжиті у тексті закону, та пропонує розв'язання проблем відмежування пособництва державі-агресору від суміжних кримінальних правопорушень. При цьому характер співвідношення норм, передбачених ст. 111-2 КК України та ст. 111 КК України, визначає як колізію [169].

Серед наукових статей, які стали швидкою реакцією на запровадження у КК України статті 111-2, варто виокремити публікацію суддів-науковців О.О. Кравчука та М.С. Бондаренко, які проаналізували зміст ознак складів кримінальних правопорушень, передбачених у законодавчій новелі через призму інституту співучасті, зазначаючи про застосування в диспозиції нової статті 111-2 КК терміна «пособництво», що є спеціальним терміном, вживаним у КК та кримінальній юстиції для позначення різновиду співучасника в злочині [87].

У 2022 році побачила світ публікація професорів О.О. Дудорова та Р.О. Мовчана, присвячена проблемам кваліфікації та вдосконалення кримінального закону у частині регламентації пособництва державі-агресору. Автори вслід за М.І. Хавронюком відзначили, що попри схвальні наміри парламентаріїв, включення до КК ст. 111-2 «Пособництво державі-агресору» посилило як колізійність кримінального закону, так і частково притаманну йому правову невизначеність, а також змушує вчергове вести мову про надмірну (надлишкову) криміналізацію. До здобутків законопроектної роботи, пов'язаної з конструюванням кримінально-правової заборони, присвяченої пособництву державі-агресору, можна віднести хіба що невикористання у чинній редакції ст. 111-2 КК невинновданно абстрактних зворотів «інша добровільна взаємодія з представниками держави-агресора» і «будь-яка співпраця з представниками держави-агресора». Натомість на прикладі кримінально-правової оцінки таких проявів пособництва державі-агресору, як передача матеріальних ресурсів збройним формуванням держави-агресора і реалізація чи підтримка рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, добре помітна

проблематичність відмежування складу аналізованого злочину від колабораційної діяльності, державної зради і виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії РФ проти України, глорифікації її учасників. Для вирішення з'ясованої проблеми, яка виникла внаслідок частково недоцільного дублювання законодавчого матеріалу, вчені пропонують варіанти взаємопов'язаної оптимізації статей КК про відповідальність за державну зраду, колабораційну діяльність і пособництво державі-агресору [56, с. 111-112].

Ці ж автори повернулися до розгляду проблем кримінально-правової кваліфікації пособництва державі-агресору дещо пізніше і сконцентрували свою увагу на окремих її формах. У статті на підставі вивчення матеріалів актуальної судової практики та з урахуванням здобутків науки кримінального права розглядаються питання кваліфікації дій вітчизняних суб'єктів господарювання (їхніх представників), які, перебуваючи на підконтрольній Україні території, провадять господарську діяльність у взаємодії із суб'єктами приватного права російської федерації (РФ). Вироблено авторські рекомендації щодо кримінально-правової оцінки вказаної протиправної поведінки. З огляду на релевантний зарубіжний досвід, висунуто пропозиції стосовно законодавчих змін, покликаних мінімізувати підґрунтя для неоднакового застосування відповідних положень Кримінального кодексу України [57, с.137].

Проблема оцінки умисних дій, спрямованих на допомогу державі-агресору, підкреслюється й у публікаціях, сконцентрованих на висвітленні практичних кейсів. Вказується, що ця проблема посилює своє значення в умовах повномасштабної війни, яку російська федерація веде проти України. Такі дії кваліфікуються не лише як кримінальне правопорушення, а й як системна загроза суверенітету, територіальній цілісності, політичній стабільності та довірі до інститутів державної влади. Вони підривають основи національної безпеки, послаблюють обороноздатність та сприяють інституційному утвердженню незаконної адміністрації на тимчасово

окупованих територіях. Саме тому констатується необхідність аналізу правової природи пособництва, його форм, суб'єктного складу, механізмів реалізації та наслідків для безпеки держави [109, с. 56].

Проведення відзначеного вище аналізу приводить до поширеної у доктрині кримінального права констатації проблеми надмірної криміналізації пособницьких дій. Зазначається, що застосований законодавцем підхід до удосконалення кримінальної відповідальності за співпрацю з ворогом передбачав доповнення КК України новими нормами, а не доповнення чи зміни диспозиції існуючих норм, що свідчить про те, що він розглядає криміналізовані діяння не конкретизованими формами вже існуючих складів кримінальних правопорушень, а суспільно небезпечними діями, які раніше не передбачали кримінальної відповідальності. Відтак логічно, що запровадження ст. 111-2 КК України не потягнуло за собою змін чи доповнень до вже криміналізованих на той час форм пособництва (співпраці, допомоги) ворогу, не зумовило перегляд чи конкретизацію застосованих у їх диспозиції термінів та понять, диференціюванню передбаченої за їх вчинення відповідальності [176, с. 165].

На наявні недоліки існування у КК України ст. 111-2 вказувалося і в інших публікаціях, які з'явилися як наукове осмислення відповідної кримінально-правової норми. Так, зокрема, зазначалося, що з огляду на однаковий родовий об'єкт зазначених правопорушень, а також на схоже визначення об'єктивної сторони, виникає конкуренція норм, яка в майбутньому загрожує створити корупційні можливості для несумлінних правозастосовників. За умови відсутності практики застосування цих норм та їх роз'яснень, виникає багато питань щодо сутності вказаних правопорушень [139, с. 50].

Аналізуючи обставини, які обумовили криміналізацію пособництва державі-агресору, вчені зазначають той факт, що цей процес щодо пособництва державі-агресору не лише не вніс ясності до цих питань, а

лише додав нових, на які намагається знайти відповідь судова практика [140, с. 18].

На монографічному рівні питання, пов'язані із новелізацією кримінально-правової охорони основ національної безпеки України, вперше дослідив Р. О. Мовчан. Щодо пособництва державі-агресору, автор детально коментує нововведену статтю, аналізує наявні доктринальні позиції, існуючі та потенційні проблеми кримінально-правової кваліфікації та призначення покарання, зарубіжний досвід регламентації відповідних суспільних відносин [110, с. 71-94].

Групою авторів, до якої увійшов і Р. О. Мовчан, було підготовлено і видано Науково-практичний коментар до відповідних статей КК України, якими кримінальний закон було доповнено у зв'язку із російською агресією. Без сумнівів, до предмета коментування увійшла й стаття 111-2 КК України [120, с. 122-137].

Роботою науково-практичного характеру є коментар до ст. 111-2 КК України, підготовлений іншою групою авторів. Публікацію присвячено дослідженню науково-теоретичних засад складу злочину, передбаченого статтею 111-2 Кримінального кодексу України «Пособництво державі-агресору», різних аспектів її практичного застосування в умовах дії правового режиму воєнного стану, відмежування цього складу злочину від суміжних, а також робота містить рекомендації стосовно коректної кваліфікації діянь, відповідальність за які передбачена цією статтею, та пропонує шляхи вирішення проблемних питань під час збирання (формування) доказової бази [117, с. 2].

У 2023 році Центр прав людини ZMINA публікує аналітичний звіт щодо практики застосування законодавства та перспектив його удосконалення у частині відповідальності за колабораційну діяльність та пособництво державі-агресору. Аналітики констатували недотримання принципу правової визначеності в статтях 111-1 та 111-2 КК України та пов'язане з цим нечітке розмежування складів та кваліфікації дій, які

можуть підпадати під колабораційну діяльність або пособництво державі-агресору, із іншими складами кримінальних правопорушень. У підсумку автори пропонують, зокрема, розробити проєкт закону щодо внесення змін до законодавства про колабораційну діяльність з метою уточнення широких формулювань та чіткого розмежування складів злочинів, що передбачені, зокрема, статтями 111-1 («Колабораційна діяльність»), 111-2 («Пособництво державі-агресору») та 436-2 («Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії російської федерації проти України, глорифікація її учасників») КК України. Зокрема, має бути визначений чіткий перелік діянь, вчинення яких тягне настання кримінальної відповідальності; діяння має включати не тільки формальне виконання тієї чи іншої роботи чи обіймання певної посади в окупаційних адміністраціях, але й наслідки такої діяльності для національної безпеки України, життя, здоров'я, безпеки людини тощо. Ці наслідки мають оцінюватися судом системно [77, с. 55].

Оскільки проблеми кримінальної відповідальності за пособництво державі-агресору не можна розглядати відірвано від інших кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України, науковий інтерес становлять публікації, присвячені кримінально-правовій регламентації суміжних кримінально протиправних посягань. Особливу увагу при цьому варто приділити тим роботам, які побачили світ після початку широкомасштабного вторгнення і враховують чинний стан кримінального законодавства.

Зрозуміло, що найбільш актуальним є розмежування пособництва держави-агресора та колабораційної діяльності, відповідальність за яку передбачено у ст. 111-1 КК України – також новели КК України, що була прийнята дещо раніше. Відповідні доктринальні положення ми можемо знайти у публікаціях, присвячених кримінально-правовій регламентації відповідальності саме за колабораційну діяльність. Так, у роботі, яка присвячена практичним рекомендаціям щодо розслідування колабораційної

діяльності, міститься детальний аналіз проблем відмежування колабораційної діяльності (ст. 111-1 КК України) від пособництва державі-агресору (ст. 111-2 КК України) [153, с. 145-155].

Подібні теоретичні положення містяться й у ґрунтовному вітчизняному дослідженні феномену колабораціонізму, що було проведене харківськими вченими [79, с. 325-328].

Питання відмежування складів колабораційної діяльності та пособництва державі-агресору не залишилися поза увагою і такого відомого дослідника проблеми колабораціонізму, як професор Є.О. Письменський. У своїй одноособовій монографії він присвятив цій проблемі цілий підрозділ. Очевидно, що висновки, зроблені у результаті цього дослідження, можуть і повинні лягти в основу розв'язання питань кваліфікації пособництва державі-агресору і у цій дисертації. Автор пропонує декілька варіантів вирішення проблеми згаданого співвідношення норм у системному вимірі [136, с. 332-343].

Ще однією з таких робіт (присвячених проблемам відповідальності за суміжні посягання) є публікація фахівців Харківського національного університету внутрішніх справ, які, розглядаючи проблеми правозастосування при притягненні до кримінальної відповідальності за різні форми колабораціонізму, помітили існування проблеми розмежування ч. 4 ст. 111-1 та ч. 1 ст. 111-2 КК України в частині передачі матеріальних ресурсів незаконним воєнізованим формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора [129, с. 37].

Варто також виокремити низку робіт, які присвячені окремим елементам складу розглядуваного кримінального правопорушення і є результатом більш глибокого аналізу пособництва державі-агресору як злочину проти основ національної безпеки України. Так у публікації З. А. Загинеї-Заболотенко та Б. П. Допіряка висвітлюються питання доцільності існування у Кримінальному кодексі України норми про пособництво державі-агресору, вміщеної у статті 111-2, крізь призму

аналізу остаточних судових рішень, ухвалених за цією статтею. Виявлено різноманітні форми пособництва державі-агресору, які об'єднано в групи та умовно названо «благодійними», «викривальними», «ресурсними», «валютними», «інформаційними», «освітніми», «посадовими», «підприємницькими» формами пособництва державі-агресору. З аналізу всіх виокремлених форм пособництва державі-агресору вбачається, що кожна з них, насамперед, підпадає під одну з форм колабораційної діяльності. Зроблено висновок про те, що існування у Кримінальному кодексі України ст. 111-2 є прикладом непродуманої кримінально-правової політики та зайвої криміналізації [62, с. 301]. Крім цього, не можна оминати увагою публікацію О.С. Трепета, що також концентровано присвячена проблемам об'єктивної сторони пособництва державі-агресору [165]. Аналіз цих та низки інших робіт дасть нам можливість повно розкрити питання кримінально-правової характеристики ознак досліджуваного складу кримінального правопорушення.

Варто виокремити також і низку публікацій, які підготовлені у співавторстві або самостійно здобувачами вищої освіти. Якість проведених досліджень очевидно різна, однак залишати поза увагою намагання осмислити правову ситуацію, що склалася у зв'язку із прийняттям закону, яким КК України доповнено ст. 111-2, немає підстав.

Так, Т.С. Герус, фактично відтворюючи положення публікації О.О. Кравчука та М.С. Бондаренко, наголошує на можливості розгляду аналізованого складу кримінального правопорушення через призму інституту співучасті, хоча, відверто кажучи, підстав для такого підходу бракує, а використання терміну «пособництво» замало для відповідного ототожнення. Авторка констатує, що із прийняттям Законів № 2108-IX та № 2198-IX законодавець вводить нові поняття в КК, такі як «колабораційна діяльність» та «пособництво державі-агресору». Однак існують певні колізії в даних статтях, що потребують роз'яснення та подальшого опрацювання [49, с. 214]. Однак не пропонує шляхів вирішення цієї колізії. Натомість,

висвітлюючи суб'єктивну сторону складу, припускається помилки, стверджуючи, що обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони є мета – завдання шкоди Україні, а також те, що дії, передбачені ст. 111-2 КК України, можуть вчинятися як з прямим, так і непрямым умислом [49, с. 214]. Таке поєднання, тим більше у межах формального складу кримінального правопорушення, неможливе.

У іншій публікації робиться спроба вирішити проблеми кваліфікації державної зради та пособництва державі-агресору. Серед розмежувальних ознак авторка обґрунтовано вказує на те, що стосується суб'єкта злочину, яким за ст. 111 КК України може бути лише громадянин України, а за 111-2 КК: громадянин України, іноземець чи особа без громадянства, за винятком громадян держави-агресора. Тобто різниця за суб'єктом складом значна, й можна зробити припущення, що нова стаття була створена законодавцем для того, щоб розширити суб'єктний склад осіб, які можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності за подібного роду злочини [174, с. 277]. Така думка, хоча і лежить на поверхні, помічає чи не єдину важливу розмежувальну ознаку, яка справді має значення для кримінально-правової оцінки пособництва державі-агресору.

Над цією ж проблемою розмірковував і М. І. Глущенко. Автор дійшов висновку, що вже певною мірою став аксіоматичним при вирішенні проблеми розмежування пособництва державі-агресору та інших кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України: сукупність зазначених положень дає змогу сформулювати загальний висновок про суперечність наміру законодавця щодо впровадження статті 111-2 «Пособництво державі-агресору» до Кримінального кодексу України складній правовій ситуації, що породжує не лише правову невизначеність, а й суттєві ризики у правозастосуванні... Процес правозастосування, який базується на чинних положеннях, також викликає труднощі. Судова практика, яка включає низку рішень у справах, пов'язаних із державним зрадництвом та колаборацією, демонструє проблему

недостатньої чіткості у визначенні критеріїв для відмежування різних видів злочинної діяльності [50].

У контексті піднятих у підрозділі питань, варто також звернути увагу на фундаментальну працю, присвячену проблемам реалізації кримінально-правової політики Української держави під впливом факторів воєнного характеру, положення якої дають можливість зрозуміти мотиви тих чи інших законодавчих та правозастосовних рішень, що приймалися у царині протидії пособництву державі-агресору як суспільно небезпечному явищу [137].

Проведений аналіз свідчить про те, що поява ст. 111-2 КК України стала реакцією законодавця на якісно нові виклики, зумовлені широкомасштабною збройною агресією російської федерації проти України. Новела була покликана забезпечити оперативне та ефективне кримінально-правове реагування на форми сприяння державі-агресору, які набули поширення в умовах війни. Водночас швидкість і політико-правовий контекст її ухвалення обумовили низку концептуальних і техніко-юридичних проблем, що стали предметом активного наукового осмислення. Аналіз наведених вище та інших спеціальних наукових джерел дав можливість виокремити три групи питань.

До першої групи належать питання, достатньо повно опрацьовані у науковій літературі. Передусім варто констатувати, що у наведених джерелах достатньо повно розглянуто такі проблемні блоки:

а) проблема співвідношення ст. 111-2 КК України із суміжними складами кримінальних правопорушень. Найбільш розробленою є проблематика розмежування пособництва державі-агресору зі:

- державною зрадою (ст. 111 КК України);
- колабораційною діяльністю (ст. 111-1 КК України);
- публічним виправдовуванням агресії (ст. 436-2 КК України).

У працях М.І. Хавронюка, О.О. Дудорова, Р.О. Мовчана, Є.О. Письменського та інших авторів ґрунтовно проаналізовано характер

конкуренції норм, визначено можливі підходи до кваліфікації (правила загальної та спеціальної норми, ідеальної та реальної сукупності), окреслено ризики довільного вибору правозастосувачем більш «зручної» норми. Особливо детально розглянуто проблему відмежування від колабораційної діяльності, з огляду на схожість об'єктивних ознак і спільний родовий об'єкт посягання;

б) критика законодавчої техніки та проблема правової визначеності. У значній кількості публікацій констатується, що диспозиція ст. 111-2 КК України сформульована з використанням оціночних та частково дублюючих формулювань. Дослідники звертають увагу на те, що запровадження нової норми без системного коригування вже існуючих складів призвело до фрагментарності кримінально-правового регулювання. У цьому аспекті достатньо повно проаналізовано:

- питання надмірної (надлишкової) криміналізації;
- ризики порушення принципу правової визначеності;
- небезпеку виникнення корупційних ризиків унаслідок конкуренції норм.

Аналітичні матеріали правозахисних організацій додатково підсилили цей напрям досліджень, наголосивши на необхідності законодавчого уточнення складів кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України.

в) суб'єктний склад як ключова розмежувальна ознака. У літературі досить переконливо обґрунтовано, що однією з небагатьох чітких відмінностей між державною зрадою та пособництвом державі-агресору є суб'єкт злочину. Якщо державна зрада може бути вчинена лише громадянином України, то за ст. 111-2 КК України суб'єкт є загальним (за винятком громадян держави-агресора). Цей аспект визнано суттєвим для правильної кваліфікації та відображення наміру законодавця розширити коло осіб, які можуть нести відповідальність за сприяння ворогу.

г) аналіз форм прояву пособництва державі-агресору. Окремі дослідження, здійснені на підставі аналізу судової практики, запропонували класифікації форм пособництва (ресурсні, інформаційні, посадові, підприємницькі тощо). Ці напрацювання дозволили систематизувати фактичні моделі протиправної поведінки та співвіднести їх із законодавчими конструкціями.

Отже, можна констатувати, що проблеми конкуренції норм, законодавчої техніки, суб'єктного складу та емпіричних форм прояву пособництва державі-агресору отримали достатньо повне й різнопланове висвітлення, хоча вважати їх вирішеними одностайно підстав немає.

Друга група питань – це, традиційно, проблеми, щодо яких відсутня єдність наукових позицій. Поряд із наведеними напрацюваннями, аналіз літератури свідчить про наявність дискусійних питань, щодо яких немає усталеної доктринальної позиції. До таких належать:

а) правова природа складу злочину, передбаченого ст. 111-2 КК України. Не вироблено єдиного підходу до розуміння того, чи є ця норма:

- самостійним складом злочину із власним безпосереднім об'єктом;
- спеціалізованою формою співучасті у злочинах проти основ національної безпеки;
- результатом штучної криміналізації вже охоплених іншими нормами діянь.

Використання терміну «пособництво» спричинило спроби тлумачити норму крізь призму інституту співучасті, однак відсутність прямої вказівки на вчинення конкретного «основного» злочину ставить під сумнів таку інтерпретацію. Єдності в цьому питанні немає;

б) характер суб'єктивної сторони. У частині визначення форми вини та можливості наявності спеціальної мети вчені висловлюють різні підходи. Частина авторів припускає можливість як прямого, так і непрямого умислу; інші обґрунтовують необхідність прямого умислу з огляду на спрямованість діяння на сприяння державі-агресору. Водночас питання про обов'язковість

мети завдання шкоди Україні залишається дискусійним. Узгодженої доктринальної позиції щодо цього елемента складу наразі не сформовано;

в) критерії відмежування від колабораційної діяльності. Хоча проблема активно досліджується, запропоновані критерії (характер допомоги, її інтенсивність, спрямованість, статус суб'єкта, наявність владних функцій тощо) не утворюють єдиної концепції. Відсутність чіткої ієрархії розмежувальних ознак ускладнює вироблення універсального алгоритму кваліфікації;

г) межі криміналізації та доцільність існування норми. Частина науковців прямо ставить під сумнів доцільність збереження ст. 111-2 КК України як самостійного складу, інші ж визнають її виправданою в умовах воєнного стану. Узгодженого висновку щодо оптимальної моделі кримінально-правового реагування (збереження, реформування чи інкорпорація до інших статей) наразі не досягнуто.

Третя група питань відображає прогалини у дослідженнях. Поряд із активним обговоренням окремих аспектів, аналіз літератури дозволяє виявити низку дослідницьких прогалин, які, як видається, обумовлені об'єктивними причинами. До таких проблем можна віднести:

а) відсутність системного кримінологічного аналізу. Переважна більшість праць має догматичний характер. Недостатньо досліджено:

- соціально-психологічні механізми залучення осіб до пособницької діяльності;
- типологію суб'єктів;
- детермінанти відповідної поведінки в умовах окупації;

б) недостатній аналіз судової практики в динаміці. Хоча окремі роботи спираються на судові рішення, відсутні комплексні емпіричні дослідження із узагальненням тенденцій кваліфікації, призначення покарання, застосування інститутів звільнення від відповідальності чи покарання;

в) порівняльно-правовий аспект. Зарубіжний досвід регламентації відповідальності за сприяння державі-агресору або окупаційним

адміністраціям розглянуто фрагментарно. Бракує глибокого компаративного аналізу, який дозволив би оцінити українську модель у ширшому міжнародному контексті;

г) проблематика доказування. Питання стандартів доказування умислу на сприяння державі-агресору, оцінки добровільності поведінки в умовах окупації, врахування примусу чи крайньої необхідності залишаються недостатньо розробленими.

Отже, стан наукової розробки проблеми кримінальної відповідальності за пособництво державі-агресору характеризується високою інтенсивністю та різноплановістю досліджень. Найбільш ґрунтовно опрацьовано питання конкуренції норм, законодавчої техніки та розмежування із суміжними складами. Водночас відсутність єдності щодо правової природи складу, змісту суб'єктивної сторони та оптимальної моделі криміналізації свідчить про незавершеність доктринального осмислення новели.

Наявні прогалини – передусім у сфері кримінологічного аналізу, емпіричного узагальнення практики, компаративних досліджень і проблем доказування – визначають перспективні напрями подальших наукових розвідок. Їх заповнення є необхідною умовою формування стабільної, внутрішньо узгодженої та справедливої моделі кримінально-правового реагування на пособництво державі-агресору в умовах триваючої збройної агресії.

1.2. Соціальна обумовленість кримінальної відповідальності за пособництво державі агресору в Україні

Відповідь на питання соціальної обумовленості кримінальної відповідальності за пособництво державі-агресору повинна дати розуміння перспектив існування цієї кримінально-правової норми в Особливій частині КК України. Адже, якщо нам вдасться відшукати об'єктивні чинники, які таку обумовленість забезпечують – наявність у Особливій частині КК України ст. 111-2 «Пособництво державі-агресору» обґрунтоване і доцільне, а складнощі, які виникають із кримінально-правовою кваліфікацією цього посягання, повинні долатися або виробленням правил їх вирішення, або внесенням у КК України змін уточнюючого характеру. Натомість, якщо включення у КК України ст. 111-2 не обумовлено належними чинниками та факторами – проблеми, які виникають у практиці її застосування, варто вирішувати кардинально – шляхом виключення з тексту закону цієї статті. Проблема ускладнюється ще й тим, що аналізована стаття була включена до кримінального закону у період початку повномасштабного вторгнення російської федерації до України і перші місяці агресивної війни, яку розпочав ворог.

У доктрині кримінального права міститься вже досить істотна кількість наукових розвідок проблем кримінальної відповідальності за новели серед кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України, які обумовлені, насамперед, широкомасштабним вторгненням. Це й відома монографічна праця Р. О. Мовчана [110], і доробок Є. О. Письменського [136] та публікації, спеціально присвячені проблемам кримінальної відповідальності за пособництво державі-агресору. Окремої уваги заслуговують науково-практичні коментарі відповідних новел, які містять доктринальне розуміння змісту ознак відповідних кримінально-правових норм та правила їх застосування для кримінально-правової кваліфікації вчиненого [120, 117].

Аналіз цих та інших робіт дає можливість констатувати, що в аспекті соціальної обумовленості кримінальної відповідальності за пособництво державі-агресору підходи вчених розділилися на три приблизно рівночисельні групи. Перша група авторів у своїх основних працях сприймає появу у КК України ст. 111-2 як даність і не заглиблюється у з'ясування відповідних причин. Так, зокрема, зазначається, що «...на думку народних депутатів України, для досягнення згаданої мети самого лише цього кроку (доповнення КК України ст. 111-1 «Колабораційна діяльність» – М.К.) було недостатньо. І тому вже 14 квітня 2022 року вітчизняними парламентаріями приймається Закон № 2198-IX, головним результатом набрання чинності яким стала поява у систему розділу I Особливої частини КК чергової кримінально-правової новели, направленої на урегулювання відповідальності осіб, які вчинили дії з метою завдання шкоди Україні, – ст. 111-2 «Пособництво державі-агресору» [110, с. 71].

Друга група авторів наводить обґрунтовані, на їх думку, обставини, які обумовлюють криміналізацію пособництва державі-агресору. Так, наприклад, О. С. Трепет вказує, що доповнення КК України статтею 111-2 «Пособництво державі-агресору» є активізацією боротьби з державою-агресором в нашій країні, особливо в період, коли вона максимально прикладає зусилля і намагається якомога сильніше розколоти Україну з середини. Отже, підсумовує автор, криміналізація пособництва державі-агресору обумовлена наступними чинниками: високим рівнем суспільної небезпеки даних кримінальних правопорушень, велика кількість пособників держави-агресора, значною поширеністю цього суспільно небезпечного явища в Україні, історичними передумовами та відповідним зарубіжним досвідом, необхідністю кримінально-правової охорони суспільних відносин, що забезпечують основи національної безпеки України. Підвищений ступінь суспільної небезпечності зазначених діянь, передусім, полягає у створенні загрози заподіяння істотної шкоди охоронюваним законом про кримінальну відповідальність, суспільним відносинам у сфері

забезпечення основ національної безпеки України. Встановлення кримінальної відповідальності за вказані дії в сучасних умовах є цілком виправданою, необхідною доцільною, нагальною потребою і в повній мірі соціально обумовленою [166, с. 160].

Третя група авторів помічає співпадіння предметів кримінально-правового регулювання у статтях 111-1 та 111-2 КК України і обережно ставить обґрунтованість криміналізації пособництва державі-агресору під сумнів. В. М. Шлапаченко з цього приводу наводить такі міркування: «...застосований законодавцем підхід до удосконалення кримінальної відповідальності за співпрацю з ворогом передбачав доповнення КК України новими нормами, а не доповнення чи зміни диспозиції існуючих норм, що свідчить про те, що він розглядає криміналізовані діяння не конкретизованими формами вже існуючих складів кримінальних правопорушень, а суспільно-небезпечними діями, які раніше не передбачали кримінальної відповідальності. Відтак логічно, що запровадження ст. 111-2 КК України не потягнуло за собою змін чи доповнень до вже криміналізованих на той час форм пособництва (співпраці, допомоги) ворогу, не зумовило перегляд чи конкретизацію застосованих у їх диспозиції термінів та понять, диференціюванню передбаченої за їх вчинення відповідальності. Це призвело до суттєвого уподібнення, а іноді й прямого дублювання ознак об'єктивної сторони ст. 111-2 КК України з іншими його нормами, утруднення їх чіткого розмежування, а отже спричинило штучну конкуренцію та темпоральну колізію норм, порушення принципів юридичної визначеності і пропорційності покарання, остаточно заплутало й без того не бездоганний понятійний апарат розділу I КК України» [176, с. 165].

Мета цієї частини дисертації полягає у визначенні того, чи є введення у КК України статті 111-2 «Пособництво державі-агресору» саме криміналізацією. Залежно від відповіді на це питання, варто поміркувати над тим, чи були належні обставини, які б у соціальному аспекті обумовили

появу цієї кримінально-правової заборони у кримінальному законодавстві воєнного часу.

Для досягнення мети статті звернемо свою увагу на ідею законодавця, що відображається ніде інше, як у супровідних до відповідного законопроекту документах. Аналіз цих джерел вказує на те, що народні обранці переконані у тому, що у результаті прийняття відповідного законопроекту відбудеться саме криміналізація наведеної у ньому поведінки. Зокрема, парламентарії вказують на те, що «...ряд громадян України здійснюють допомогу (пособництво) РФ у здійсненні агресивних дій, розгортанні збройного конфлікту проти України, включаючи різні форми підтримки збройних формувань та окупаційних адміністрацій держави-агресора та інші дії, які мають бути кваліфіковані як пособництво державі-агресору. Пособництво державі-агресору як явище підриває національну безпеку України та становить безпосередню загрозу державному суверенітету, територіальній цілісності, конституційного ладу та іншим національним інтересам України, тому повинен нести за собою відповідальність, встановлену законом. Враховуючи наведене, з метою встановлення справедливого покарання для осіб, які здійснюють пособництво з державою-агресором, а також обмеження доступу таких осіб до посад, пов'язаних із виконанням функцій держави чи місцевого самоврядування (курсив наш – М.К.), пропонується прийняти даний законопроект» [145, с. 1]. Якщо вказується на те, що справедливе покарання має встановлюватися, це означає, що наразі такого покарання у чинному на момент прийняття законопроекту кримінальному законі немає. Чи так це?

Щоб кваліфіковано відповісти на питання, варто нагадати про те, що таке криміналізація як доктринальне поняття кримінального права. Загальновизнаним є те, що криміналізація – це виявлення суспільно небезпечних проявів поведінки людини, визнання державою можливості і необхідності застосування щодо них заходів кримінальної відповідальності і закріплення у кримінальному законі ознак суспільно небезпечних діянь,

визнаних кримінальними правопорушеннями [58, с. 459]. З цього визначення випливає, що криміналізація як юридично значима діяльність можлива щодо суспільно небезпечних діянь, які ще не виявлені, щодо яких тільки є потреба визнання державою можливості і необхідності застосування заходів кримінальної відповідальності та закріплення відповідних ознак у кримінальному законі.

Обґрунтованість такого висновку випливає й з аналізу причин проведення криміналізації, серед яких у науці виокремлюють: виникнення нових, не існуючих раніше видів суспільно небезпечної поведінки; несприятлива динаміка цих видів поведінки, не регламентованих кримінальним законодавством; необхідність виконання міжнародно-правових зобов'язань; науково-технічний прогрес, який призводить до виникнення та розвитку потенційно небезпечних для людини і суспільства сфер життєдіяльності; необхідність посилення охорони прав і свобод людини і громадянина; усвідомлення помилковості здійсненої раніше декриміналізації певного діяння [58, с. 460]. Як бачимо, жодні з наведених чинників не обумовили появу у КК України ст. 111-2 «Пособництво державі-агресору», а отже така поява не є результатом криміналізації.

Цей висновок додатково обґрунтовується ще й тим, що кримінальна відповідальність за таке явище як пособництво державі-агресору, по суті у будь-якій формі, була передбачена у найбільш загальному вигляді і ст. 111 КК України «Державна зрада» у формі «надання допомоги іноземній державі або іноземній організації у їх підривній діяльності проти України». Стаття 111 КК України містила подібну форму вчинення кримінального правопорушення з моменту прийняття чинного кримінального закону у 2001 році, а отже говорити про криміналізацію відповідної поведінки немає підстав.

Якщо це не криміналізація, тоді поява у КК України відповідної кримінально-правової норми є результатом іншої юридично значимої діяльності законодавця – диференціації кримінальної відповідальності. Це

поняття, яке лише нещодавно стало предметом активних кримінально-правових досліджень, і його зміст, а тим більше соціальна обумовленість, не мають доктринально обґрунтованих загальновизнаних положень. Проблемам диференціації кримінальної відповідальності на фундаментальному рівні присвячені роботи Н. О. Антонюк, яка визначила це поняття як – здійснювана законодавцем з метою реалізації принципу справедливості варіативна оцінка груп однорідних чи різнорідних злочинних посягань та (або) осіб, що їх вчиняють, результатом якої є закріплення у КК України типових ознак складів злочинів та (або) різних типових форм потенційного обмежувального впливу на особу, що відповідатимуть характеру та ступеню суспільної небезпеки вчиненого та (або) суспільній небезпеці особи, яка вчинить такий злочин [11, с. 210]. За іншим визначенням, диференціація кримінальної відповідальності – один із визначальних принципів кримінального права, який полягає у розподілі (градації) в законі про кримінальну відповідальність заходів кримінально-правового характеру за вчинення суспільно-небезпечних діянь, визнаних кримінальними правопорушеннями [130, с. 152].

Спільним у цих підходах є те, що диференціація кримінальної відповідальності: 1) здійснюється законодавцем; 2) стосовно вже криміналізованого суспільно небезпечного діяння; 3) полягає у розподілі (варіативній оцінці) ступеня відповідальності, що відображається у можливості застосування різних за видом та розміром заходах кримінально-правового впливу на особу, що вчинила кримінальне правопорушення.

Саме цей процес і відбувся під час впровадження у кримінальне законодавство самостійної кримінально-правової заборони щодо пособництва державі-агресору у ст. 111-2 КК України. Іншими словами, законодавець, свідомо чи ні, але виокремив з такої форми державної зради як «надання іноземній державі чи іноземній організації допомоги у підривної діяльності проти України» окремі форми такої допомоги та передбачив за них відповідальність у ст. 111-2 КК, назвавши

«пособництвом державі-агресору». Такі міркування можна зустріти і у спеціальній літературі [101, с. 61-63].

Звісно, що ми усвідомлюємо специфіку ознак суб'єкта у складах цих кримінальних правопорушень і той факт, що суб'єктом державної зради може бути лише громадянин України, а пособництва державі-агресору, і громадяни інших держав (крім держави-агресора), однак цей факт не має істотного впливу на юридичну оцінку процесу появи у кримінальному законі цієї норми, яка повною мірою, чи частково – є результатом диференціації кримінальної відповідальності.

Враховуючи наведене, той блок наявних у науці кримінального права розробок, які присвячені проблемам соціальної обумовленості кримінальної відповідальності у частині криміналізації, до ситуації, яка є предметом цього дослідження, застосований, на жаль, бути не може.

Відомо, що проблеми належної обумовленості появи у кримінальному законі кримінально-правової заборони ґрунтовно піддавались дослідженню такими вітчизняними вченими, як Д.О. Балобанова, В.К. Грищук, А.Ф. Зелінський, І.В. Козич, О.О. Пащенко, П.Л. Фріс тощо. Роботи цих науковців лягли в основу багатьох інших публікацій та фактично виступають підґрунтям належного опрацювання проблем соціальної обумовленості кримінальної відповідальності за те чи інше кримінальне правопорушення. Однак, опрацьовуючи цей доробок, варто враховувати, результатом якої юридично значимої діяльності стала поява у КК тієї чи іншої статті: криміналізації чи диференціації.

Так, наприклад, Д.О. Балобанова виділяє дві групи факторів, що впливають на криміналізацію: підстави кримінально-правової заборони та принципи криміналізації. До підстав кримінально-правової заборони науковець відносить: 1) суспільну небезпеку; 2) типовість і достатню поширеність антигромадської поведінки; 3) динаміку суспільно небезпечних діянь; 4) необхідність впливу кримінально-правовими заходами; 5) урахування можливостей системи кримінальної юстиції у

протидії тим чи іншим видам антигромадської поведінки;
б) співвідношення позитивних і негативних наслідків криміналізації.
Д.О. Балобанова також виділяє групу соціально-психологічних підстав криміналізації, до яких належать рівень суспільної правосвідомості і психології, історичні традиції. До принципів криміналізації вчена, зокрема, відносить: відсутність прогалин у законі та не надмірність заборони, визначеність та єдність термінології, доцільність, злагожденість нормативних актів, виключення непотрібних повторень та інші [15, с. 176-179].

Ці важливі постулати цілком застосовні до процесу криміналізації і безсилі для пояснення соціальної обумовленості диференціації кримінальної відповідальності. У доктрині кримінального права з'ясуванню обставин, які обумовлюють потребу диференціації кримінальної відповідальності, приділено вкрай мало уваги. Так, М. І. Панов, у одній із своїх фундаментальних робіт, зазначав: «підстава диференціації кримінальної відповідальності – це характер і ступінь суспільної небезпечності діяння, що визначається його об'єктивними та суб'єктивними ознаками. З урахуванням тяжкості цих діянь, їх розповсюдженості та інших обставин здійснюється криміналізація цих діянь, тобто визнання їх у диспозиціях відповідних норм КК кримінальними правопорушеннями. Одночасно в санкціях цих норм встановлюються покарання, причому види і міра цих покарань ставляться у залежність (диференціюється) від характеру і ступеня суспільно небезпечності діянь, визнаних у диспозиціях норм кримінальними» [130, с. 153]. Якщо приглядатись до цього положення не так прискіпливо, можна виокремити головне: підстава, коли диференціація кримінальної відповідальності насправді потрібна та важлива – коли діяння «вибивається» із типової санкції вже наявної кримінально-правової норми. Іншими словами, трапляються випадки, коли діяння очевидно більш або менш суспільно небезпечне, ніж воно оцінене законодавцем у наявній кримінально-правовій забороні. Тоді, як видається,

виникає потреба у конструюванні іншої кримінально-правової норми із самостійною санкцією, яка б враховувала специфіку вчиненого діяння. Такий процес, як видається, відбувся із прийняттям ст. 111-1 КК України «Колабораційна діяльність». Законодавець врахував специфіку такої діяльності та ступінь впливу умов окупації на визначення ступеня суспільної небезпеки і сконструював частково спеціальну відносно норми про державну зраду, норму про відповідальність за колабораційну діяльність.

Не можна стверджувати, що кримінально-правова заборона колабораційної діяльності є ідеальним прикладом диференціації кримінальної відповідальності, проте виокремлення цієї статті все ж таки в цілому соціально обумовлене. Так, у спеціальній літературі обґрунтовано зазначається, що кримінально-правові норми ст. 111-1 КК України спрямовані на досягнення суспільно корисного результату – охорону національної безпеки України, загалом узгоджуються з приписами Конституції України, проте містять ознаки колізійності з іншими нормами КК України; є чіткими і ясними (за винятком окремих положень в аспекті їх порівняння з іншими заборонами протиправної діяльності колабораційного характеру), відповідають змінам у суспільному житті. Боротьба із колабораційною діяльністю за допомогою інших, аніж кримінально-правові засоби, видається неможливою. Органи безпеки наразі повною мірою забезпечені ресурсами для здійснення кримінального переслідування осіб, які вчинили суспільно небезпечні діяння, передбачені ст. 111-1 КК України. Позитивні наслідки від криміналізації колабораційних дій переважають можливі негативні наслідки [12, с. 178].

Навести аналогічне твердження відносно ст. 111-2 КК України «Пособництво державі-агресору», на превеликий жаль, немає підстав.

Якщо порівнювати санкції статей 111 та 111-2 КК України, які і є виразником законодавчої оцінки їх суспільної небезпеки, то можна дійти висновку про відсутність змісту виокремлювати зі державної зради

спеціальні види пособництва державі-агресору, оскільки ч. 2 ст. 111 передбачає можливість призначення винному позбавлення волі строком на 15 років або довічне позбавлення волі із конфіскацією майна, а санкція ч. 1 ст. 111-2 передбачає м'якше покарання – позбавлення волі на строк від десяти до дванадцяти років та факультативну конфіскацію майна. Щоправда обов'язковим додатковим покаранням за пособництво державі-агресору виступає позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю строком від десяти до п'ятнадцяти років, проте сам факт засудження особи за вчинення особливо тяжкого злочину проти основ національної безпеки ставить під сумнів ефективність такого виду додаткового покарання.

Пом'якшення покарання за пособництво державі-агресору, а сам факт наявності держави із таким статусом передбачає наявність воєнного стану, не обумовлене меншим ступенем суспільної небезпеки вчиненого посягання і є, як видається, не достатньо обґрунтованим, що ставить під сумнів наявність причин проведення диференціації кримінальної відповідальності.

У цьому контексті вельми корисною є позиція, висловлена О. О. Пащенко, який зазначив: «...у кримінально-правовій доктрині слід виділяти: а) соціальну обумовленість кримінальної відповідальності за певний вид діянь (або соціальну обумовленість їх кримінально-правової заборони, іноді навіть використовують зворот «соціальна обумовленість криміналізації»); б) соціальну обумовленість певного закону про кримінальну відповідальність (тобто конкретної норми КК)» [132, с. 57]. Екстраполюючи це твердження на тему дослідження, варто констатувати, що відносно обставин, визначених у п. а) як соціальна обумовленість кримінальної відповідальності за певний вид діянь, в яких проявляється пособництво державі-агресору, їх наявність не викликає сумнівів та результат криміналізації виражений у статтях 111 та 111-1 КК України у належний спосіб. Щодо обставин, відображених у п. б) соціальна

обумовленість певного закону про кримінальну відповідальність, у контексті впровадження у кримінальний закон ст. 111-2 КК України, відшукати їх не вдалося. Тому проведену диференціацію кримінальної відповідальності у цьому разі не можна визнати соціально обумовленою.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що поява у КК України ст. 111-2 «Пособництво державі-агресору» є результатом неналежно обґрунтованої диференціації кримінальної відповідальності.

Іншими словами, проведений аналіз проблеми соціальної обумовленості кримінальної відповідальності за пособництво державі-агресору дозволяє сформулювати низку концептуальних, теоретико-правових і практичних висновків, що мають значення як для розвитку кримінально-правової доктрини, так і для вдосконалення чинного законодавства України.

Насамперед слід констатувати, що включення до Особливої частини КК України статті 111-2 «Пособництво державі-агресору» не є криміналізацією у власному доктринальному розумінні цього поняття.

Криміналізація передбачає виявлення нової суспільно небезпечної поведінки, яка раніше не була охоплена кримінально-правовою заборонаю, і нормативне закріплення її ознак у кримінальному законі. Однак форми поведінки, які нині охоплюються диспозицією ст. 111-2 КК України, до її прийняття вже могли бути кваліфіковані за ст. 111 КК України «Державна зрада» у формі надання допомоги іноземній державі в підривній діяльності проти України, а в окремих випадках – і за ст. 111-1 КК України «Колабораційна діяльність».

Отже, мова йде не про появу принципово нового виду суспільно небезпечної поведінки, а про виокремлення певних форм уже криміналізованої діяльності в самостійну норму. Це дозволяє зробити обґрунтований висновок, що законодавець здійснив не криміналізацію, а диференціацію кримінальної відповідальності.

Класичні доктринальні підходи до визначення соціальної обумовленості криміналізації (зокрема, концепції, розроблені вітчизняними науковцями) передбачають оцінку таких чинників, як: виникнення нових форм суспільно небезпечної поведінки; їх масовість і негативна динаміка; неможливість протидії іншими правовими засобами; відповідність міжнародним зобов'язанням; баланс позитивних і негативних наслідків криміналізації.

Жоден із наведених критеріїв у чистому вигляді не може бути покладений в основу обґрунтування появи ст. 111-2 КК України, оскільки відповідна поведінка вже перебувала у сфері кримінально-правової охорони.

Таким чином, застосування традиційних критеріїв соціальної обумовленості криміналізації до аналізованої норми є методологічно некоректним.

Аналіз теоретичних положень про диференціацію кримінальної відповідальності дає підстави стверджувати, що поява ст. 111-2 КК України є наслідком саме цього процесу.

Диференціація полягає у варіативній законодавчій оцінці вже криміналізованих діянь із урахуванням: характеру і ступеня їх суспільної небезпечності; специфіки суб'єкта; обставин вчинення; необхідності забезпечення справедливості покарання.

Однак ключовим питанням є не сам факт диференціації, а її соціальна обумовленість. Диференціація має бути виправданою лише тоді, коли існуюча норма не дозволяє адекватно відобразити різний ступінь суспільної небезпечності окремих форм посягання.

У випадку зі ст. 111-2 КК України така необхідність не є очевидною.

Порівняльний аналіз санкцій ст. 111 та ст. 111-2 КК України демонструє, що: державна зрада передбачає більш суворі санкції (до довічного позбавлення волі); пособництво державі-агресору карається м'якше (10–12 років позбавлення волі).

При цьому характер поведінки, яка фактично спрямована на сприяння державі-агресору в умовах воєнного стану, об'єктивно не виглядає менш суспільно небезпечним порівняно з класичними формами державної зради.

Ба більше, в умовах повномасштабної війни будь-яке сприяння державі-агресору може мати катастрофічні наслідки для національної безпеки, що ставить під сумнів обґрунтованість пом'якшення санкції.

Таким чином, виокремлення спеціальної норми не супроводжується переконливим обґрунтуванням іншої оцінки суспільної небезпечності відповідних діянь.

Введення ст. 111-2 КК України призвело до: дублювання ознак об'єктивної сторони з іншими нормами; ускладнення розмежування складів кримінальних правопорушень; виникнення штучної конкуренції норм; потенційного порушення принципу юридичної визначеності.

Це негативно впливає на практику правозастосування, породжує ризики неоднакової кваліфікації і створює підстави для різного трактування тотожних фактичних обставин.

З огляду на принципи правової визначеності та пропорційності покарання, така ситуація є небажаною та суперечить вимогам системності кримінального законодавства.

Важливо розмежовувати:

1. соціальну обумовленість кримінальної відповідальності за певний вид діяння;
2. соціальну обумовленість конкретної кримінально-правової норми.

Соціальна обумовленість відповідальності за пособництво державі-агресору як явище беззаперечно існує. Однак це не означає автоматичної соціальної обумовленості саме ст. 111-2 КК України як окремої норми.

Фактично відповідна поведінка вже була охоплена кримінальним законом, що дозволяє стверджувати: проблема полягає не у відсутності кримінально-правової заборони, а у способі її нормативного оформлення.

Стаття 111-2 була прийнята в умовах початку повномасштабної агресії. Законодавча діяльність у кризових умовах нерідко характеризується: підвищеною емоційністю; прагненням продемонструвати швидку реакцію держави; декларативністю окремих положень.

Водночас кримінальний закон потребує максимальної виваженості та системності. Поспішність у його зміні може призвести до нормативної фрагментації та концептуальних помилок.

У цьому контексті поява ст. 111-2 КК України виглядає як реактивна законодавча відповідь, а не як результат глибоко продуманої кримінально-правової політики.

Ефективність кримінально-правової норми визначається такими факторами, як чіткістю; відсутністю дублювання; відповідністю санкції реальному ступеню небезпечності (пропорційністю реагування); можливістю однакового застосування судами.

За наведеними критеріями ст. 111-2 КК України не демонструє переконливої переваги над можливістю кваліфікації відповідних діянь за ст. 111 КК України.

Більше того, створення окремої норми із м'якшою санкцією може фактично знизити рівень кримінально-правового реагування на окремі форми сприяння агресору.

Узагальнюючи викладене, можна сформулювати такі ключові положення:

1. Поява ст. 111-2 КК України не є криміналізацією нової поведінки.
2. Вона є результатом диференціації кримінальної відповідальності.
3. Соціальна обумовленість такої диференціації належним чином не доведена.
4. Виокремлення норми не супроводжується переконливою зміною оцінки ступеня суспільної небезпечності.
5. Норма породжує конкуренцію та ускладнює правозастосування.
6. Її поява має ознаки реактивного законодавства воєнного часу.

7. Системність кримінального закону внаслідок цього була порушена.

З огляду на зроблені висновки, можливі два концептуальні варіанти вдосконалення законодавства: насамперед, це системна ревізія розділу I Особливої частини КК України із чітким розмежуванням форм посягань проти основ національної безпеки України та усуненням дублювання. Другим варіантом є виключення ст. 111-2 КК України з одночасним уточненням диспозиції ст. 111 КК України для забезпечення повного охоплення всіх форм сприяння державі-агресору.

Обрання одного з цих шляхів повинно ґрунтуватися на принципах законності, пропорційності, правової визначеності та системності кримінального законодавства.

Соціальна обумовленість кримінальної відповідальності за пособництво державі-агресору як явище безперечно існує і впливає з реалій збройної агресії проти України. Проте соціальна обумовленість саме окремої кримінально-правової норми – ст. 111-2 КК України – є недостатньо переконливою.

Таким чином, зроблена законодавцем диференціація кримінальної відповідальності у цьому випадку не може бути визнана належним чином соціально обґрунтованою, що актуалізує необхідність подальшого наукового осмислення та можливого нормативного коригування відповідних положень кримінального закону України.

Висновки до розділу 1

Проведений аналіз стану наукової розробки проблем кримінальної відповідальності за пособництво державі-агресору та з'ясування її соціальної обумовленості дає підстави для формулювання комплексних висновків, які стосуються як доктринального рівня осмислення ст. 111-2 Кримінального кодексу України, так і ширших засад кримінально-правової політики держави в умовах збройної агресії.

Загальна характеристика стану наукової розробки проблеми дала можливість констатувати, що поява ст. 111-2 КК України стала безпосередньою реакцією законодавця на широкомасштабну агресію російської федерації проти України та трансформацію форм співпраці з ворогом у воєнний період. Наукова спільнота оперативно відреагувала на цю новелу, що зумовило формування значного масиву публікацій протягом 2022–2024 років.

Загалом стан дослідження проблем кримінальної відповідальності за пособництво державі-агресору можна охарактеризувати як інтенсивний, проте фрагментарний і дискусійний. Більшість праць мають догматичний характер, зосереджені на аналізі складу кримінального правопорушення, питаннях кваліфікації та відмежування від суміжних складів кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України.

Аналіз джерел дозволив виокремити проблеми, які достатньо повно розглянуті у науковій літературі:

- співвідношення з суміжними складами кримінальних правопорушень. Найбільш ґрунтовно у наукових джерелах опрацьовано проблему конкуренції норм та відмежування ст. 111-2 КК України від:

ст. 111 КК України (державна зрада);

ст. 111-1 КК України (колабораційна діяльність);

ст. 436-2 КК України (виправдовування збройної агресії).

Дослідниками детально проаналізовано правила співвідношення загальної та спеціальної норм, можливість ідеальної та реальної сукупності, особливості кваліфікації залежно від суб'єктного складу та характеру допомоги державі-агресору.

Особливо повно розроблено питання розмежування пособництва державі-агресору та колабораційної діяльності. У літературі сформульовано різні підходи до встановлення розмежувальних критеріїв (характер допомоги, функціональна роль суб'єкта, обсяг сприяння, зв'язок із реалізацією рішень окупаційної адміністрації тощо).

Таким чином, проблема конкуренції норм не лише окреслена, а й забезпечена значною кількістю варіантів її вирішення, хоча їх узгодженість між собою залишається недостатньою.

- Критика законодавчої техніки та принципу правової визначеності. Достатньо повно у доктрині висвітлено питання:

використання оціночних формулювань у диспозиції ст. 111-2;

дублювання ознак об'єктивної сторони з іншими нормами розділу I Особливої частини КК;

ризиків порушення принципу правової визначеності;

можливості виникнення корупційних ризиків унаслідок широкої дискреції правозастосувача.

Фактично у науковій літературі сформувався стійкий консенсус щодо наявності техніко-юридичних вад новели. У цьому аспекті питання можна вважати достатньо глибоко дослідженим.

- Суб'єктний склад як ключова розмежувальна ознака. Одним із найбільш переконливо аргументованих положень є теза про суб'єктний критерій як основну відмінність між державною зрадою та пособництвом державі-агресору.

Якщо суб'єктом державної зради може бути лише громадянин України, то за ст. 111-2 КК України – загальний суб'єкт (за винятком громадян держави-агресора). Це положення не викликає істотних

заперечень і сприймається більшістю авторів як доктринально обґрунтоване.

- Класифікація форм пособництва. На підставі аналізу судової практики окремі дослідники запропонували систематизацію форм пособництва (ресурсні, інформаційні, підприємницькі, посадові тощо).

Ці напрацювання мають прикладне значення, оскільки дозволяють емпірично окреслити типові моделі поведінки та співвіднести їх із законодавчою конструкцією складу злочину.

У предметі дослідження існують проблеми, щодо яких відсутня єдність наукових позицій

Попри значний обсяг досліджень, низка ключових питань залишається дискусійною. Так, Відсутній єдиний підхід до розуміння правової природи аналізованої норми. У літературі можна виокремити три позиції:

- Ст. 111-2 є самостійним складом злочину із власним безпосереднім об'єктом.

- Це спеціалізована форма співучасті у злочинах проти основ національної безпеки.

- Це результат надмірної криміналізації (або штучної диференціації) вже охоплених нормами ст. 111 та 111-1 діянь.

Єдності у цьому питанні не досягнуто, що свідчить про незавершеність теоретичного осмислення конструкції складу кримінального правопорушення.

Щодо характеру суб'єктивної сторони складу аналізованого правопорушення, суперечності стосуються:

- форми вини (лише прямий умисел чи можливий непрямий);
- обов'язковості спеціальної мети завдання шкоди Україні;
- співвідношення спрямованості умислу з формальним характером складу.

Частина авторів допускає поєднання непрямого умислу з формальним складом, що викликає обґрунтовані сумніви з позицій загальної теорії кримінального права. Узгодженої позиції щодо суб'єктивної сторони наразі не сформовано.

Ставиться під сумнів також доцільність існування цієї норми. У науковому середовищі чітко простежуються три підходи: а) беззастережне визнання соціальної обумовленості та необхідності норми; б) критичне сприйняття її як прикладу надмірної криміналізації; в) позиція, що розглядає її як форму диференціації кримінальної відповідальності.

Саме останній підхід видається найбільш аргументованим, оскільки кримінальна відповідальність за надання допомоги іноземній державі у підривної діяльності вже була передбачена ст. 111 КК України. Отже, йдеться не про криміналізацію нової поведінки, а про виокремлення певних форм допомоги в самостійну норму з метою диференціації відповідальності.

Основним питанням у підрозділі щодо соціальної обумовленості є: криміналізація чи диференціація? Аналіз доктринального поняття криміналізації дозволяє дійти висновку, що поява ст. 111-2 КК України не відповідає класичним ознакам криміналізації, оскільки:

- відповідна поведінка вже охоплювалася складом державної зради;
- не йдеться про виникнення якісно нового виду суспільно небезпечної поведінки;
- міжнародні зобов'язання не вимагали запровадження окремої норми.

Натомість більш переконливою є кваліфікація цього процесу як диференціації кримінальної відповідальності — законодавчого виокремлення окремих форм допомоги державі-агресору з метою варіативної оцінки їх суспільної небезпеки.

Таким чином, соціальна обумовленість ст. 111-2 полягає не у появі нового об'єкта охорони, а у зміні політико-правових акцентів у період воєнного стану та прагненні законодавця забезпечити:

розширення суб'єктного складу відповідальності;
чіткіше окреслення окремих форм сприяння ворогу;
можливість застосування спеціальних санкцій (у тому числі додаткових обмежень).

Попри значний обсяг публікацій, залишаються суттєві прогалини:

- відсутність комплексного кримінологічного аналізу. Недостатньо досліджено соціальні детермінанти пособництва, психологічні механізми залучення осіб до співпраці з ворогом, вплив умов окупації.

- недостатній емпіричний аналіз судової практики. Бракує системних узагальнень щодо тенденцій кваліфікації, призначення покарання, застосування інститутів звільнення від відповідальності.

- проблематика доказування. Майже не розроблено питання стандартів доведення умислу, добровільності поведінки, оцінки примусу чи крайньої необхідності в умовах окупації.

- компаративний аспект. Зарубіжний досвід відповідальності за співпрацю з окупаційними режимами досліджено фрагментарно.

Отже, стан наукової розробки проблем кримінальної відповідальності за пособництво державі-агресору характеризується високою інтенсивністю, але відсутністю доктринальної єдності щодо ключових концептуальних питань.

Найбільш повно опрацьованими є питання конкуренції норм, законодавчої техніки та суб'єктного складу. Дискусійними залишаються правова природа норми, зміст суб'єктивної сторони та межі допустимої диференціації кримінальної відповідальності.

Поява ст. 111-2 КК України є радше проявом диференціації кримінальної відповідальності в умовах воєнного часу, ніж класичною криміналізацією нової поведінки. Її соціальна обумовленість пов'язана з

трансформацією форм сприяння ворогу та прагненням держави забезпечити адекватне реагування на внутрішні загрози національній безпеці.

Подальше вдосконалення кримінально-правового регулювання у цій сфері потребує:

- системного перегляду співвідношення норм розділу I Особливої частини КК України;
- уточнення диспозицій із дотриманням принципу правової визначеності;
- розвитку емпіричних і компаративних досліджень;
- формування єдиного доктринального підходу до правової природи та суб'єктивних ознак складу пособництва державі-агресору.

Лише за таких умов можливо забезпечити стабільну, внутрішньо узгоджену та справедливую модель кримінально-правового реагування на явище, що становить безпосередню загрозу основам національної безпеки України в умовах триваючої збройної агресії.

РОЗДІЛ 2. ЮРИДИЧНИЙ АНАЛІЗ СКЛАДУ ПОСОБНИЦТВА ДЕРЖАВІ-АГРЕСОРУ

2.1. Об'єкт складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 111-2 Кримінального кодексу України

Як вже зазначалося раніше, початок повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України у лютому 2022 року зумовив суттєві зміни у всіх сферах життя держави. Перед Україною постали нові виклики, які потребували свого вирішення. Зважаючи на це, у КК України з'явилися нові склади кримінальних правопорушень. Зокрема, 23 квітня 2022 р. набрав чинності ЗУ № 2198-IX від 14 квітня 2022 р. [147], який доповнив КК України статтею 111-2 «Пособництво державі-агресору». Це викликало потребу наукового осмислення передбаченого нею складу кримінального правопорушення. Адже застосування цієї кримінально-правової заборони на практиці зумовлює необхідність правильного розуміння ознак складу відповідного кримінального правопорушення.

Традиційно аналіз будь-якого складу кримінального правопорушення розпочинають із його об'єктивних ознак. Як слушно відзначено в одному з підручників, через те, що кримінальний закон покликаний забезпечувати охорону найбільш важливих відносин (цінностей тощо), визначенню підлягає передусім об'єкт посягання на них [90, с. 323]. Очевидно, що й належне дослідження складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 111-2 «Пособництво державі-агресору» КК України, неможливе без аналізу його об'єкта.

Перш ніж перейти безпосередньо до аналізу об'єкта складу пособництва державі-агресору, варто зазначити, що поняття об'єкта складу кримінального правопорушення залишається чи не найбільш дискусійним у науці кримінального права навіть попри наявність чималої кількості публікацій із зазначеної проблематики. Вчені пропонують різні концепції об'єкта кримінального правопорушення. Так, В.К. Гришук наводить десять

найбільш поширених сучасних концепцій об'єкта злочину в теорії кримінального права [53, с. 199]. У сучасній навчальній літературі навіть робляться спроби систематизувати ці концепції та виділити певні групи концепцій об'єкта складу кримінального правопорушення. Зокрема, в одному з підручників усі існуючі концепції запропоновано звести до чотирьох груп:

- *традиційна концепція*, відповідно до якої об'єктом складу кримінального правопорушення виступають охоронювані КК України суспільні відносини (прихильниками цієї концепції є, зокрема, В.К. Грищук, В.В. Кузнецов, Є.В. Лащук, А.А. Музика, М.В. Сенаторов);

- *альтернативні концепції*, прихильники яких, в основному, заперечують доцільність визнання об'єктом складу кримінального правопорушення охоронюваних КК України суспільних відносин. Натомість, пропонується об'єктом складу кримінального правопорушення визнавати, зокрема: соціальні цінності (П.П. Андрушко, П.С. Матишевський, Т.І. Присяжнюк, Є.В. Фесенко) правові блага (С.Б. Гавриш, О.С. Яра), суб'єктивні права, свободи та законні інтереси (В.М. Трубніков), сфери життєдіяльності людей (В.П. Ємельянов);

- *комбіновані концепції*, коли в рамках нової самостійної концепції поєднуються елементи декількох вже існуючих концепцій – як правило, поєднуються елементи традиційної концепції із елементами однієї або декількох альтернативних концепцій. Наприклад, під об'єктом складу кримінального правопорушення пропонують розуміти «...охоронювані кримінально-правовими нормами суспільні відносини та соціальні блага, на які посягає злочин» (А.М. Ришелюк), «...суспільні відносини, блага та інтереси, які прийняті під кримінально-правову охорону і яким внаслідок вчинення злочину спричиняється або може бути спричинена шкода» (П.Л. Фріс), «...суспільні відносини, певні блага, інтереси та соціальні цінності, що захищаються нормами кримінального права» (О.Ф. Бантишев);

- *адаптивні концепції*, прибічники яких підкреслюють неможливість розробки єдиної універсальної концепції об'єкта, насамперед, у зв'язку із складністю та багатоманітністю охоронюваних нормами КК України соціально-правових феноменів [88, с. 211-213].

Видається, прихильники останньої групи концепцій об'єкта складу кримінального правопорушення мають рацію: кожна з існуючих концепцій має право на існування і жодну з них не можна назвати абсолютно правильною чи, навпаки, помилковою.

Водночас найбільш поширеною та адаптованою до сучасних умов залишається традиційна концепція, відповідно до якої об'єктом складу кримінального правопорушення визнають суспільні відносини, які у зв'язку зі своєю особливою цінністю охороняються положеннями КК України [88, с. 214]. Як цілком слушно відзначають у науковій та навчальній літературі, за допомогою концепції «об'єкт кримінального правопорушення – суспільні відносини» можна зрозуміти, на який елемент суспільних відносин відбувається посягання, тобто ця концепція дає змогу відстежити механізм заподіяння шкоди об'єкту кримінального правопорушення [90, с. 325]. За твердженням В.Я. Тація, висновок про те, що об'єкт будь-якого кримінального правопорушення – поставлені під охорону кримінального закону суспільні відносини, поділяють у теорії кримінального права переважна більшість науковців і тому не потребує особливої аргументації [161, с. 56]. Зважаючи на це, далі будемо виходити саме із цієї концепції.

Статтю 111-2 «Пособництво державі-агресору» розміщено законодавцем у Розділі І «Кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України» Особливої частини КК України. Законодавче рішення щодо такого розміщення цієї статті в структурі КК України не викликає застережень. У Пояснювальній записці до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливості застосування запобіжних заходів

за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки» відзначається: «Пособництво державі-агресору як явище підриває національну безпеку України та становить безпосередню загрозу державному суверенітету, територіальній цілісності, конституційного ладу та іншим національним інтересам України» [145].

Родовим об'єктом кримінальних правопорушень, передбачених Розділом I Особливої частини КК України, є суспільні відносини у сфері охорони національної безпеки України. Відповідно до п. 9 ч. 1 ст. 1 ЗУ «Про національну безпеку України», національна безпека України – захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз [150]. Тобто, національна безпека України як родовий об'єкт відповідної групи кримінальних правопорушень охоплює собою суспільні відносини, що складаються з приводу охорони державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України. У п. 10 ч. 1 ст. 1 згаданого ЗУ визначено і поняття національних інтересів України, під якими розуміються життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян [150]. Як відзначено в Науково-практичному коментарі до статті 111-2 Кримінального кодексу України, родовим об'єктом цих кримінальних правопорушень є суспільні відносини, що забезпечують саме існування України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави (ст. 1 Конституції України) [81; 117, с. 3].

Аналіз ст. 1 ЗУ «Про національну безпеку України» дає підстави для висновку, що законодавець виокремлює такі складові національної безпеки України, як воєнна безпека та державна безпека. Воєнною безпекою є захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і

демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від воєнних загроз (п. 2 ч. 1 ст. 1 ЗУ), а державною безпекою – захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз невоєнного характеру (п. 4 ч. 1 ст. 1 ЗУ) [150]. Аналіз ст. 111-2 КК України, яка встановлює відповідальність за умисні дії, *спрямовані на допомогу державі-агресору, збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора*, дозволяє зробити висновок, що основним безпосереднім об'єктом складу передбаченого нею кримінально правопорушення є така складова національної безпеки України, як воєнна безпека. Такий висновок робиться і в наукових публікаціях, присвячених питанням кримінальної відповідальності за пособництво державі-агресору [1, с. 44]. Додатковим факультативним об'єктом аналізованого складу кримінального правопорушення можуть виступати життя та здоров'я особи, власність, громадська безпека, інші суспільні відносини.

В.В. Топчій відзначає, що суспільна небезпека даного кримінального правопорушення полягає у тому, що вчиняючи будь-яку із дій, які передбачені у цій статті Кодексу, винна особа посягає у цілому на основи національної безпеки України або на окремі її системні елементи [164, с. 317]. Погоджуємося з тезою про те, що цей злочин спрямований на підірив окремих елементів національної безпеки або одночасно всіх загалом, які у свою чергу виступають по суті засадами української державності. Завдання шкоди національним інтересам у розумінні ЗУ «Про національну безпеку України» (може йдеться про системне знищення транспортної, енергетичної, соціальної інфраструктури, створення техногенних катастроф, руйнування системи державного управління тощо), зрештою, пов'язане з загрозою самому існуванню Української держави як суверенного учасника міжнародно-правових відносин [117, с. 10-11].

До факультативних ознак об'єкта складу кримінального правопорушення теорія кримінального права традиційно відносить предмет і потерпілого.

І якщо потерпілий у цьому складі кримінального правопорушення не має кримінально-правового значення для правильної його оцінки, то щодо предмета варто навести певні міркування. Під предметом кримінального правопорушення традиційно розуміють річ матеріального світу, із властивостями якої законодавець пов'язує наявність у вчиненому саме цього складу кримінального правопорушення і через заподіяння шкоди якій винна особа пошкоджує об'єкт кримінального правопорушення. У кримінально-правовій доктрині можна зустріти ще й такі визначення цієї ознаки складу: це факультативна ознака об'єкта, яка знаходить свій прояв у матеріальних цінностях (їх людина може сприймати органами чуття чи фіксувати спеціальними технічними засобами) шляхом безпосереднього впливу на які вчинюється кримінально-протиправне діяння [112, с. 110-111]. За іншим визначенням, предмет кримінального правопорушення – вказаний у кримінальному законі об'єкт матеріального чи нематеріального світу, шляхом створення якого або впливу на який суб'єкт вчиняє посягання на об'єкт кримінально-правової охорони [2, с. 15].

Серед форм пособництва державі-агресору у ст. 111-2 КК України законодавець називає добровільний збір, підготовку та/або передачу матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора, її збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора. Для цих форм кримінального правопорушення обов'язковою ознакою складу є предмет – матеріальні ресурси чи інші активи.

У практичному пораднику пропонується широке розуміння поняття «ресурси», яке є одним із базових в економічній науці, та зазначається, що вони позначають певний запас або сукупність засобів, що дозволяють за допомогою визначених трансформацій (економічних процесів) досягнути бажаного результату (задоволення потреб людини і суспільства):

виготовлення продукції, виконання робіт чи надання послуг, безпосереднє споживання чи використання за призначенням [66, с. 151-152].

М.І. Хавронюк визначає матеріальні ресурси як речові запаси чогонбудь, які можна використати в разі потреби [169].

Законодавче визначення поняття «активи» можна відшукати, зокрема, в ЗУ «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення». У п. 2 ч. 1 ст. 1 цього ЗУ активи визначаються як кошти, у тому числі електронні гроші, інше майно, майнові та немайнові права.

Зазначене поняття двічі визначається і в тексті чинного КК України:

- активами у цій статті вважаються грошові кошти (зокрема готівкові кошти, кошти, що перебувають на банківських рахунках), інше майно, майнові права, обсяг зменшення фінансових зобов'язань (п. 3 примітки до ст. 96-10-1 «Додаткові (нефінансові) заходи кримінально-правового характеру»);

- під активами слід розуміти грошові кошти (у тому числі готівкові кошти, кошти, що перебувають на банківських рахунках чи на зберіганні у банках або інших фінансових установах), інше майно, майнові права, нематеріальні активи, у тому числі криптовалюти, обсяг зменшення фінансових зобов'язань, а також роботи чи послуги, надані особі, уповноваженій на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (п. 3 примітки до ст. 385-5 «Незаконне збагачення»).

Викладене в цілому відповідає наявному у доктрині підходові про те, що предмет кримінального правопорушення може бути охарактеризований за допомогою трьох основних ознак: фізична – характеризує фізичний стан предмета, тобто його матеріальність, кількість, якість, форму, стан, структуру; соціальна – відображає значення предмета кримінального правопорушення для людини, показує його місце у системі благ, які підлягають кримінально-правовій охороні (йдеться про безпечність або

небезпечність предмета, його функціональне призначення, належність окремій особі тощо); юридична – характеризує предмет кримінального правопорушення у кримінально-правовому аспекті (форма законодавчого визначення, мета впливу на бажаний для винуватого предмет тощо) [90, с. 349].

Зазначені законодавчі визначення та застосування аналогії тлумачення кримінального закону дають підстави для висновку про доцільність розглядати поняття «активи» як предмет у складі пособництва державі-агресору широко – як грошові кошти (як готівкові, так і безготівкові), інше майно, майнові права, нематеріальні активи (у тому числі криптовалюти), обсяг зменшення фінансових зобов'язань, а також роботи чи послуги, надані представникам держави-агресора, її збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора.

2.2. Об'єктивна сторона пособництва державі-агресору

До об'єктивних ознак складу кримінального правопорушення теорія кримінального права відносить ознаки таких елементів складу, як об'єкт та об'єктивна сторона. У цьому підрозділі роботи зосередимося на аналізі ознак об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 111-2 КК України.

Назва та диспозиція цієї статті містить термін «пособництво». Зазначимо, що в Особливій частині КК України законодавець використав таке поняття вперше, але для кримінального права воно не є новим. Як відомо, пособник є одним із видів співучасників кримінального правопорушення. Згідно із ч. 1 ст. 27 КК України, співучасниками кримінального правопорушення, поряд із виконавцем, є організатор, підбурювач та пособник. Відповідно до ч. 5 ст. 27 КК України, пособником є особа, яка порадами, вказівками, наданням засобів чи знарядь або усуненням перешкод сприяла вчиненню кримінального правопорушення іншими співучасниками, а також особа, яка заздалегідь обіцяла переховати особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, знаряддя чи засоби вчинення кримінального правопорушення, сліди кримінального правопорушення чи предмети, здобуті кримінально протиправним шляхом, придбати чи збути такі предмети або іншим чином сприяти приховуванню кримінального правопорушення.

Про таку особливість формулювання законодавцем ознак складу пособництва державі-агресору вже згадували у науковій літературі. Так, В.М. Шлапаченко зазначає: «пособництво» є спеціальним терміном, вживаним у КК та кримінальній юстиції для позначення різновиду співучасника в злочині [176, с. 166]. О.О. Кравчук та М.С. Бондаренко також вказують, що за загальноприйнятою термінологією, пособник – це особа, яка самостійно кримінальне правопорушення не вчиняє, а лише своїми діями чи бездіяльністю сприяє його вчиненню виконавцем. При

цьому, зазначають науковці, є встановлені правила кримінально-правової кваліфікації дій пособника, що ґрунтуються на положеннях ч. 2 ст. 29 КК, оскільки пособник підлягає кримінальній відповідальності за ч. 5 ст. 27 і тією статтею (частиною статті) Особливої частини цього Кодексу, яка передбачає кримінальне правопорушення, вчинене виконавцем. Натомість об'єктивна сторона складів злочинів, передбачених ст. 111-2 КК, полягає у пособництві, при цьому, саме пособник вважається основним виконавцем цих злочинів. Кваліфікація дій пособника державі-агресору у розглядуваних випадках здійснюється безпосередньо за ст. 111-2 КК. Кодекс до появи цієї статті таких складів не містив, таким чином, вживанням терміну «пособництво» у ст. 111-2 КК по суті об'єднано пособника із виконавцем в одній особі [87]. Водночас зазначимо, що називати суб'єкта складу пособництва державі-агресору виконавцем не зовсім точно, оскільки виконавець є одним із видів співучасників кримінального правопорушення (ч. 1 ст. 27 КК України). Своєю чергою, пособництво державі-агресору може вчинятися як у співучасті, так і одноосібно.

Дивними видаються розмірковування вчених щодо можливості застосування законодавчих положень про добровільну відмову пособника до випадків вчинення суб'єктом пособництва державі-агресору. Зокрема, В.М. Шлапаченко вважає не зовсім зрозумілим, чи поширюються на пособника, як суб'єкта ст. 111-2 КК України, положення ч. 2 ст. 31 КК України про відсутність кримінальної відповідальності пособника (як співучасника кримінального правопорушення) при добровільній відмові від вчинення правопорушення [176, с. 167]. Таке ж питання піднімають і О.О. Кравчук та М.С. Бондаренко: постає питання щодо того, чи можна говорити і про можливість при розгляді судом кримінального провадження за цією статтею застосування положень ч. 2 ст. 31 КК України про те, що не підлягає кримінальній відповідальності при добровільній відмові пособник, якщо він відвернув вчинення кримінального правопорушення або своєчасно повідомив відповідні органи державної влади про кримінальне

правопорушення, що готується або вчиняється. Добровільною відмовою пособника є також ненадання ним засобів чи знарядь вчинення кримінального правопорушення або неусунення перешкод вчиненню кримінального правопорушення [87].

Очевидно, що законодавчі положення ч. 2 ст. 31 КК України не можуть застосовуватися при одноосібному вчиненні суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 111-2 КК України, адже у ст. 31 КК України мова іде про добровільну відмову співучасників. У ст. 111-2 КК України поняття «пособництво» вжите законодавцем в автономному значенні, воно не передбачає обов'язкової наявності співучасті при вчиненні передбаченого цією статтею кримінального правопорушення. А за відсутності співучасті застосовувати законодавчі положення, які стосуються співучасті у кримінальному правопорушенні, очевидно, немає жодних підстав.

У цьому контексті варто поставити під сумнів обґрунтованість використання терміну «пособництво» у ст. 111-2 КК України. Якби йшлося тільки про одну з форм, зазначену у чинній редакції цієї норми, то цілком прийнятним було б запозичення іноземного досвіду правової регламентації відповідальності за відповідні діяння, що було помічене О. О. Дудоровим та Р. О. Мовчаном. Йдеться про Італію, у КК якої передбачено відповідальність за: а) дії громадян Італії або іноземців, які проживають на території держави, котрі під час війни та поза випадками, зазначеними у ст. 248, торгують, навіть опосередковано, з підданими ворожої держави, де б вони не проживали, або з іншими особами, які проживають на території ворожої держави (ст. 250 «Торгівля з ворогом»); б) постачання, навіть опосередковане, ворожій державі провізії чи інших товарів, які можуть бути використані на шкоду Італійській державі [57, с. 163]. Запозичення словосполучення «Торгівля з ворогом» частково б краще відбивала правдивий зміст відповідної кримінально-правової заборони. Однак,

наявність іншої форми цього кримінального правопорушення виключає можливість використання такого досвіду.

З'ясуємо зміст поняття «пособництво» у ст. 111-2 КК України. З диспозиції цієї статті зрозуміло, що під пособництвом державі-агресору законодавець розуміє умисні дії, спрямовані на допомогу державі-агресору, збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора, вчинені громадянином України, іноземцем чи особою без громадянства, за винятком громадян держави-агресора, з метою завдання шкоди Україні. Тобто, на відміну від пособника як виду співучасника кримінального правопорушення, суб'єкт складу пособництва державі агресору надає сприяння (допомогу) не іншому співучаснику, а державі-агресору, збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора.

Після загального визначення пособництва державі-агресору законодавець у ст. 111-2 КК України вказав «шляхом», поставив двокрапку та вичерпно перелічив форми цього кримінального правопорушення. Таким чином, формами об'єктивної сторони складу пособництва державі-агресору є:

- реалізація чи підтримка рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора;
- добровільний збір, підготовка та/або передача матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора, її збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора.

Варто відзначити, що щодо тлумачення об'єктивної сторони складу пособництва державі-агресору виникає чимало запитань, на що вже неодноразово звертали увагу вчені. Наприклад, Р.О. Мовчан відзначив «складність сприйняття відверто невдало сформульованого – причому як з технічного, так і зі змістовного погляду – тексту диспозиції ст. 111-2 КК» [110, с. 71]. Водночас позитивним аспектом є те, що перелік форм цього кримінального правопорушення у чинній редакції ст. 111-2 КК України є вичерпним. Адже у первісній редакції цієї статті, заветованій Президентом

України, йшлося і про таке діяння, як «інша добровільна взаємодія з представниками держави-агресора». Крім того, первинною редакцією досліджуваної кримінально-правової заборони передбачалося встановлення відповідальності за не менш абстрактне діяння – будь-яку співпрацю з представниками держави-агресора. Варто погодитися з О.О. Дудоровим та Р.О. Мовчаном, що відсутність згадування у чинній редакції ст. 111-2 КК України як про «іншу добровільну взаємодію», так і про «будь-яку співпрацю» заслуговує схвальної оцінки [56, с. 97-99; 110, с. 74]. Як слушно зазначили В.В. Кузнецов та М.В. Сийплові, такі дві форми пособництва державі-агресору, як «будь-яка співпраця» та «інша взаємодія з представниками держави-агресора, незаконними органами...» (названі у законопроекті № 7186 від 21.03.2022), є досить оціночними та перетинаються між собою. Вчені стверджують, що дотримання принципу правової визначеності є необхідним та не допускає довільне та необґрунтоване використання нечітких термінів [94, с. 386].

Повернемося до аналізу об'єктивної сторони складу пособництва державі-агресору у чинній редакції ст. 111-2 КК України.

Традиційно за конструкцією об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення в теорії кримінального права виокремлюють:

1) матеріальний склад кримінального правопорушення – такий склад, в якому об'єктивна сторона містить як обов'язкові ознаки діяння, наслідки і причинний зв'язок між діянням і наслідком;

2) формальний склад кримінального правопорушення – як обов'язкові ознаки об'єктивної сторони передбачає лише ознаки діяння (інколи у поєднанні зі способом). Наслідки протиправної поведінки у таких випадках виносяться законодавцем за межі складу [90, с. 297-298].

Склад пособництва державі-агресору за конструкцією його об'єктивної сторони є формальним, адже передбачає лише дії, спрямовані на допомогу державі-агресору, збройним формуванням та/або окупаційній

адміністрації держави-агресора, а саме: реалізацію чи підтримку їхніх рішень та/або дій; добровільний збір, підготовку та/або передачу матеріальних ресурсів чи інших активів їхнім представникам. Суспільно небезпечні наслідки не є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони складу цього кримінального правопорушення. Зазначимо, що завдання шкоди Україні є метою у цьому складі кримінального правопорушення, а не наслідками як ознакою його об'єктивної сторони, тобто таке завдання шкоди Україні винесене законодавцем за межі складу. Для встановлення наявності ознак складу пособництва державі-агресору необхідно встановити лише спрямованість відповідних дій на завдання шкоди Україні, а не фактичне завдання такої шкоди.

Зупинимося на аналізі суспільно небезпечного діяння в складі пособництва державі-агресору. Сам законодавець у ст. 111-2 КК України вказав, що таке діяння може бути лише активним: «*дії, спрямовані на допомогу державі-агресору (пособництво), збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора*». Тому вчинити це кримінальне правопорушення шляхом бездіяльності неможливо.

У диспозиції прямо вказано, що *реципієнтами допомоги* можуть бути:

- держава-агресор,
- збройні формування держави-агресора та/або
- окупаційна адміністрація держави-агресора.

З.А. Загине́й-Заболотенко та Б.П. Допіряк, використовуючи прийоми доктринального та системного тлумачення, зробили обґрунтований висновок, що держава-агресор – це держава, яка застосовує збройну агресію щодо іншої держави (держав) [62, с. 236].

У ст. 1 ЗУ «Про оборону України» міститься таке визначення «збройної агресії»: застосування іншою державою або групою держав збройної сили проти України. Далі зазначено, що збройною агресією проти України вважається будь-яка з таких дій:

вторгнення або напад збройних сил іншої держави або групи держав на територію України, а також окупація або анексія частини території України;

блокада портів, узбережжя або повітряного простору, порушення комунікацій України збройними силами іншої держави або групи держав;

напад збройних сил іншої держави або групи держав на військові сухопутні, морські чи повітряні сили або цивільні морські чи повітряні флоти України;

засилання іншою державою або від її імені озброєних груп регулярних або нерегулярних сил, що вчиняють акти застосування збройної сили проти України, які мають настільки серйозний характер, що це рівнозначно переліченим в абзацах п'ятому – сьомому ст. 1 цього ЗУ діям, у тому числі значна участь третьої держави у таких діях;

дії іншої держави (держав), яка дозволяє, щоб її територія, яку вона надала в розпорядження третьої держави, використовувалася цією третьою державою (державами) для вчинення дій, зазначених в абзацах п'ятому – восьмому ст. 1 ЗУ;

застосування підрозділів збройних сил іншої держави або групи держав, які перебувають на території України відповідно до укладених з Україною міжнародних договорів, проти третьої держави або групи держав, інше порушення умов, передбачених такими договорами, або продовження перебування цих підрозділів на території України після припинення дії зазначених договорів [151].

Державою, яка здійснює збройну агресію проти України, а відповідно – державою-агресором, є рф. Це впливає, зокрема, з преамбули Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 р. № 64/2022, затвердженого Законом України від 24.02.2022 р. № 2102-ІХ: «У зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України ...» [146]. Також російську федерацію названо державою-агресором і у Постанові Верховної Ради України «Про Звернення Верховної

Ради України до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, національних парламентів держав світу про визнання Російської Федерації державою-агресором» від 27.01.2015 р. № 129-VIII [149].

Водночас зазначимо, що для кваліфікації відповідних дій за ст. 111-2 КК України визнання тієї чи іншої держави державою-агресором Верховною Радою України не є необхідним. Пособництво державі, яка вчинила акт збройної агресії проти України, проте не була офіційно визнана державою-агресором, все одно утворює склад злочину, передбаченого ст. 111-2 КК України. Держава є агресором з моменту, коли вчиняє акт збройної агресії чи окупує частину території України [66, с. 152-153]. У цьому контексті є підстави для визначення державою-агресором й таких держав як республіка білорусь та північна корея.

Такий висновок впливає з міжнародного права, адже 14 грудня 1974 року Генеральна Асамблея ООН ухвалила Резолюцію «Визначення агресії». Стаття 3 Резолюції вказує: «Будь-яка з наступних дій, незалежно від оголошення війни, з урахуванням і відповідно до положень статті 2, кваліфікуватиметься як акт агресії»... і далі йде перелік таких дій, а серед них пункт f: «Дія держави, яка дозволяє, щоб її територія, яку вона надала в розпорядження іншої держави, використовувалася цією іншою державою для здійснення акту агресії проти третьої держави». Щодо КНДР, то ще у травні 2025 року у Верховній Раді України було зареєстровано проєкт Постанови про Звернення Верховної Ради України до ООН, Європейського парламенту, Парламентської асамблеї Ради Європи, Парламентської асамблеї НАТО, Парламентської асамблеї ОБСЄ, Парламентської асамблеї ГУАМ, національних парламентів держав світу щодо визнання Кореїської Народно-демократичної республіки державою-агресором. Цей документ поки що парламентом на сесії не розглядався.

Збройні формування держави-агресора М.І. Хавронюк окреслює із врахуванням ст. 2 закону рф «Про військовий обов'язок і військову службу» в редакції від 13.12.2021 р. Такими збройними формуваннями є збройні сили, прикордонні війська, війська цивільної оборони, внутрішні війська («роsgвардія»), федеральна служба безпеки, служба зовнішньої розвідки, органи державної охорони, військова прокуратура, військові слідчі органи слідчого комітету рф, федеральний орган забезпечення мобілізаційної підготовки органів державної влади рф, військові підрозділи федеральної протипожежної служби, спеціальні формування, створювані у воєнний час [169].

Окупаційною адміністрацією держави-агресора є будь-які квазі-органи влади, створені рф на окупованих територіях України [169].

Як вже зазначалося вище, законодавець вичерпно перелічив форми дій, які становлять собою пособництво державі-агресору та кваліфікуються за ст. 111-2 КК України:

- реалізація чи підтримка рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора;
- добровільний збір, підготовка та/або передача матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора, її збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора.

Якщо взяти до уваги наявність альтернативних дій, названих законодавцем у диспозиції аналізованої кримінально-правової заборони («реалізація чи підтримка», «збір, підготовка та/або передача»), то загалом можна виокремити п'ять форм пособництва державі-агресору:

- реалізація рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора;
- підтримка їхніх рішень та/або дій;
- добровільний збір матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора, її збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора;

- добровільна підготовка матеріальних ресурсів чи інших активів їхнім представникам;
- добровільна передача матеріальних ресурсів чи інших активів їхнім представникам.

Проаналізуємо їх детальніше, для зручності все ж об'єднавши у дві групи.

Реалізація чи підтримка рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора.

Рішеннями держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора є політичні заяви, закони, укази, постанови, накази, розпорядження та інші відповідні рішення, що приймаються органами влади РФ, командуванням її збройних формувань, окупаційною адміністрацією [69]. При цьому такі рішення можуть стосуватись як загальних питань (воєнна агресія під виглядом спеціальної воєнної операції, створення псевдодержавних утворень на окупованих територіях, анексія АР Крим), так і локальних (участь у призначенні конкретних членів окупаційної адміністрації, участь у нормотворчій діяльності, яка не відповідає чинному законодавству, тощо) [66, с. 154]. Крім того, такі рішення можуть стосуватись різних сфер – військової, політичної, економічної, ідеологічної, освітньої, культурної та ін. [92, с. 95].

Дії держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора – будь-які дії вказаних суб'єктів, вчинені повністю чи частково на виконання зазначених рішень [169].

Реалізацією рішень та/або дій є їхнє здійснення, втілення у життя [169]. При цьому М.І. Хавронюк зазначає, що «реалізації дій» не може існувати, бо це тавтологія, а реалізація може стосуватись виключно рішень [169]. Погоджуємося з вченим, що формулювання «реалізація дій» не є вдалим та порушує лексичні і стилістичні норми української мови. А зважаючи на те, що за своєю суттю реалізація рішень дорівнює діям на виконання рішень [169], є одним із етапів виконання рішення, заради якого

ці дії вчиняються [66, с. 154], поняття «реалізація рішень» та «реалізація дій» в контексті ст. 111-2 КК України є синонімічними.

Також варто погодитися з Р.О. Мовчаном щодо невинуватності одночасної вказівки на реалізацію чи підтримку *«рішень та/або дій»*, адже прийняття рішень є лише одним із багатьох інших різновидів вчинення дій. Науковець влучно називає таку вказівку «законодавчою неохайністю» [110, с. 81]. Справді, хоч таке законодавче формулювання і не перешкоджає правозастосуванню, але однозначно не найкращим чином характеризує якість законодавчої техніки.

В одному з практичних poradників зазначено, що реалізація рішення відрізняється від виконання, оскільки передбачає організаційний аспект забезпечення виконання такого рішення іншими особами [66, с. 154]. Вважаємо доцільно уточнити таке твердження: справді реалізація рішень не дорівнює лише виконанню рішень, оскільки передбачає ширший спектр дій. Так, реалізація рішень може охоплювати організацію виконання рішення, аналіз і контроль процесу виконання, здійснення зворотного зв'язку, що необхідно для його втілення в життя [66, с. 153-154]. Але в той же час реалізація рішень може полягати і у їхньому безпосередньому виконанні, у тому числі одноосібному, якщо відповідне рішення дозволяє таке. Тому не можемо погодитися з твердженням, що реалізація рішення – процес багатоетапний і передбачає узгоджену сукупність дії певної кількості виконавців [66, с. 154]. Вважаємо, що залежно від складності втілення відповідного рішення у життя реалізація рішень може вчинятися і одним суб'єктом, співучасть тут не є обов'язковою.

Варто зазначити, що участь в процесі реалізації рішень становитиме склад аналізованого злочину незалежно від досягнення необхідного результату – факту реалізації такого рішення [92, с. 96].

Щодо *підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора*, М.І. Хавронюк пропонує під такою розуміти сприяння, надання їм

моральної, матеріальної чи іншої допомоги, вираження солідарності з їхніми діями чи рішеннями, висловлення симпатії їм, виступ на захист зазначених рішень чи дій [169].

Схоже розуміння цієї форми пособництва державі-агресору знаходимо і у практичному порадику: підтримка рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора – схвалення конкретних ініціатив, сприяння їм чи добровільне виконання рішень держави-агресора, незаконних збройних формувань (у тому числі сформованих із громадян України), що діють на її боці, чи запроваджених державою-агресором під виглядом окупаційної адміністрації псевдовладних органів, до складу яких можуть також входити громадяни України. При цьому далі уточнено, що підтримка рішень може вчинятись як у вигляді конкретних дій, так і бездіяльності, може мати як інтелектуальний, так і організаційний характер [66, с. 154]. Тут висловимо свої застереження. Як ми вже зазначали вище, пособництво державі-агресору законодавець у ст. 111-2 КК України визначив як *дії*, спрямовані на допомогу державі-агресору, збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора, тобто вказав, що це кримінальне правопорушення може вчинятися лише шляхом активної поведінки (дії). Тому пасивна поведінка (бездіяльність) не становить собою складу пособництва державі-агресору і не може кваліфікуватися за ст. 111-2 КК України.

Н.В. Нетеса зазначає, що підтримка взагалі передбачає невизначений спектр діянь – від схвалення конкретних ініціатив до добровільного виконання рішень та дій держави-агресора [92, с. 96].

Тобто «підтримка» по своїй суті може становити просто вираження солідарності з діями чи рішеннями держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, висловлення симпатії їм, схвалення конкретних ініціатив. Виходячи з законодавчого формулювання, така підтримка може бути і непублічною. З цього приводу

Р.О. Мовчан висловлює такі застереження: незрозуміло, як сама лише, наприклад, непублічна підтримка здатна завдати істотну (яка б не була передбаченою ч. 2 ст. 11 КК України малозначною) шкоду Україні [110, с. 82]. Щодо цього О.О. Кравчук та М.С. Бондаренко наголошують, що підтримка в такому випадку має бути суттєвою, тобто утворювати достатньо матеріалізований вираз (що залишається оціночною категорією) [87]. Але тоді цілком логічне – і швидше за все риторичне – питання ставить Р.О. Мовчан: якщо виходити з того, що у ст. 111-2 КК України йдеться про лише, так би мовити, «матеріалізовану» підтримку, то чим тоді вона відрізняється від реалізації відповідних рішень? [110, с. 83]

З описаного зрозуміло, що наявність такої абстрактної форми пособництва державі-агресору, як підтримка її рішень та/або дій, зумовлює необхідність в кожному конкретному кримінальному провадженні оцінювати «суттєвість» такої підтримки та з'ясовувати питання щодо наявності чи відсутності підстав для застосування положення ч. 2 ст. 11 КК України про малозначність діяння. Очевидно, що це становить зайве навантаження на правоохоронну систему та аж ніяк не сприяє послідовності правозастосування.

Згадаємо також про те, що у ч. 1 ст. 111-1 КК України встановлено кримінальну відповідальність за таку форму колабораційної діяльності, як, зокрема, публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора. Санкція ч. 1 ст. 111-1 КК України передбачає позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років, тобто відповідне правопорушення є кримінальним проступком. Натомість санкція ст. 111-2 КК України встановлює покарання у виді позбавлення волі на строк від десяти до дванадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна або без такої, тобто пособництво державі-агресору є

особливо тяжким злочином. Дивно виглядає ситуація, коли підтримка (у тому числі неpubлічна) рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора є особливо тяжким злочином, а публічні заклики до підтримки їхніх рішень та/або дій – лише кримінальним проступком.

Зважаючи на висловлені застереження, вважаємо за доцільне відмовитися від такої форми пособництва державі-агресору, як підтримка рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора. Крім того, враховуючи невдалість формулювання «реалізація дій», також вважаємо його зайвим у тексті ст. 111-2 КК України.

Відтак, вважаємо доцільним внести відповідні зміни у ст. 111-2 КК України та серед перших двох форм пособництва державі-агресору (реалізація рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора; підтримка їхніх рішень та/або дій) зберегти лише першу, виклавши її у такому формулюванні: *«реалізація рішень держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора»*.

Добровільний збір, підготовка та/або передача матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора, її збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора.

М.І. Хавронюк відзначає допущену законодавцем стилістичну помилку, яка, на думку вченого, не дозволяє визнавати збір, підготовку та передачу активів трьома окремими формами злочину. На відміну від конструкції «передача... активів... представникам», неясно, що мають означати слова «збір... активів... представникам» та «підготовка... активів... представникам». Таким чином, відповідальність може наставати лише за передачу активів, якій передують їх збір або підготовка, чи тільки за передачу таких активів [169]. Не можемо погодитися з такими міркуваннями автора. Хоч в аналізованому законодавчому формулюванні

справді міститься стилістична помилка, однак, на нашу думку, вона є такою, яка не перешкоджає розумінню відповідного положення та допускає визнання «збору», «підготовки» та «передачі» альтернативними формами цього кримінального правопорушення. Тому погоджуємося з Р.О. Мовчаном, який зазначає: «всупереч одному із висловлених в юридичних джерелах підходів, вважаю, що формулювання ст. 111-2 КК не містить перепон для визнання «збору», «підготовки» та «передачі» активів трьома окремими формами розглядуваного злочину» [110, с. 72].

Добровільними збір, підготовка та/або передача активів є тоді, коли вони здійснені з власного бажання, без фізичного та психічного примусу [169]. Якщо збір матеріальних ресурсів чи інших активів здійснюється через примус чи загрозу життю, здоров'ю або іншим інтересам, його не можна вважати добровільним [66, с. 160].

Варто зазначити, що зважаючи на такі ознаки складу пособництва державі-агресору, як спрямованість дій на допомогу державі-агресору, збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора та наявність мети завдання шкоди Україні, добровільними мають бути усі дії, які становлять собою будь-яку форму пособництва державі-агресору (у тому числі реалізація чи підтримка рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора). На це звертає увагу М.І. Хавронюк, вказуючи, що добровільність дій суб'єкта стосується усіх без винятку форм цього злочину [169]. Такий же висновок робить і О.С. Трепет: добровільність є обов'язковою ознакою усіх форм вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 111-2 КК України [165, с. 259].

Загалом *збір* означає взяття з різних місць чи від різних осіб [169]. У практичному пораднику уточнено, що збір (збирання) передбачає процес отримання матеріальних ресурсів чи інших активів від фізичних або юридичних осіб та їх накопичення і тимчасове зберігання [66, с. 160]. Хоч в диспозиції ст. 111-2 КК України і міститься описана М.І. Хавронюком

стилістична помилка («збір... активів... представникам»), однак вона загалом не перешкоджає належному тлумаченню відповідного законодавчого положення: збір матеріальних ресурсів чи інших активів здійснюється *для* представників держави-агресора, її збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, тобто для наступної передачі таких активів зазначеним суб'єктам.

Звернемо увагу, що відповідні активи мають бути призначені для передачі саме *представникам* держави-агресора. З.А. Загине́й-Заболотенко та Б.П. Допіряк, провівши дослідження поняття «представник держави-агресора» як адресата надання допомоги у формі передачі матеріальних ресурсів чи інших активів (ст. 111-2 КК України), підсумували, що термінологічний зворот «представник держави-агресора» не вживається в жодному іншому нормативно-правовому акті, окрім КК України. Та відповідно його значення ніде не роз'яснюється. На основі доктринального та системного тлумачення науковці пропонують під представником держави-агресора у розумінні ст. 111-2 КК України розуміти особу, носія публічної влади, яка уповноважена законом представляти інтереси держави / органу державної влади держави-агресора, реалізуючи повноваження публічної влади, з приводу і для реалізації функцій і завдань такої держави-агресора у процесі досягнення нею своїх агресивних цілей, спрямованих на анексію території України, ліквідації територіальної цілісності та недоторканності нашої держави [62, с. 236].

Л.О. Кузнецова, В.В. Кузнецов та О.І. Матюшенко підкреслюють, що у випадку, якщо особа надає відповідне сприяння суб'єкту господарювання держави-агресора, то відсутній обов'язковий адресат, оскільки відповідні суб'єкти господарювання не є представниками держави-агресора, передбаченими у ст. 111-2 КК України [1, с. 44].

З.А. Загине́й-Заболотенко та Б.П. Допіряк виключають з кола адресатів допомоги лише юридичних осіб приватного права. З огляду на формулювання адресата надання допомоги у формі добровільної передачі

матеріальних ресурсів або інших активів, стверджують науковці, юридичні особи приватного права (господарські товариства, акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю), зареєстровані за законодавством держави-агресора, не є представником держави-агресора в розумінні ст. 111-2 КК України, оскільки вони не реалізують публічної функції та не наділені повноваженнями публічної влади [62, с. 236].

О.О. Дудоров та Р.О. Мовчан також роблять висновок, що за ст. 111-2 КК України можуть бути кваліфіковані лише випадки передачі активів суб'єктом господарювання України тим суб'єктам права держави-агресора, які діють за повноваженнями держави, тобто лише державним чи комунальним підприємствам, установам, організаціям, за умови усвідомлення цього факту відповідним суб'єктом [57, с. 153].

Останній підхід вважаємо найбільш обґрунтованим: під представниками держави-агресора варто розуміти органи її державної влади, місцевого самоврядування, а також державні чи комунальні підприємства, установи, організації.

Підготовкою є приготування для передавання чи для використання, вироблення запасів [169]. У контексті пособництва державі-агресору підготовка матеріальних ресурсів чи інших активів передбачає досить широкий спектр дій від їх створення з окремих частин, надання їм додаткових характеристик або функцій чи відновлення втрачених раніше, до їх підготовки до безпосереднього використання [66, с. 160]. Як і збір, підготовка матеріальних ресурсів чи інших активів здійснюється для представників держави-агресора, її збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора.

Щодо вчинення злочину у формах збору чи підготовки активів, Р.В. Вереша, О.О. Кравчук та М.С. Бондаренко наголошують на криміналізації підготовки ресурсів та на тому, що за доведеності умислу підготовки матеріальних ресурсів чи інших активів для відповідних

реципієнтів, має місце закінчений склад пособництва державі-агресору [22, с. 141-142; 87].

Зважаючи на наявність згаданої вище стилістичної помилки при формулюванні таких форм пособництва державі-агресору, як «добровільний збір, підготовка ... матеріальних ресурсів чи інших активів представникам...» (яка не сприяє однозначному розумінню відповідного законодавчого положення), пропонуємо усунути зазначену неточність та викласти аналізовані форми пособництва державі-агресору в такому формулюванні: *«добровільний збір чи підготовка з метою передачі, а також передача матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора, її збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора»*.

Передача передбачає вручення, передавання у власність чи користування [169], безпосереднє надання зібраних суб'єктом чи іншими особами матеріальних ресурсів чи інших активів у відання представникам держави-агресора, її збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора [66, с. 161].

Зазначимо, що однією із форм колабораційної діяльності у ч. 4 ст. 111-1 КК України є «передача матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора». Як слушно відзначив Р.О. Мовчан, вказані законодавчі положення фактично дублюють одне одного [110, с. 75-76]. А.В. Плотнікова зазначає: чинні редакції ч. 4 ст. 111-1 і 111-2 КК України містять можливість на власний розсуд обирати норму, яку застосовувати в конкретному випадку, через правову невизначеність диспозицій [139, с. 51]. У науці відсутній єдиний підхід щодо кваліфікації випадків добровільної передачі матеріальних ресурсів збройним формуванням держави-агресора.

Водночас нещодавно Верховний Суд висловив правову позицію щодо розмежування зазначених складів кримінальних правопорушень,

поставивши крапку в наукових дискусіях з цього питання. У постанові ККС ВС від 31 липня 2025 р. у справі № 646/3927/23 викладено такий висновок: «для розмежування колабораційної діяльності (ч. 4 ст. 111-1 КК України) та пособництва державі-агресору (ч. 1 ст. 111-2 КК України) має значення, кому належали матеріальні ресурси, що передавалися створеним на тимчасово окупованій території збройним формуванням та окупаційній адміністрації держави-агресора. Частина 4 ст. 111-1 КК України передбачає відповідальність за передачу матеріальних ресурсів, якими особа безпосередньо володіє або користується. Це означає, що така особа має реальну можливість контролювати або використовувати ці ресурси. Натомість ст. 111-2 КК України охоплює передачу матеріальних ресурсів, які не перебувають у безпосередньому володінні або користуванні особи, тобто передача ресурсів, що належать іншим особам чи організаціям, або є у загальному обігу, але особа безпосередньо не має над ними контролю».

Більш детально питання про відмежування пособництва державі-агресору від складів інших кримінальних правопорушень розглядатимемо у наступному розділі роботи.

Окрім суспільно небезпечного діяння (дій) як ознаки об'єктивної сторони складу пособництва державі-агресору варто зупинитися ще на *обстановці вчинення цього кримінального правопорушення*. Заслугує на увагу теза, що незважаючи на те, що в диспозиції статті обстановка вчинення злочину не вказана як обов'язкова ознака, вона є такою конструктивно, оскільки вчиняти дії, які утворюють об'єктивну сторону складу злочину, передбаченого ст. 111-2 КК України, можливо лише в умовах збройної агресії з боку іншої держави чи за наявності окупованих територій, на яких державою-агресором встановлено окупаційні адміністрації [66, с. 152]. Справді, обстановка вчинення кримінального правопорушення хоч прямо і не названа в диспозиції ст. 111-2 КК України, але впливає зі спрямованості відповідних дій «на допомогу державі-

агресору (пособництво), збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора».

Узагальнюючи викладене у цьому підрозділі та враховуючи виявлені неточності і невдалі законодавчі формулювання, пропонуємо викласти диспозицію ст. 111-2 КК України в частині форм об'єктивної сторони складу пособництва державі-агресору в такій редакції: *«... шляхом: реалізації рішень держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора; добровільного збору чи підготовки з метою передачі, а також передачі матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора, її збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора»*.

Проаналізувавши законодавче формулювання ознак об'єктивної сторони складу пособництва державі-агресору, варто звернути увагу на те, яку саме поведінку суди оцінюють як пособництво державі-агресору. З.А. Загине́й-Заболотенко та Б.П. Допіряк здійснили аналіз та узагальнення форм умисних дій, спрямованих на допомогу державі-агресору (пособництво), в судовій практиці [62]. Зокрема, науковці виокремили такі форми відповідного посягання:

- *«благодійне» пособництво державі-агресору* – збір грошових коштів та інших матеріальних ресурсів в соціальних мережах, телеграм-каналах тощо для подальшої їх передачі представникам держави-агресора або її збройним формуванням та/або передача їм таких ресурсів, купівля на них військової техніки (вироки Шевченківського районного суду м. Чернівці від 23.10.2023 у справі № 727/7936/23, Галицького районного суду м. Львова від 03.04.2024 у справі № 461/872/24, Овідіопольського районного суду Одеської області від 25.05.2023 у справі № 496/350/23) [62, с. 303-304];

- *«викривальне» пособництво державі-агресору* – надання допомоги представникам незаконно створених збройних формувань на тимчасово окупованій території, а також військовослужбовцям збройних сил російської федерації (далі – зс рф) в отриманні відомостей про учасників

антитерористичної операції, працівників правоохоронних органів, осіб з числа проукраїнськи налаштованих осіб, а також формування списків таких осіб (вироки Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 04.04.2024 у справі № 607/11937/23, Полтавського апеляційного суду від 02.05.2024 у справі № 529/1660/22) [62, с. 304];

- *«ресурсне» пособництво державі-агресору* – забезпечення військовослужбовців зс рф продуктами харчування, різноманітними матеріальними ресурсами, надання інформації щодо домоволодінь місцевих мешканців, в яких є матеріальні цінності, запаси палива, з наданням у подальшому допомоги у заволодінні матеріальними цінностями військовослужбовцями рф у незаконний спосіб, надання їм транспортного засобу (вирок Київського районного суду м. Харкова від 30.10.2023 у справі № 953/4418/22), надання військовослужбовцям зс рф інформації про наявність легкового автомобіля в одного з мешканців тимчасово окупованого населеного пункту з метою можливої подальшої конфіскації вказаного транспортного засобу для потреб окупаційних військ зс рф, забезпечення окупаційних військ рф їжею та продуктами харчування, надання власного будинку для відпочинку, харчування, прийняття душу, прання одягу військовослужбовцям зс рф (вирок Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 04.04.2024 у справі № 607/11937/23), надання допомоги в придбанні продуктів харчування військовослужбовцям зс рф, надання останнім місця для проживання за місцем свого тимчасового перебування та зберігання викрадених в односельчан речей, матеріальних ресурсів (вирок Київського районного суду м. Харкова від 07.06.2023 у справі № 953/6896/22), виконання завдання військовослужбовців зс рф з відшукування приміщень, де може знаходитися техніка, огляд таких приміщень разом з такими військовослужбовцями, підшукування місцевих жителів, які допомогли забезпечити військовослужбовців зс рф літнім одягом, організація приготування їжі цим військовослужбовцям (вирок Київського районного суду м. Харкова від

30.04.2024 у справі № 953/1752/23), незаконне використання інформаційних ресурсів, до яких обвинувачена мала доступ як перший заступник керівника військової цивільної адміністрації, за допомогою яких вона збирала дані про адресу реєстрації та фактичного проживання, перебування на обліках громадян України як учасників бойових дій, АТО/ООС, працівників правоохоронних органів, волонтерів тощо, та передавала представникам зс та спецслужб рф, які використовували таку інформацію для проведення незаконних затримань громадян України, проведення в них обшуків, застосування психічного та фізичного впливу з метою схилення до співпраці з ними (вирок Жовтневого районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 17.01.2024 у справі № 212/4695/22) [62, с. 304];

- *«валютне» пособництво державі-агресору* – участь у вилученні з обігу української валюти – гривні, а також видання грошових коштів у розмірі 10 тис. російських рублів мешканцям тимчасово окупованого населеного пункту України (вирок Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 20.02.2024 у справі № 308/14861/23) [62, с. 305];

- *«політичне» пособництво державі-агресору* – здійснення першим заступником Скадовської районної військової адміністрації активної діяльності з підбору інших працівників та персоналу даного окупаційного органу влади та підпорядкованих йому установ і організацій, роздання за вказівкою обвинуваченої учасникам організованого рф масового заходу, присвяченого річниці перемоги у Другій світовій війні, прапорів та символіки рф, зняття з будівлі Скадовської міської ради Державного прапора України та вивішення прапора держави-агресора (вирок Жовтневого районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 17.01.2024 у справі № 212/4695/22) [62, с. 305];

- *«інформаційне» пособництво*, за якого громадяни України доносили інформацію з власними судженнями про тимчасову окупацію окремих території України до інших громадян з використанням медіа, соціальних

мереж, месенджерів тощо (вироки Жовтневого районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 17.01.2024 у справі № 212/4695/22, Деснянського районного суду м. Чернігова від 08.05.2024 у справі № 750/1473/24, Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 21.03.2024 у справі № 344/1984/24) [62, с. 305-306];

- «освітнє» пособництво державі-агресору, яке вчиняється посадовими особами у сфері освіти, зокрема: дії громадянина України, який після призначення на посаду ректора університету окупаційною адміністрацією рф, сприяв захопленню приміщення цього університету, забороняв відвідувати українським вихователям своїх робочих місць, розробив новий Статут та печатку університету, організував інвентаризацію матеріальних цінностей закладу, підібрав кадри на посади професорсько-викладацького складу університету, видавав накази, розпорядження, вказівки, затверджував та підписував документи університету, які скріплював печаткою університету як нової «юридичної особи» рф (вирок Малиновського районного суду м. Одеси від 26.04.2024 у справі № 521/13772/23); дії громадянина України, призначеного окупаційною адміністрацією держави-агресора директором навчально-виховного комплексу, який організував в приміщенні цього комплексу громадську приймальню «глави «ДНР» (вирок Дружківського міського суду Донецької області від 25.03.2024 № 229/2157/22); дії громадянина України, призначеного окупаційною адміністрацією держави-агресора ректором університету, який, зокрема, надав приміщення цього університету для проведення незаконного референдуму на території тимчасово окупованої Луганської області, взяв участь у створенні інформаційно-пропагандистських відеоматеріалів, опублікованих в мережі Інтернет та на інформаційних ресурсах «ЛНР» (вирок Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 22.11.2023 у справі № 344/18075/23); вчинення практично аналогічних дій директорами школи та ліцею, створених за законодавством рф на тимчасово окупованій території (вироки

Малиновського районного суду м. Одеси 24.11.2023 у справі № 521/8880/23 та від 21.02.2024 у справі № 521/7287/23) [62, с. 306];

- *«посадове» пособництво*, суть якого в загальному полягає в тому, що громадянин України після призначення на певну посаду з організаційно-розпорядчими та/або адміністративно-господарськими функціями, на думку суду, здійснював певні дії, що становлять пособництво державі-агресору ізольовано від самого призначення на вказану посаду (яке кваліфікувалося окремими судами за частинами 2, 5 або 7 ст. 111-1 КК) (наприклад, вирок Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 20.02.2024 у справі № 308/14861/23) або в сукупності з таким призначенням (що кваліфікувалося лише за ст. 111-2 цього Кодексу) (наприклад, вироки Суворовського районного суду м. Одеса 20.06.2024 у справі № 523/14846/22, Херсонського міського суду Херсонської області від 15.07.2024 у справі № 766/6336/23) [62, с. 306-308];

- *«підприємницьке» пособництво* – здійснення / продовження здійснювати підприємницьку діяльність на тимчасово окупованій території у співпраці з окупаційною адміністрацією держави-агресора (вироки Бориспільського міськрайонного суду Київської області від 20.06.2024 у справі № 359/5133/24, Херсонського міського суду Херсонської області від 08.07.2024 у справі № 766/5669/23, Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 12.10.2023 у справі № 344/12085/23) [62, с. 308].

Проведений науковцями аналіз остаточних судових рішень, якими громадяни України засуджувалися за ст. 111-2 КК України, вказує на те, що всі виявлені форми такого пособництва охоплюються якоюсь з форм колабораційної діяльності (ст. 111-1 КК України), а в найбільш загальному значенні – такою формою державної зради, як надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги у проведенні підривної діяльності проти України. Зважаючи на це, вчені зазначають, що включення у КК України ст. 111-2 в чинній на сьогодні редакції було помилкою

законодавця, яка лише заплутує судову практику, створюючи різні варіанти кваліфікації та не сприяє її єдності та стабільності [62, с. 309]. Сумнівність законодавчого рішення про доповнення КК України статтею 111-2 про пособництво державі-агресору очевидна. Водночас аналіз співвідношення норми ст. 111-2 КК України з іншими кримінально-правовими нормами буде здійснено у наступному розділі дисертації.

2.3. Суб'єкт складу кримінального правопорушення, передбаченого статтею 111-2 Кримінального кодексу України

Дослідження будь-якого складу кримінального правопорушення передбачає аналіз не лише його об'єктивних ознак, а й суб'єктивних ознак, під якими традиційно розуміють ознаки суб'єкта та суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення.

Тому у цій частині роботи здійснено комплексний аналіз законодавчих положень, наукових джерел та судової практики в частині ознак суб'єкта складу пособництва державі-агресору з метою сприяння правильному розумінню таких ознак та встановленню їх на практиці, а також висловлено пропозиції щодо удосконалення відповідних законодавчих формулювань.

Зазначимо, що про суб'єкта складу пособництва державі-агресору науковці згадували при здійсненні аналізу цього складу кримінального правопорушення загалом або при встановленні його співвідношення з іншими складами кримінальних правопорушень, але окремого дослідження ознак суб'єкта складу пособництва державі-агресору наразі здійснено не було.

Законодавець у ст. 111-2 КК України вказав, що пособництво державі-агресору вчиняється «громадянином України, іноземцем чи особою без громадянства, за винятком громадян держави-агресора». Зважаючи на таку вказівку в диспозиції ст. 111-2 КК України, науковці по-різному визначають вид суб'єкта у цьому складі кримінального правопорушення – загальний чи спеціальний.

Р.О. Мовчан відзначає, що суб'єктом розглядуваного злочину виступають не лише громадяни України, а й іноземці та особи без громадянства, за винятком громадян держави-агресора [110, с. 74]. Н.О. Антонюк також цитує законодавця, вказуючи, що суб'єктом є громадянин України, іноземець чи особа без громадянства, за винятком

громадян держави-агресора [6, с. 44], взагалі не встановлюючи, чи такий суб'єкт є загальним чи спеціальним.

С.Я. Лихова та В.П. Сисоєва вказують на спеціального суб'єкта цього складу кримінального правопорушення. Зокрема, вчені зазначають, що «в ознаках складу цього кримінального правопорушення досить цікаво визначений *спеціальний* суб'єкт: громадяни України, іноземці чи особи без громадянства, за винятком громадян держави-агресора» [97, с. 145]. У Науково-практичному коментарі до статті 111-2 Кримінального кодексу України також відзначено: «Суб'єкт правопорушень відповідно до ст. 111-2 КК України – *спеціальний* (хоча інколи деякі фахівці в галузі кримінального права наполягають, що він загальний), адже має місце виняток: суб'єктом не може бути громадянин держави-агресора, натомість можуть виступати громадянин України або іноземець чи особа без громадянства» [117, с. 20].

Водночас в науці та практиці переважає підхід щодо загального суб'єкта в аналізованому складі кримінального правопорушення. Так, Л.О. Кузнецова, В.В. Кузнецов та О.І. Матюшенко відзначають, що суб'єкт пособництва державі-агресору, передбаченого ст. 111-2 КК України, є *загальним* і вказують, що ним може бути громадянин України, громадянин іншої держави (за винятком громадянина держави-агресора, відповідно до диспозиції цієї кримінально-правової норми) або особа без громадянства [1, с. 45]. О.О. Кравчук та М.С. Бондаренко також зазначають, що суб'єкт правопорушень за ст. 111-2 КК України *загальний*: громадянин України або іноземець чи особа без громадянства, за одним винятком – суб'єктом не може бути громадянин держави-агресора [87]. Таке ж твердження знаходимо і у праці Р.В. Вереші [22, с. 141]. В.М. Шлапаченко також зазначає про визначення у ст. 111-2 КК України «*загального* суб'єкта пособництва (за винятком громадян держави-агресора)» [176, с. 169]. В одному з практичних poradників відзначено: «Диспозицією статті передбачено виключення з сукупності *загальних* суб'єктів громадян держави-агресора [66, с. 161].

Аналіз наявної судової практики в частині засудження особи за пособництво державі-агресору засвідчив, що зазвичай суди взагалі окремо не обґрунтовують наявність ознак суб'єкта цього складу кримінального правопорушення, обмежуючись вказівкою на суб'єкта у формулюванні обвинувачення («вчинені громадянином України» чи «вчинені іноземцем»). Лише в кількох вирокх суди зазначили, що суб'єкт правопорушення за ч. 1 ст. 111-2 КК України – *загальний*, тобто громадянин України, іноземець чи особа без громадянства, за винятком громадян держави-агресора [25; 24; 40; 30; 34]. При цьому, лише в одному з цих вироків після такої вказівки міститься обґрунтування судом наявності ознак суб'єкта цього складу кримінального правопорушення. Так, у вироку Деснянського районного суду м. Чернігова від 8 травня 2024 р. у справі № 750/1473/24 зазначено: «Згідно з дослідженими в судовому засіданні доказами ОСОБА_7 є громадянином України, має паспорт громадянина України НОМЕР_1 та паспорт громадянина України для виїзду за кордон НОМЕР_2, за інформацією Офісу Президента України від 19.01.2024 №43-01/102 матеріали щодо припинення громадянства України ОСОБА_7, ІНФОРМАЦІЯ_1, згідно з поданою ним заявою або внаслідок втрати громадянства України на розгляді Комісії при Президентові України з питань громадянства не надходили. Отже ОСОБА_7 є суб'єктом правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 111-2 КК України» [25].

Не вбачаємо підстав не погодитися з превалюючим в науці та на практиці підходом, що суб'єкт аналізованого складу кримінального правопорушення є загальним. Відповідно до ч. 1 ст. 18 КК України, суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у віці, з якого відповідно до КК України може наставати кримінальна відповідальність. Відповідно до ч. 2 ст. 18 КК України, спеціальним суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка вчинила у віці, з якого може наставати

кримінальна відповідальність, кримінальне правопорушення, *суб'єктом якого може бути лише певна особа.*

Водночас суб'єктом складу пособництва державі-агресору може бути не лише певна особа, а будь-яка фізична осудна особа (громадянин України, іноземець чи особа без громадянства), яка вчинила це кримінальне правопорушення у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, за єдиним винятком – суб'єктом цього складу кримінального правопорушення не може бути громадянин держави-агресора.

Пособництва державі-агресору (ст. 111-2 КК України) немає у передбаченому ч. 2 ст. 22 КК України переліку кримінальних правопорушень, за які кримінальна відповідальність може наставати з 14-річного віку. Тому за це кримінальне правопорушення кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до його вчинення виповнилося 16 років. Відтак суб'єктом складу пособництва державі-агресору може бути фізична осудна особа (громадянин України, іноземець чи особа без громадянства), яка досягла 16-річного віку, за винятком громадян держави-агресора.

В.М. Шлапаченко відзначає як позитивну тенденцію те, що «законодавець нарешті усвідомив, що сприяти іноземній державі в т.ч. державі-агресору (надавати допомогу зокрема й у проведенні ними підривної діяльності) може не лише громадянин України, а й іноземець та особа без громадянства» [176, с. 169].

Визначення понять «громадянин України», «іноземець» та «особа без громадянства» містяться в ст. 1 ЗУ «Про громадянство України» № 2235-III від 18 січня 2001 р.:

- громадянин України – особа, яка набула громадянство України в порядку, передбаченому законами України та міжнародними договорами України;

- іноземець – особа, яка не перебуває в громадянстві України і є громадянином (підданим) іншої держави або держав;

- особа без громадянства – особа, яку жодна держава відповідно до свого законодавства не вважає своїм громадянином [148].

Громадянин України, іноземець та особа без громадянства разом охоплюють будь-яку фізичну особу. Тому, незважаючи на наявність прямої вказівки на суб'єкта у диспозиції ст. 111-2 КК України, суб'єкт аналізованого складу кримінального правопорушення загальний. Однак законодавець із кола суб'єктів складу пособництва державі-агресору виключив громадян держави-агресора. Очевидно, саме заради формулювання такого виключення законодавець і зробив вказівку на громадянина України, іноземця чи особу без громадянства (які разом охоплюють будь-яку фізичну особу) в диспозиції ст. 111-2 КК України.

Варто зазначити, що така конструкція не є новою в кримінальному праві України. У доктрині ознаки складу кримінального правопорушення, сформульовані в такий спосіб, називають негативними ознаками складу або ж ознаками складу кримінального правопорушення, вираженими в негативних поняттях (негативними поняттями) [9; 19, с. 231; 105, с. 350]. Під такими ознаками складу кримінального правопорушення в науці традиційно розуміють ознаки, які вказують на відсутність тих чи інших якостей, властивостей, особливостей діяння, що визнається кримінальним правопорушенням [19, с. 231-232]. Більш повне визначення сформулювала Н.О. Антонюк, яка пропонує під негативними ознаками складу кримінального правопорушення розуміти ті обов'язкові ознаки конкретного складу кримінального правопорушення, безпосередньо вказані у диспозиції кримінально-правової норми шляхом використання заперечувальних конструкцій, які вказують на відсутність певних рис, особливостей у вчиненому діянні [9, с. 177]. Вчена зазначає, що такі ознаки можуть стосуватися будь-якого із елементів складу кримінального правопорушення: об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єкта чи суб'єктивної

сторони [9, с. 178-180]. У складі пособництва державі-агресору негативна ознака складу кримінального правопорушення (ознака складу кримінального правопорушення, виражена негативним поняттям) стосується суб'єкта цього складу: «за винятком громадян держави-агресора».

Повернемося до тієї категорії осіб, які можуть бути суб'єктами складу пособництва державі-агресору: це громадяни України, іноземці (за винятком громадян держави-агресора) та особи без громадянства. Станом на 30 січня 2025 р. в Єдиному державному реєстрі судових рішень (далі – ЄДРСР) вдалося відшукати 90 вироків, якими осіб було засуджено за пособництво державі-агресору. Аналіз цих вироків в частині суб'єкта вчиненого пособництва державі-агресору засвідчив, що це кримінальне правопорушення майже завжди вчиняється громадянами України. Лише в одному із вироків до кримінальної відповідальності за пособництво державі-агресору було притягнуто іноземця. Так, вироком Вінницького міського суду Вінницької області від 17 квітня 2024 р. у справі № 127/9179/23 за ст. 111-2 КК України засуджено громадянина Республіки Молдова, уродженця та мешканця міста Тирасполя Республіки Молдова [24]. В усіх інших наявних у ЄДРСР вироків за ст. 111-2 КК України, тобто у 89 вироків (98,9% усіх вироків), до кримінальної відповідальності за цією статтею притягувалися громадяни України. Відзначимо той факт, що у 14 із цих вироків (15,7%) суб'єкти – громадяни України – є уродженцями держави-агресора (російської федерації). Наприклад, вироком Галицького районного суду міста Львова від 3 квітня 2024 р. у справі № 461/872/24 за ст. 111-2 КК України засуджено «уродженця м. Пенза, російської федерації, росіянина, громадянина України», вироком Приморського районного суду м. Одеси від 15 червня 2023 р. у справі № 522/16244/22 – «уродженця м. Іркутськ РФ, громадянина України, проживаючого у РФ, Московська обл.», вироком Херсонського міського суду Херсонської області від 13 грудня 2024 р. у справі № 766/2713/24 – «уродженця м. Каслі

Челябінської області рф, громадянина України» (детальніше див. Додаток Б).

Не виключено, що діяння, передбачені у ст. 111-2 КК України можуть вчиняти ті громадяни російської федерації, які ще до початку агресії на законних підставах проживали на території України (мали посвідку на постійне або тимчасове проживання в Україні), однак, виходячи з чинного законодавчого формулювання, такі не можуть підлягати кримінальній відповідальності за ст. 111-2 КК України. У цьому аспекті слушними видаються міркування В.М. Шлапаченка про те, що законодавцю не варто було виключати із числа суб'єктів складу пособництва державі-агресору усіх громадян держави-агресора. На думку науковця, таке обмеження мало би стосуватися громадян держави-агресора (не комбатантів), безпосередньо задіяних (за контрактом чи трудовим договором) у забезпеченні його збройних сил та діяльності окупаційних адміністрацій, і які прибули на територію України вже після її окупації. Втім, це не має поширюватись на громадян держави-агресора, які до початку бойових дій мали посвідку на постійне чи тимчасове проживання в Україні [176, с. 169]. Як один із аргументів вчений цитує положення ч. 3 ст. 3 ЗУ «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» № 3773-VI від 22 вересня 2011 р. про те, що іноземці та особи без громадянства зобов'язані неухильно додержуватися Конституції та законів України, інших нормативно-правових актів, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей, інтереси суспільства та держави [152; 176, с. 169]. Тому науковець пропонує існуючу у ст. 111-2 КК України дефініцію викласти в такій редакції «...за винятком громадян держави-агресора, які тимчасово чи постійно не проживали на території України на момент початку агресії» [176, с. 170].

Погоджуємося з такою пропозицією змістовно, але не вважаємо доречною саме таку її реалізацію в диспозиції ст. 111-2 КК України, адже це ще більше ускладнить і без того об'ємне та непросте формулювання цієї статті.

Зазначимо, що використання негативних ознак складу кримінального правопорушення (ознак складу кримінального правопорушення, виражених негативними поняттями) – не єдиний спосіб, за допомогою якого законодавець в чинному КК України виключає певних осіб із кола суб'єктів конкретного складу кримінального правопорушення. Зокрема, таке виключення міститься у ст. 396 «Приховування злочину» КК України. У ч. 2 ст. 396 КК України зазначено: «Не підлягають кримінальній відповідальності за заздалегідь не обіцяне приховування злочину члени сім'ї чи близькі родичі особи, яка вчинила злочин, коло яких визначається законом». На відміну від аналізованої ст. 111-2 КК України, в цьому випадку законодавець виключив членів сім'ї та близьких родичів із числа суб'єктів складу приховування злочину не безпосередньо в диспозиції, а в окремій нормі, яку в науці називають виключною [156, с. 98] чи винятковою [104; с. 34].

Вважаємо, що такий підхід можна використати і у ст. 111-2 КК України. Для цього пропонуємо доповнити статтю частиною другою такого змісту: «2. *Не підлягають кримінальній відповідальності за цією статтею громадяни держави-агресора, які постійно або тимчасово не проживали в Україні на момент початку агресії*». Відтак, з диспозиції ч. 1 ст. 111-2 КК України вказівку на суб'єкта пропонуємо взагалі виключити, тобто виключити слова «вчинені громадянином України, іноземцем чи особою без громадянства, за винятком громадян держави-агресора».

2.4. Суб'єктивна сторона пособництва державі-агресору

Проаналізувавши ознаки об'єкта, об'єктивної сторони та суб'єкта складу пособництва державі-агресору, перейдемо до аналізу ознак суб'єктивної сторони цього складу кримінального правопорушення. Адже належне застосування будь-якої кримінально-правової заборони на практиці, а також дослідження передбаченого нею складу кримінального правопорушення неможливі без аналізу усіх його ознак, у тому числі ознак його суб'єктивної сторони.

У ст. 111-2 КК України законодавець вказав на дві ознаки суб'єктивної сторони складу пособництва державі-агресору: вина у формі умислу та мета завдання шкоди Україні.

Вина є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони усіх складів кримінальних правопорушень. Відповідно до ст. 23 КК України, виною є психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої КК України, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності. Передбаченими КК України формами вини є умисел та необережність. Відповідно до ч. 1 ст. 24 КК України, умисел поділяється на прямий і непрямий. Останні є видами умислу.

Зважаючи на наявність прямої вказівки на умисел в диспозиції ст. 111-2 КК України, питань щодо форми вини в аналізованому складі кримінального правопорушення не виникає: вона може бути лише умисною. Водночас неоднозначно вирішується питання щодо виду вини у цьому складі кримінального правопорушення, зокрема, щодо можливості вчинення пособництва державі-агресору з непрямым умислом.

Р.В. Вереша, О.О. Кравчук та М.С. Бондаренко зазначають, що за суб'єктивною стороною ці кримінальні правопорушення можуть бути вчинені у формі прямого або непрямого умислу [22, с. 141; 87].

Такий же підхід підтримується і судами. Загалом варто зазначити, що суди рідко вказують на можливий вид вини у відповідному складі

кримінального правопорушення, однак в кількох вироків таку вказівку все ж вдалося відшукати. І щоразу суди вказують на можливість вчинення цього кримінального правопорушення «у формі прямого чи непрямого умислу» [25; 24; 40; 31; 35]. При цьому, після цієї вказівки суди обмежуються кримінально-правовою кваліфікацією вчиненого, не обґрунтовуючи окремо наявності відповідних форми та виду вини, наприклад: «Таким чином, зазначені належні й допустимі докази є достатніми для висновку суду про те, що вина обвинуваченої ОСОБА_3 у вчиненні зазначеного кримінального правопорушення доведена повністю, а її дії суд кваліфікує за ч. 1 ст. 111-2 КК України, як умисні дії, спрямовані на допомогу державі-агресору (пособництво), збройним формуванням та окупаційній адміністрації держави агресора, вчинені громадянином України з метою завдання шкоди Україні шляхом реалізації та підтримки рішень та дій держави агресора, збройних формувань, окупаційної адміністрації держави-агресора, добровільної підготовки та передачі матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави агресора, збройних формувань та окупаційної адміністрації держави-агресора» [40; 41]. Лише в одному з перелічених вироків після вказівки на можливість вчинення пособництва державі-агресору з прямим або непрямым умислом суд обґрунтовує наявність саме прямого умислу в діяннях особи. Зокрема, у вирокі Деснянського районного суду м. Чернігова від 8 травня 2024 р. у справі № 750/1473/24 зазначено: «Надання ОСОБА_7 інтерв'ю білоруському засобу масової інформації здійснено шляхом висловлення обвинуваченим своїх думок, що вчинено *умисно*, обвинувачений не міг не усвідомлювати суспільно небезпечний характер свого діяння та передбачати його суспільно небезпечні наслідки і *бажати їх настання*, зважаючи, що він під час дії воєнного стану в Україні незаконно перетнув державний кодон України до Республіки Білорусь, яка підтримує незаконне вторгнення збройних сил РФ до України, й де надав інтерв'ю на шкоду Україні» [25].

Натомість більш поширеним у науці кримінального права є підхід про те, що пособництво державі-агресору характеризується виною лише у виді прямого умислу. Так, Н.О. Антонюк зазначає, що суб'єктивна сторона характеризується умисною формою вини, при цьому йдеться саме про прямий умисел, оскільки законодавець визначає у диспозиції статті мету вчинення відповідних дій – завдання шкоди Україні [6, с. 44]. На це вказує і Н.В. Нетеса: аналізований склад кримінального правопорушення передбачає лише прямий умисел, на користь чого, серед іншого, свідчить і вказівка на спеціальну мету – завдання шкоди Україні [92, с. 100]. Підхід щодо можливості лише прямого умислу в аналізованому складі кримінального правопорушення підтримано і в практичному порадинику та науково-практичному коментарі до ст. 111-2 КК України [66, с. 161; 117, с. 20]. Зокрема, автори практичного порадиника наголошують: про те, що коментований злочин може бути вчинений тільки з прямим умислом, свідчить наявність обов'язкової ознаки суб'єктивної сторони – мети злочину – завдати шкоди Україні [66, с. 161]. Л.О. Кузнецова, В.В. Кузнецов та О.І. Матюшенко, вказуючи на наявність в теорії кримінального права двох позицій щодо виду умислу в складі пособництва державі-агресору, також більш обґрунтованим вважають підхід щодо можливості вчинення цього кримінального правопорушення виключно з прямим умислом [1, с. 45].

Приєднуємося до останнього підходу: пособництво державі-агресору характеризується виною лише у виді прямого умислу. Для підтвердження цієї позиції можна навести кілька аргументів.

По-перше, пособництво державі-агресору є кримінальним правопорушенням з формальним складом. В теорії кримінального права обґрунтовано підхід, що умисні кримінальні правопорушення з формальним складом можуть вчинятися виключно з прямим умислом.

Т.С. Лосич вказує на неможливість застосування до кримінальних правопорушень з формальним складом формули умислу чи необережності

у такому вигляді, як вона застосовується до кримінальних правопорушень із матеріальним складом, та на перенесення вольового ставлення виключно на діяння. Бажання як ознака умислу в таких кримінальних правопорушеннях, стверджує авторка, належить лише до суспільно небезпечного діяння. Умисел полягає в усвідомленні особою факту вчинення діяння, передбаченого кримінальним законом, та його суспільної небезпеки і в бажанні його вчинити [99, с. 337]. І.В. Нижник, досліджуючи особливості змісту умислу в кримінальних правопорушеннях з формальним складом, зазначає, що в таких кримінальних правопорушеннях вирішальне значення має вольове ставлення не до наслідків, а до самого діяння, його соціальної характеристики, а також що свідомо й добровільно вчинювані діяння завжди бажані для особи, яка їх вчинює, тому умисел у вищезазначених кримінальних правопорушеннях може бути лише прямим [118, с. 247]. М.М. Сенько та В.П. Беленок також стверджують, що зміст вини в кримінальних правопорушеннях з формальним складом ми повинні визначати за ставленням суб'єкта до вчинення передбаченого статтею кримінального закону суспільно небезпечного діяння, та роблять висновок, що кримінальні правопорушення з формальним складом можуть бути вчиненими виключно з прямим умислом [158].

Викладений підхід підтримується і в підручниках з загальної частини кримінального права [89, с. 159-160; 88, с. 340; 90, с. 483]. Так, в підручнику за редакцією В.М. Бурдіна, В.І. Маркіна констатовано, що непрямий умисел неможливий у кримінальних правопорушеннях з формальним складом [88, с. 340]. У підручнику за редакцією О.О. Дудорова, А.А. Стрижевської вказується на такі особливості умислу у кримінальних правопорушеннях з формальним складом: інтелектуальний момент обмежується усвідомленням відповідних характеристик діяння та інших обставин, що кореспондують з обов'язковими або альтернативними ознаками юридичного складу кримінального правопорушення, а вольовий момент «переноситься» на саме діяння. Формальний склад кримінального правопорушення не може

включати в свій конкретний зміст непрямий умисел, бо якщо особа усвідомлює відповідні характеристики діяння за наявності відповідних обставин і все ж вчиняє його, то вона бажає це зробити; «свідоме припущання» в цьому разі видається несумісним. Отже, робиться висновок у підручнику, в умисних кримінальних правопорушеннях з формальним складом може мати місце лише прямий умисел [90, с. 483].

По-друге, законодавець передбачив мету – завдання шкоди Україні – як обов’язкову ознаку суб’єктивної сторони складу пособництва державі-агресору. У кримінально-правовій науці домінує позиція, відповідно до якої в тих випадках, коли мета передбачена як обов’язкова ознака певного складу кримінального правопорушення, то таке кримінальне правопорушення може вчинятися лише з прямим умислом [88, с. 357; 90, с. 478; 53, с. 311].

Отже, вина у складі пособництва державі-агресору можлива лише у виді прямого умислу. Зважаючи на формальний склад цього кримінального правопорушення, зміст вини визначається ставленням до діяння і полягає в тому, що:

- особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер своїх дій, спрямованих на допомогу державі-агресору, збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора (реалізації чи підтримки їхніх рішень та/або дій; добровільного збору, підготовки та/або передачі їм матеріальних ресурсів чи інших активів) (*інтелектуальна ознака*)

- і бажала вчинити такі дії (*вольова ознака*).

Як зазначалося вище, обов’язковою ознакою суб’єктивної сторони складу пособництва державі-агресору є *мета вчинення кримінального правопорушення*: завдання шкоди Україні. З.А. Загинеї-Заболотенко відзначає, що законодавець не конкретизував, у чому саме може полягати така шкода, а також її форми. У диспозиції ст. 111-2 КК лише зазначено, що метою вчинення пособництва державі-агресору є спричинення шкоди саме Україні. Тому така шкода може мати різний характер [64, с. 293].

Зважаючи на розміщення відповідної статті у Розділі I Особливої частини КК України «Кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України», мова іде про шкоду національній безпеці України. Відповідно до п. 9 ч. 1 ст. 1 ЗУ «Про національну безпеку України», національна безпека України – захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз [20]. Відтак, під завданням шкоди Україні у ст. 111-2 КК України слід розуміти завдання шкоди державному суверенітету, територіальній цілісності, демократичному конституційному ладу та іншим національним інтересам України.

Варто погодитися з З.А. Загинею-Заболотенко, що на сьогодні в умовах повномасштабного вторгнення РФ на територію України та наявністю міжнародного збройного конфлікту на терені нашої держави такою шкодою доцільно вважати будь-які негативні наслідки для України в цілому та окремим адміністративно-територіальним одиницям, те, що шкодить їй/їм [64, с. 293].

При цьому, варто наголосити, що завдання шкоди Україні є саме метою вчинення пособництва державі-агресору, тому кримінальна відповідальність за це кримінальне правопорушення настає незалежно від того, чи була така шкода фактично завдана.

Зацитуємо слухне застереження Н.В. Нетеси про те, що безпосереднє зазначення мети в диспозиції ст. 111-2 КК може бути розцінене як не дуже вдала спроба законодавця обмежити об'єктивну сторону пособництва державі-агресору лише найбільш небезпечними для національної безпеки України його формами, які обґрунтовують доцільність застосування достатньо суворого покарання, розуміючи, що рішення та дії держави-агресора можуть становити різний рівень суспільної небезпечності, в тому числі такий, що не завжди завдає шкоди саме державі Україна [92, с. 101].

У цьому контексті згадаємо розмірковування М.І. Хавронюка про доцільність використання в КК України такої ознаки суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, як мета, в рідкісних випадках, зважаючи на складність її встановлення на практиці. Варто погодитися з вченим, що використання мети в якості обов'язкової ознаки складу кримінального правопорушення часто є недостатньо обґрунтованим і створює суттєві складнощі як для коментування кримінального закону, так і для його застосування. Встановлення цієї ознаки вимагає надзвичайного професіоналізму від органів дізнання, слідчих, прокурорів і суддів. Зважаючи на це, не варто передбачати мету як обов'язкову ознаку у тих складах кримінальних правопорушень, де явної потреби у цьому немає [172].

Видається, явної потреби передбачати мету як обов'язкову ознаку складу пособництва державі-агресору немає, тим більше з використанням такого широкого та абстрактного формулювання, як «завдання шкоди Україні». Щодо доцільності таким способом обмежувати об'єктивну сторону пособництва державі-агресору лише найбільш небезпечними для національної безпеки України його формами [92, с. 101], зазначимо, що він є абсолютно невиправданим. Для таких цілей у ч. 2 ст. 11 КК України міститься положення про малозначність діяння. Зважаючи на це, вважаємо доцільним виключити вказівку на мету з диспозиції ст. 111-2 КК України.

Висновки до розділу 2

Узагальнення результатів проведеного юридичного аналізу складу кримінального правопорушення, передбаченого статтею 111-2 Кримінального кодексу України, дозволяє сформулювати системні висновки, що охоплюють характеристику об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єкта та суб'єктивної сторони відповідного складу, а також визначити його місце у системі кримінально-правової охорони основ національної безпеки України.

Узагальнюючи викладене, зазначимо, що аналіз об'єкта складу пособництва державі-агресору дозволяє констатувати значну суспільну небезпечність відповідного посягання, що ще раз підтверджує важливість наукового обґрунтування складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 111-2 КК України, з метою забезпечення правильного застосування відповідних законодавчих положень на практиці.

Родовим об'єктом аналізованого складу кримінального правопорушення є суспільні відносини у сфері охорони національної безпеки України, тобто державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України. Національна безпека України має комплексний характер та охоплює такі складові, як воєнна безпека та державна безпека.

Основним безпосереднім об'єктом складу пособництва державі-агресору є така складова національної безпеки України, як воєнна безпека, а додатковим факультативним об'єктом можуть виступати життя та здоров'я особи, власність, громадська безпека, інші суспільні відносини. Це кримінальне правопорушення спрямоване на підрив окремих елементів національної безпеки України або одночасно всіх загалом, що, зрештою, пов'язане з загрозою самому існуванню України як суверенної і незалежної демократичної, соціальної, правової держави (ст. 1 Конституції України).

Для таких форм пособництва державі-агресору, як добровільний збір, підготовка та/або передача матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора, її збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора, обов'язковою ознакою складу є предмет – матеріальні ресурси чи інші активи.

Проведений аналіз об'єктивної сторони складу пособництва державі-агресору дозволяє сформулювати такі основні висновки:

- у ст. 111-2 КК України поняття «пособництво» вжите законодавцем в автономному значенні порівняно із розумінням пособника як виду співучасника кримінального правопорушення (ч. 5 ст. 27 КК України); під пособництвом державі-агресору законодавець розуміє умисні дії, спрямовані на допомогу державі-агресору, збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора, вчинені громадянином України, іноземцем чи особою без громадянства, за винятком громадян держави-агресора, з метою завдання шкоди Україні; на відміну від пособника як виду співучасника кримінального правопорушення, суб'єкт складу пособництва державі-агресору надає сприяння (допомогу) не іншому співучаснику, а державі-агресору, збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора;

- пособництво державі-агресору не передбачає обов'язкової наявності співучасті при його вчиненні; зважаючи на це, законодавчі положення ч. 2 ст. 31 КК України про добровільну відмову пособника (як виду співучасника кримінального правопорушення) не можуть застосовуватися при одноосібному вчиненні суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 111-2 КК України;

- склад пособництва державі-агресору за конструкцією його об'єктивної сторони є формальним: суспільно небезпечні наслідки винесені законодавцем за межі складу та не є обов'язковою ознакою його об'єктивної сторони; завдання шкоди Україні є метою, а не наслідком у цьому складі кримінального правопорушення;

- аналіз виокремлених законодавцем форм об'єктивної сторони складу пособництва державі-агресору засвідчив наявність невдалих та неточних законодавчих формулювань, які не сприяють однозначному розумінню відповідної кримінально-правової заборони; пропонуємо уточнити наявні законодавчі формулювання та викласти форми пособництва державі-агресору у ст. 111-2 КК України в такій редакції «... шляхом: реалізації рішень держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора; добровільного збору чи підготовки з метою передачі, а також передачі матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора, її збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора»;

- попри відсутність прямої вказівки в диспозиції ст. 111-2 КК України, конструктивно обов'язковою ознакою об'єктивної сторони цього складу є обстановка вчинення кримінального правопорушення – вчинити цей злочин можна лише в умовах збройної агресії з боку іншої держави чи за наявності окупованих територій, на яких державою-агресором встановлено окупаційні адміністрації;

- узагальнення судової практики демонструє широкий спектр можливих проявів пособництва державі-агресору, які науковці умовно назвали «благодійним», «викривальним», «ресурсним», «валютним», «політичним», «інформаційним», «освітнім», «посадовим» та «підприємницьким» пособництвом; з аналізу судової практики науковці висновують, що всі виявлені форми такого пособництва охоплюються якоюсь із форм колабораційної діяльності (ст. 111-1 КК України) чи державної зради (ст. 111 КК України), що свідчить про сумнівність законодавчого рішення про доповнення КК України статтею 111-2 про пособництво державі-агресору.

Проведене дослідження ознак суб'єкта складу пособництва державі-агресору дозволило зробити такі висновки:

- суб'єкт складу пособництва державі-агресору є загальним і таким суб'єктом може бути будь-яка фізична осудна особа (громадянин України, іноземець чи особа без громадянства), яка досягла 16-річного віку, за винятком громадян держави-агресора;

- законодавець при формулюванні суб'єкта складу пособництва державі-агресору використав негативну ознаку складу кримінального правопорушення (ознаку складу кримінального правопорушення, виражену негативним поняттям): «за винятком громадян держави-агресора»;

- аналіз вироків судів України, якими осіб засуджено за пособництво державі-агресору, свідчить, що це кримінальне правопорушення практично завжди вчиняється громадянами України (89 вироків із 90 наявних у ЄДРСР, тобто 98,9% усіх вироків); у 14 із цих вироків (15,7% вироків, в яких суб'єктом є громадянин України) громадяни України, які притягуються до відповідальності за ст. 111-2 КК України, є уродженцями російської федерації;

- підтримуємо висловлену в науці тезу про те, що виключити із кола суб'єктів аналізованого складу кримінального правопорушення доцільно не усіх громадян держави-агресора, а лише тих, які постійно або тимчасово не проживали на території України на момент початку агресії;

- пропонуємо виключити з диспозиції ч. 1 ст. 111-2 КК України вказівку на суб'єкта та доповнити статтю частиною другою такого змісту: *«2. Не підлягають кримінальній відповідальності за цією статтею громадяни держави-агресора, які постійно або тимчасово не проживали в Україні на момент початку агресії».*

Аналіз ознак суб'єктивної сторони складу пособництва державі-агресору дозволяє зробити такі висновки:

- обов'язковими ознаками суб'єктивної сторони цього складу є вина і мета вчинення кримінального правопорушення;

- вина у складі пособництва державі-агресору може виражатися лише у виді прямого умислу, за якого особа усвідомлювала суспільно

небезпечний характер своїх дій, спрямованих на допомогу державі-агресору, збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора (*інтелектуальна ознака*) і бажала вчинити такі дії (*вольова ознака*).

- метою у цьому складі кримінального правопорушення є завдання шкоди Україні, тобто державному суверенітету, територіальній цілісності, демократичному конституційному ладу та іншим національним інтересам України; водночас таке широке та абстрактне формулювання мети у цьому складі кримінального правопорушення не є виправданим, зважаючи на що вважаємо доцільним виключити вказівку на мету з диспозиції ст. 111-2 КК України.

РОЗДІЛ 3. КВАЛІФІКАЦІЯ ТА КАРАНІСТЬ ПОСОБНИЦТВА ДЕРЖАВІ-АГРЕСОРУ

3.1. Відмежування пособництва державі-агресору від суміжних складів кримінальних правопорушень

Кримінально-правова кваліфікація пособництва державі-агресору (стаття 111-2 КК України) породжує низку складних проблем, які активно обговорюються у доктрині кримінального права та з якими зустрічається судова практика, розглядаючи кримінальні провадження про кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України. Ці проблеми обумовлені певною колізійністю кримінально-правових норм, використанням оціночних понять та необхідністю чіткого доведення специфічних ознак складу кримінального правопорушення.

Основною проблемою кримінально-правової кваліфікації пособництва державі-агресору є проблема розмежування цього складу кримінального правопорушення з іншими кримінальними правопорушеннями проти основ національної безпеки.

У вітчизняній кримінально-правовій науці утвердилася думка, що розмежування складів кримінальних правопорушень насправді відбувається на трьох рівнях: на рівні конструювання складу кримінального правопорушення, що здійснюється у процесі законотворчої діяльності; на рівні тлумачення кримінального закону та на рівні застосування кримінального закону, що здійснюється у процесі кримінально-правової кваліфікації [19, с. 49].

Перші два рівні фактично було розглянуто у попередніх розділах дисертації при висвітленні питань соціальної обумовленості диференціації кримінальної відповідальності за пособництво державі-агресору та, частково, при аналізі ознак складу кримінального правопорушення. Щодо третього рівня розмежування складів кримінальних правопорушень, то він знаходить свій прояв у кримінально-правовій кваліфікації та, на думку

Л. П. Брич, може полягати в одному з трьох явищ: колізії, конкуренції та суміжності [19, с. 49].

Одна з найбільших проблем кваліфікації полягає у відмежуванні пособництва державі-агресору від такого суміжного складу кримінального правопорушення проти основ національної безпеки як державна зрада (ст. 111 КК України). Фактично, державна зрада передбачає дуже широкий спектр дій («перехід на бік ворога у період збройного конфлікту», «шпигунство», «надання допомоги в проведенні підривної діяльності проти України»). Основна проблема полягає у визначенні, які саме дії охоплюються поняттям «надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги у проведенні підривної діяльності проти України» і становлять собою склад державної зради, а які слід кваліфікувати як пособництво державі-агресору за ст. 111-2 КК України.

Більшість вчених при розгляді такого співвідношення справедливо вказують на надмірну криміналізацію та дублювання норм. При цьому у науці робляться спроби виокремити критерії розмежування, які вказують, що таке варто проводити за ознаками суб'єктивної сторони: пособництво вимагає *мети* завдання шкоди Україні, а державна зрада не містить вказівки на таку мету у її абстрактному формулюванні, а вказує на безпосередній об'єкт посягання: суверенітет, територіальну цілісність та недоторканність, обороноздатність, державна, економічна чи інформаційна безпека України.

Кваліфікація вчиненого за ст. 111-2 КК України вимагає доведення наявності прямого умислу та конкретної мети – завдання шкоди Україні. При цьому очевидно, що на практиці складно довести, що особа мала на меті саме завдання шкоди Україні, а не, наприклад, банально отримати матеріальну вигоду, що ускладнює кваліфікацію за цією статтею і може призвести до обрання менш суворої статті про колабораційну діяльність. Крім того необхідно довести, що допомога надавалась добровільно, а не під примусом чи тиском окупаційної влади. Межі примусу при цьому є предметом активних дискусій, про що висловимося у роботі дещо пізніше.

Поряд із цим, наведені спроби виокремити розмежувальні критерії вкрай невдалі, оскільки не виконують головної розмежувальної функції: і в одному, і в другому разі наведені ознаки можуть міститися у обидвох складах вчиненого кримінального правопорушення, адже спрямованість діяння на заподіяння шкоди безпосередньому об'єктові у складі державної зради не виключає, а, фактично, містить прагнення завдати шкоди Україні.

Досить детально цю проблему розглянув М. І Хавронюк. Автор сформулював положення, які визначають правила кримінально-правової кваліфікації пособництва державі-агресору у його співвідношенні із державною зрадою. Так, вчений зазначив, що реалізацію рішень держави-агресора, збройних формувань чи окупаційної адміністрації держави-агресора (ст. 111-2 КК) слід відмежовувати від надання іноземній державі, або її представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України (ст. 111 КК). Проте, оскільки всі ознаки цих злочинів збігаються, тут має місце не конкуренція, а колізія норм. Її треба вирішувати за правилами розв'язання темпоральних колізій. Наразі таких законодавчо встановлених правил ще немає, але у ч. 4 ст. 58 («Подолання колізій під час застосування нормативно-правового акта») проєкту Закону «Про правотворчу діяльність» (реєстр. №5707 від 25.06.2021 р.), прийнятого 16.11.2021 р. за основу, передбачено, що у разі виявлення колізії між положеннями різних нормативно-правових актів, які мають однакову юридичну силу, застосовуються положення нормативно-правового акта, що набрав чинності пізніше. Це положення ґрунтується на юридичній традиції. Таким чином, оскільки обидва цих закони регулюють одне питання, до того ж злочин, передбачений ст. 111-2 КК, є менш тяжким, то відповідно до правил, визначених у ст. 58 Конституції України та ст. 5 КК, застосуванню підлягає більш новий закон, тобто ст. 111-2 КК України [169].

Такий висновок автора хоча і ґрунтується на юридичній традиції і є практично придатним для реалізації при кримінально-правовій кваліфікації, може бути уточнено із урахуванням того, що у складах кримінальних

правопорушень, передбачених ст. ст. 111 та 111-2 не всі ознаки співпадають. Йдеться про ознаки суб'єкта, який очевидно різниться у цих складах і, більше того, є фактично єдиним аргументом на користь збереження відповідного складу кримінального правопорушення у структурі кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки.

Крім того, як видається, не можна розглядати співвідношення кримінальних правопорушень, передбачених цими статтями «відірвано» від інших складів посягань на основі національної безпеки та інших суміжних посягань. Такий підхід запропоновано О. К. Маріним, який звернув увагу на системний характер співвідношення аналізованих посягань [101].

Таким чином пропонується підійти до питання розмежування відповідних складів кримінальних правопорушень і у цій роботі.

Але спочатку розглянемо наявні позиції щодо розмежування складу пособництва державі-агресору із іншими посяганнями, так би мовити, ізолювано.

У кримінально-правовій науці цілком справедливо ставиться питання про те, що підтримку рішень або дій держави-агресора, збройних формувань чи окупаційної адміністрації держави-агресора (ст. 111-2 КК) слід відмежовувати від передбачених ст. 111-1 КК кримінальних правопорушень у формах участі в організації та проведенні незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території, публічних закликів до проведення таких незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території (ч. 5), організації та проведення заходів політичного характеру, здійснення інформаційної діяльності у співпраці з державою-агресором та/або його окупаційною адміністрацією, спрямованих на підтримку держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань та/або на уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України, активної участі у таких заходах (ч. 6), а також від виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України чи глорифікації її учасників (ст. 436-2

КК). На думку М. І. Хавронюка тут, як і в попередньому випадку, тут мають місце не конкуренція, а колізія норм, яку в усіх цих ситуаціях слід вирішувати на користь статті 111-2 КК України, яка набрала чинності пізніше за статті 111-1 і 436-2 КК України [169].

Не можемо повністю погодитись із науковцем у частині оцінки характеру співвідношення норм, передбачених з однієї сторони ст. 111-2, а з іншої – відповідними частинами ст. ст. 111-1 та 436-2 КК України.

При розгляді ознак складів кримінальних правопорушень, склади яких передбачені різними частинами ст. 111-1 КК України «Колабораційна діяльність» варто звернути увагу на наявну у спеціальній літературі позицію, яка полягає у тому, що будь-який склад колабораційної діяльності повинен містити контекстуальний елемент, до полягає у наявності взаємозв'язку із окупацією. Цю позицію послідовно відстоюють О. К. Марін та Є. О. Письменський [101, 136]. Незважаючи на те, що цей підхід не є загальновизнаним, ця ознака цілком може стати розмежувальною у вирішенні питання кримінально-правової оцінки підтримки рішень держави-агресора. Якщо така підтримка відбувається у контексті окупації, на окупованих територіях України, то вчинене варто кваліфікувати за відповідною частиною ст. 111-1 КК України, що передбачає визначену форму колабораційної діяльності. Якщо такі дії вчиняє суб'єкт поза контекстом окупації, і вони виражаються у виправдовуванні, визнанні правомірною, запереченні збройної агресії російської федерації проти України, глорифікації її учасників, вчинене варто кваліфікувати за відповідною частиною ст. 436-2 КК України як норми, що є більш спеціальною відносно норми, передбаченої у ст. 111-2, яка містить абстрактну заборону реалізації чи підтримки рішень та/або дій держави-агресора.

Викладене дасть, як видається, можливість відповісти на риторичне, на думку авторів, питання: чому здійснювана громадянином України непублічна підтримка дій держави-агресора карається позбавленням волі на

строк аж до 12 років (ст. 111-2 КК), тоді як публічні заклики до підтримки таких рішень – лише позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (ч. 1 ст. 111-1 КК), а поширення матеріалів, в яких, наприклад, визнається правомірною збройна агресія РФ – позбавленням волі лише на строк до 5 років (ч. 2 ст. 436-2 КК)? Так само складно зрозуміти, чому фактично однакове покарання передбачено за саму лише підтримку (ст. 111-2 КК) та «реальні» дії (проведення заходів, інформаційна діяльність), спрямовані на підтримку держави-агресора (ч. 6 ст. 111-1 КК). Якщо ж виходити з того, що у ст. 111-2 КК йдеться лише про, так би мовити, матеріалізовану підтримку, то чим тоді остання відрізняється від реалізації відповідних рішень [56, с.106]?

Встановлення правдивого співвідношення між розглядуваними нормами, такого співвідношення, яке відображатиме справжню їх кримінально-правову природу, зробить можливим пояснення рівня караності відповідних посягань. Так, таке істотне пом'якшення відповідальності за певні різновиди колабораційної діяльності обумовлюється саме контекстом окупації: особа перебуває в обстановці, яка об'єктивно впливає на можливість діяти тим чи іншим чином, що не може не відобразитися на ступені суспільної небезпеки вчиненого, яка відображена у санкції частини статті Особливої частини КК України. Окремі ж форми підтримки чи реалізації рішень держави-агресора в цілому, які становлять або самостійні форми колабораційної діяльності, або самостійні кримінальні правопорушення, були оцінені законодавцем на предмет їх ступеня суспільної небезпечності шляхом формування самостійних санкцій.

Серед самостійних форм колабораційної діяльності у частині проблем розмежування із проаналізованими вище формами пособництва державі-агресору вирізняється посягання, передбачене ч. 4 ст. 111-1 КК України. Нагадаємо, що у цій частині ст. 111-1 КК України передбачено кримінальну відповідальність за передачу матеріальних ресурсів незаконним збройним

чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора, та/або провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, у тому числі окупаційною адміністрацією держави-агресора.

Спеціальна наукова література містить безуспішні спроби провести розмежування між цими нормами за характером діяльності: зазначається, що колабораціонізм часто стосується адміністративної, господарської, політичної діяльності в інтересах окупаційної адміністрації, тоді як пособництво – це пряма матеріальна, фінансова чи інша допомога саме збройним формуванням агресора. Очевидно, що цього твердження не достатньо для встановлення чітких критеріїв, що дадуть змогу провести точну кримінально-правову оцінку вчиненого.

М. І. Хавронюк, будемо послідовними, зауважив, що якщо йдеться про передачу матеріальних ресурсів збройним формуванням держави-агресора, то має місце знову ж колізія норм, яку так само слід вирішувати на користь статті 111-2 КК. [169].

Інші вчені наголошували на тому, що важливо зупинитися на реципієнтах, адже тут злочин необхідно відмежовувати від передбаченого ч. 4 ст. 111-1 КК (передача матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора). Як бачимо, в обох складах ідеться про передачу ресурсів збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора, тобто має місце колізія норм (яку практично неможливо однозначно вирішити). За ч. 4 ст. 111-1 є ще й інші реципієнти – збройні чи воєнізовані формування, створені на тимчасово окупованій території; в разі передачі ресурсів цим отримувачам, діяння належить кваліфікувати за цією нормою [87].

Остання спроба віднайти розмежувальні критерії не видається дуже вдалою, оскільки не вирішує питань ознак, які співпадають і містяться як в одному, так і в іншому складі кримінального правопорушення.

Проблема, як часто буває при аналізі положень КК України, полягає у оціночному характері об'єктивних ознак складу кримінального правопорушення. Законодавче формулювання «передача матеріальних ресурсів чи інших активів» є дуже абстрактним. Відсутність чіткого переліку або критеріїв «інших активів» створює ризик суб'єктивного тлумачення і кваліфікації дій, які можуть мати мінімальну суспільну небезпеку або бути вимушеними побутовими діями. Науковці лише окреслюють можливі форми (посадове, інформаційне, викривальне пособництво), але універсальних критеріїв при цьому не наводиться. Крім того, кримінальний закон не визначає мінімальний поріг шкоди або розміру допомоги, необхідний для кваліфікації, що також варто віднести до недоліків кримінально-правового регулювання, які негативно впливають на кваліфікацію.

На ці аспекти наголошують О. О. Дудоров та Р. О. Мовчан. Автори зазначають, що по-перше, диспозиція ст. 111-2 КК, в якій стосовно відповідних предметів послідовно перераховано три варіативні дії (збір, підготовка, передача), не дає підстав для диференційованої оцінки, з одного боку, збирання (акумулювання) активів, а, з іншого, їх передачі збройним формуванням держави-агресора. По-друге, згадування у ч. 4 ст. 111-1 КК тільки про «передачу» матеріальних ресурсів не виключає інкримінування цієї норми у випадках скоєння підготовчих (щодо передачі) дій – збирання і підготовки матеріальних ресурсів (кваліфікація вчиненого у таких випадках, щоправда, потребуватиме додаткового посилання на ст. 14 КК). По-третє, навіть якщо уявити (хоч такий висновок не впливає не лише з буквального, а й з телеологічного тлумачення кримінального закону – маємо на увазі зміст супровідних документів до законопроекту, ухваленого як Закон від 14 квітня 2022 р.), що у ст. 111-2 КК маються на увазі лише, так

би мовити, організаційні, а тому суспільно небезпечніші (порівняно зі «звичайною» передачею матеріальних ресурсів) дії, то виникає питання: чому така поведінка, яка має на меті завдання шкоди Україні, не повинна визнаватися державною зрадою (ст. 111 КК)? [56, с. 100-101].

Чи є підстави вважати, що ч. 4 ст. 111-1 і ст. 111-2 КК є чіткими, точними і несуперечливими правовими приписами, і чи дають вони, виступаючи належним правовим орієнтиром, можливість передбачати юридичні наслідки своєї поведінки – передачі матеріальних ресурсів збройним формуванням держави-агресора? Негативні відповіді на поставлені питання видаються більш, ніж очевидними. Відтак схилиємось до думки про те, що передача матеріальних ресурсів збройним формуванням держави-агресора все ж має кваліфікуватися за ч. 4 ст. 111-1 КК, для інкримінування якої, до речі, не потрібно встановлювати наявності мети завдання шкоди Україні [56, с. 104].

На дещо інших методологічних позиціях стоять інші вчені, які стверджують, що системний аналіз положень вказаних законодавчих приписів дозволяє стверджувати, що у питанні їх розмежування слід виходити з того, що: а) для колабораційної діяльності за ч. 4 ст. 111-1 КК України властива добровільність. Натомість складом пособництва державі-агресору охоплюється й вимушеність передачі майна за відсутності обставини крайньої необхідності; б) перелік предметів, що можуть передаватися при пособництві державі-агресору, є дещо ширшим, оскільки, окрім матеріальних ресурсів, передаватися можуть і «інші активи» (наприклад, програмне забезпечення), що виключається при колабораційній діяльності; в) для пособництва державі-агресору властивий ширший перелік дій, оскільки окрім, власне, передачі матеріальних ресурсів чи інших активів передуює добровільний збір і підготовка до передачі вказаних предметів; г) колабораційну діяльність, хоча й не у всіх, але все ж таки в окремих формах, на відміну від пособництва державі-агресору, теоретично може вчинити й громадянин держави-агресора, який постійно проживає на

території України. Суб'єктом пособництва державі-агресору може бути тільки громадянин України, іноземець чи особа без громадянства [129, с. 37].

Аналізуючи наведені позиції, ми продовжуємо підтримувати наведений раніше підхід про те, що будь-які форми колабораційної діяльності повинні бути пов'язані із контекстом окупації. Саме ця ознака повинна виступати розмежувальною при визначенні співвідношення складів, передбачених ст. 111-2 та ч. 4 ст. 111-1 КК України, незважаючи на те, що вона прямо не передбачена у відповідних частинах ст. 111-1 КК України.

Саме факт відсутності конкретизації кримінально-правового регулювання правових підстав притягнення до відповідальності за колабораційну діяльність та пособництво державі-агресору породжує потребу вирішувати питання конкуренції кримінально-правових норм. Проблематика конкуренції норм (коли одне діяння підпадає під ознаки різних статей КК України) та застосування правил кваліфікації за сукупністю злочинів залишається не вирішеною остаточно. Деякі вчені небезпідставно вважають поняття «колабораційна діяльність» та «пособництво державі-агресору» настільки близькими, що пропонують виключити ст. 111-2 КК України з кодексу задля уникнення правової невизначеності. Ці проблеми кваліфікації вимагають подальшого глибокого дослідження, розробки чітких науково-практичних рекомендацій та узагальнень судової практики Верховним Судом.

І якщо в контексті співвідношення з кримінально-правовою нормою про колабораційну діяльність ми зазначали, що одні і ті самі діяння можуть одночасно кваліфікуватися і за ст. 111-1 КК, більшістю частин якої передбачено істотно м'якші покарання, і за ст. 111-2 КК, санкція якої є значно суворішою, то у ситуації із співвідношенням караності державної зради і пособництва державі-агресору має місце ситуація зворотна. Адже ідентичне за змістом діяння може бути визнано: і передбаченою ст. 111-2

КК реалізацією чи підтримкою рішень держави-агресора, за що передбачено основне покарання у виді позбавлення волі на строк від 10 до 12 років; і наданням іноземній державі допомоги в проведенні підривної діяльності проти України, вчинення якого в умовах воєнного стану тягне призначення значно суворішого (порівняно з покаранням, передбаченим ст. 111-1 КК) покарання у виді позбавлення волі на строк 15 років або довічного позбавлення волі [56, с. 107].

Протягом всього дослідження проблем кримінальної відповідальності за пособництво державі-агресору ми неодноразово зустрічалися із висловленими у спеціальній літературі пропозиціями виключити з КК України цю норму. Більше того, декілька раз і ми самі приходили до такого способу розв'язання проблеми. Однак, як впливає із тексту роботи, від кардинального вирішення проблем кримінальної відповідальності за це посягання, було вирішено відмовитися.

Проблема навіть не у процесуальних перепонах реалізації принципу справедливості, яка досить вдало була помічена О. З. Мармурою та О. Ф. Пасекою. Автори у своїй публікації вказали на відомі факти того, що на протязі року КК України було доповнено рядом статей, які регламентують якраз такі «спеціальні норми», й до якості яких є ряд питань. Зокрема стаття про колабораційну діяльність охоплює ті діяння, які раніше охоплювалися статтею про державну зраду. Такою є і ст. 111-2 КК України «Пособництво державі-агресору» в частині діянь, вчинених громадянами України. Ст. 201-2 КК України фактично охоплюються діяння (принаймні їх частина), що раніше підпадали під ознаки кримінального правопорушення, передбаченого ст. 191 КК України. Застосовуючи метод юридичного моделювання, вчені уявили, що зазначені норми, усвідомивши їх непотрібність чи недосконалість, в якийсь момент приймуть рішення скасувати чи змінити. Наслідком буде непритягнення до кримінальної відповідальності чи звільнення від кримінальної відповідальності усіх осіб, які вчинили діяння, передбачені цими статтями (частинами статей), до

моменту набрання чинності відповідними змінами КК України (в разі зміни статті мова йде лише про діяння, які виходять з-під її чинності). Тисячі людей, які вчинили колабораційну діяльність у тій чи іншій формі (або пособництво державі-агресору), а фактично державну зраду, зможуть уникнути кримінальної відповідальності [106, с. 7].

І якщо наведену проблему, видається, можна вирішити процесуальним шляхом, то іншим наслідком є те, що виключення з КК України ст. 111-2 створить певну прогалину у кримінально-правовій регламентації реально небезпечної поведінки. Так, справа у тому, що у разі вчинення іноземцем або особою без громадянства діянь, які за своєю суттю належать до надання іноземній державі або іноземній організації допомоги у підривній діяльності проти України і не є формою колабораційної діяльності, що може вчинятися загальним суб'єктом відповідно до ст. 111-1 КК України, у разі відсутності ст. 111-2 у кримінальному законі, не тягне за собою кримінальної відповідальності.

Так, наприклад, якщо громадянин Молдови за завданням російської федерації купує та реєструє в Україні супутникову систему Starlink задля наступного використання збройними силами російської федерації, така поведінка не підпадає ні під дію ст. 111-1 КК України (відсутня відповідна форма об'єктивної сторони), ні під дію ст. 111, оскільки громадянин Молдови не є громадянином України, незважаючи на об'єктивну суспільну небезпечність. Отже, вчинені діяння за чинної редакції КК України можуть бути кваліфіковані за ч. 1 ст. 111-2 КК України як умисні дії, спрямовані на допомогу державі-агресору (пособництво), вчинені іноземцем з метою завдання шкоди Україні шляхом реалізації рішень держави-агресора. У разі виключення з КК України ст. 111-2, вказане залишиться поза дією кримінального законодавства.

Допустити такої прогалини, особливо в умовах агресивної війни, розв'язаної російською федерацією, очевидно не можна.

У спеціальній науковій літературі пропонується низка шляхів вирішення проблем кримінально-правової кваліфікації пособництва державі-агресору, які можна систематизувати за основними проблемними блоками:

Як шляхи вирішення проблем розмежування суміжних складів злочинів. Для усунення колізій між статтями 111, 111-1 та 111-2 КК України вчені пропонують:

- провести узагальнення судової практики Верховним Судом, оскільки загальновизнано, що одним із найефективніших шляхів є надання Касаційним кримінальним судом у складі Верховного Суду чітких роз'яснень та правових висновків щодо застосування цих норм. Науковці очікують від ВС вироблення єдиних критеріїв, обов'язкових для органів кримінальної юстиції.

- розробити чітке визначення критеріїв розмежування відповідних складів кримінальних правопорушень. При цьому пропонується використання різних критеріїв, як сумнівних за своїм значенням, так і ні. Наприклад, за суб'єктом запропоновано розмежовувати діяння залежно від того, чи має особа спеціальний статус (наприклад, військовослужбовець, який перейшов на бік ворога – ст. 111 КК України), чи є цивільною особою без особливих повноважень (ст. 111-2 КК України); або ж за характером дій: рекомендується кваліфікувати як державну зраду (ст. 111 КК України) діяльність, що має системний, масштабний характер і спрямована на підриг основ держави (шпигунство, участь у бойових діях), а як пособництво державі-агресору (ст. 111-2 КК України) – матеріальну або фінансову допомогу конкретним військовим формуванням агресора.

Щодо застосування правила про конкуренцію кримінально-правових норм, варто відзначити, що у випадках конкуренції між ч. 4 ст. 111-1 (колабораціонізм) та ст. 111-2 (пособництво), деякі науковці вважають розумним застосовувати норму про відповідальність за колабораціонізм, як

більш спеціальну до певних видів діяльності, або ж навпаки – застосовувати більш сувору норму про пособництво.

Додамо, що ці склади злочинів проблематично розмежувати і за ознаками суб'єкта та місця скоєння посягання. Адже, попри наявність розповсюдженого історичного розуміння колабораційної діяльності як поведінки, що може бути вчинена лише громадянином країни і виключно на окупованій території останньої, насправді *de lege lata*: 1) за ч. 4 ст. 111-1 КК (як і за ст. 111-2 КК) відповідальність спроможні нести як громадяни України, так й іноземці та особи без громадянства (загальний суб'єкт); 2) у ч. 4 ст. 111-1 КК (на відміну від деяких інших частин цієї статті) відсутня (як і в ст. 111-2 КК) «прив'язка» згаданої у ній передачі матеріальних ресурсів збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора до тимчасово окупованих територій [56, с. 100].

У спеціальній літературі можна зустріти й інші пропозиції. Так, М. І. Глущенко вважає, що доцільно запропонувати такі зміни: а). уніфікація підходів до кримінальної відповідальності за державну зраду, колабораційну діяльність і пособництво державі-агресору, щоб уникнути дублювання та підвищити правову визначеність. б). розробка чітких критеріїв для розмежування цих злочинів, що дозволить знизити ймовірність правових помилок. в). забезпечення гармонізації кримінальних норм з міжнародними стандартами прав людини, котрі враховують потребу у балансі між забезпеченням національної безпеки та захистом основних прав людини. Отже, визнання існуючих проблем і внесення змін до законодавства, передбачених Законопроектом 9069, є необхідним для удосконалення кримінальної політики в умовах війни та забезпечення справедливості для громадян України [50]. Конкретних юридичних форм реалізації таких пропозицій, автор, на жаль, не наводить.

Замість внесення змін до КК України (що є довготривалим процесом), інколи пропонується розробити детальні науково-практичні посібники та

методичні рекомендації для правоохоронних органів і суддів щодо правил кваліфікації дій, які одночасно підпадають під різні статті КК України.

На нашу думку, обираючи шлях вдосконалення КК України у досліджуваній частині, можна зупинитися на одному із зазначених нижче альтернативних варіантів, які пропонувалися у спеціальній літературі:

1) конкретизувати у ст. 111 КК різновиди найнебезпечніших діянь, вчинюваних із метою завдання шкоди Україні (наприклад, проходження служби у військових формуваннях держави-агресора, шпигунство), водночас виключивши згадування про абстрактне надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України (сказане стосується і переходу на бік ворога). Прояви такої допомоги мали б визнаватися менш небезпечним (порівняно з державною зрадою) пособництвом державі-агресору і кваліфікуватися за ст. 111-2 КК;

2) навпаки (як це зроблено у ст. 111-1 КК), закріпити у ст. 111-2 КК вичерпне коло вчинюваних із метою завдання шкоди Україні конкретних діянь, які є менш небезпечними (знову ж порівняно з державною зрадою) і мають визнаватися пособництвом державі-агресору. При цьому з удосконаленої у такий спосіб ст. 111-2 КК мало б бути виключене згадування про абстрактну реалізацію чи підтримку рішень та/або дій держави-агресора; прояви такої поведінки визнаватимуться державною зрадою у формі надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України (або у формі переходу на бік ворога) і, відповідно, кваліфікуватимуться за ст. 111 КК. Щоправда, пропонований варіант *de lege ferenda* матиме сенс лише за умови визначення кола відповідних (менш суспільно небезпечних) посягань, які не охоплюються не лише ст. 111 КК, а й ст. 111-1 КК [56, с. 110].

3) нормативне визначення в Особливій частині КК України різних проявів колабораціонізму, очевидно зумовлює й відповідного уточнення

чинного кримінального законодавства, при чому не лише з позиції розмежування відповідних суміжних складів кримінальних правопорушень, але й з огляду на системний взаємозв'язок з положеннями Загальної частини КК України та практики застосування окремих примусових засобів кримінально-правового характеру. Скажімо, враховуючи тотожність окремих форм кримінальної протиправної поведінки, закріплених в диспозиціях статей 111, 111-1, 111-2 КК України, доцільно розглянути можливість декриміналізації ст. 111-2 КК України за рахунок розширення та уточнення відповідних положень про державну зраду або колабораційну діяльність (ст. ст. 111, 111-1 КК України) [129, с. 45].

4) Аналіз остаточних судових рішень, якими громадяни України засуджувалися за ст. 111-2 КК (пособництво державі-агресору) вказує на те, що всі виявлені форми такого пособництва охоплюються якоюсь з форм колабораційної діяльності (ст. 111-1 КК), а в найбільш загальному значенні – такою формою державної зради, як надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги у проведенні підривної діяльності проти України. Тому й включення у КК ст. 111-2 в чинній на сьогодні редакції, як стверджують вчені, була помилкою законодавця, яка лише заплутує судову практику, створюючи різні варіанти кваліфікації та не сприяє її єдності та стабільності [62, с. 309].

Отже, вирішення проблем кримінально-правової кваліфікації пособництва державі-агресору лежить у площині системного аналізу законодавства, узагальнення судової практики та вироблення чітких науково обґрунтованих критеріїв розмежування та доказування.

Проведений аналіз проблем кримінально-правової кваліфікації пособництва державі-агресору, передбаченого ст. 111-2 КК України, дає підстави стверджувати, що відповідна кримінально-правова норма, попри її беззаперечну актуальність в умовах збройної агресії, характеризується суттєвими системними вадами, які ускладнюють її застосування та знижують рівень правової визначеності. Ці проблеми мають комплексний

характер і зумовлені як особливостями законодавчої техніки, так і відсутністю усталених підходів до тлумачення і застосування відповідних норм.

Насамперед, встановлено, що центральною проблемою є розмежування пособництва державі-агресору з іншими кримінальними правопорушеннями проти основ національної безпеки України, передусім із державною зрадою (ст. 111 КК України) та колабораційною діяльністю (ст. 111-1 КК України), а також із суміжними складами, передбаченими ст. 436-2 КК України. Вказане розмежування ускладнюється тим, що відповідні норми мають значний обсяг перетину як за об'єктивними, так і за суб'єктивними ознаками, що фактично призводить до виникнення колізій і конкуренції кримінально-правових норм.

Аналіз співвідношення ст. 111 та ст. 111-2 КК України свідчить про те, що законодавець не забезпечив належної диференціації кримінальної відповідальності між цими складами. Формулювання державної зради через «надання допомоги у проведенні підривної діяльності» охоплює широкий спектр діянь, які за своєю суттю часто збігаються з формами пособництва державі-агресору. Запропоновані у науці критерії розмежування, зокрема за ознаками суб'єктивної сторони або об'єкта посягання, не є достатньо ефективними, оскільки відповідні ознаки можуть бути притаманні обом складам. У зв'язку з цим обґрунтовано видається позиція про наявність саме колізії норм, а не їх конкуренції.

Водночас, хоча підхід до вирішення такої колізії шляхом застосування правила пріоритету пізнішої норми (на користь ст. 111-2 КК України) має певну практичну цінність, він не може вважатися універсальним, оскільки ігнорує відмінності у суб'єктному складі та не враховує системного характеру взаємозв'язку норм кримінального законодавства. Більш обґрунтованим є підхід, який передбачає комплексний аналіз усієї системи кримінально-правових заборон у сфері захисту національної безпеки.

Особливу складність становить відмежування пособництва державі-агресору від колабораційної діяльності. Доведено, що існуючі у науці критерії, зокрема за характером діяльності, суб'єктом чи формою допомоги, не дозволяють чітко розмежувати відповідні склади. У цьому контексті перспективним є підхід, відповідно до якого ключовим розмежувальним критерієм має виступати контекст окупації. Саме прив'язка діяння до умов тимчасової окупації дозволяє обґрунтувати застосування норм про колабораційну діяльність, тоді як відсутність такого контексту свідчить на користь кваліфікації за ст. 111-2 КК України або іншими нормами.

Разом з тим, законодавча невизначеність проявляється і в конструкції об'єктивної сторони пособництва державі-агресору. Використання оціночних і надмірно абстрактних формулювань, таких як «передача матеріальних ресурсів чи інших активів», відсутність мінімального порогу суспільної небезпеки або чіткого переліку форм діяння створюють широкі можливості для довільного тлумачення. Це, у свою чергу, призводить до неоднакової практики застосування та підвищує ризик криміналізації діянь із незначним ступенем суспільної небезпеки або навіть вимушених дій.

Не менш суттєвою проблемою є складність доведення суб'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 111-2 КК України. Необхідність встановлення прямого умислу та спеціальної мети – завдання шкоди Україні – істотно ускладнює процес доказування, особливо в умовах, коли мотиви поведінки можуть бути змішаними (наприклад, поєднання корисливих мотивів із усвідомленням сприяння державі-агресору). Додаткові труднощі виникають у зв'язку з необхідністю відмежування добровільної поведінки від дій, вчинених під примусом, межі якого залишаються дискусійними.

Окремої уваги заслуговує проблема співвідношення санкцій відповідних кримінально-правових норм. Встановлено, що однакові або близькі за змістом діяння можуть тягнути за собою істотно різну кримінальну відповідальність залежно від обраної кваліфікації. Така ситуація підриває принцип справедливості та рівності перед законом і

свідчить про відсутність належної узгодженості санкцій у межах інституту кримінальної відповідальності за посягання на національну безпеку.

Водночас, попри численні пропозиції щодо виключення ст. 111-2 КК України, обґрунтовано доведено недоцільність такого кроку. Скасування цієї норми призведе до виникнення прогалин у кримінально-правовому регулюванні, зокрема щодо притягнення до відповідальності іноземців та осіб без громадянства, які вчиняють суспільно небезпечні дії на користь держави-агресора, але не підпадають під ознаки державної зради чи колабораційної діяльності. В умовах триваючої збройної агресії така прогалина є неприйнятною.

Узагальнення наукових підходів дозволяє виділити кілька основних напрямів удосконалення кримінально-правового регулювання у досліджуваних сфері. По-перше, необхідним є вироблення єдиної правозастосовної практики шляхом узагальнення судових рішень та формування правових позицій Верховного Суду. По-друге, потребує розробки система чітких, науково обґрунтованих критеріїв розмежування суміжних складів кримінальних правопорушень. По-третє, доцільним є вдосконалення законодавчої техніки шляхом конкретизації диспозицій відповідних норм, зменшення їх абстрактності та усунення дублювання.

Окрім цього, у науці обґрунтовуються альтернативні моделі реформування законодавства: або шляхом конкретизації складу державної зради із виключенням абстрактних форм допомоги, або, навпаки, шляхом деталізації складу пособництва державі-агресору з визначенням вичерпного переліку діянь. Також розглядається можливість системної перебудови норм про кримінальну відповідальність за посягання на національну безпеку, включаючи потенційну декриміналізацію окремих складів із одночасним розширенням інших.

Загалом слід констатувати, що вирішення проблем кримінально-правової кваліфікації пособництва державі-агресору можливе лише за умови комплексного підходу, який поєднує вдосконалення законодавства,

розвиток доктрини та формування сталої судової практики. Ключовим завданням при цьому є забезпечення балансу між ефективним захистом національної безпеки та дотриманням принципів правової визначеності, справедливості та пропорційності кримінальної відповідальності.

3.2. Караність кримінального правопорушення, передбаченого ст. 111-2 Кримінального кодексу України

У роботі вже неодноразово згадувалося, що набрання чинності Законом України № 2198-IX від 14 квітня 2022 р. [147], яким КК України було доповнено статтею 111-2 «Пособництво державі-агресору», було однією із відповідей на початок повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України у лютому 2022 року. Але наявність у КК України цієї кримінально-правової заборони є лише першим кроком у правовому забезпеченні охорони відповідних суспільних відносин від таких кримінально-протиправних посягань. Ефективна протидія пособництву державі-агресору неможлива без застосування кримінальної відповідальності до осіб, винних у вчиненні такого кримінального правопорушення.

За слушним твердженням Ю.В. Бауліна, саме караність стоїть на першому місці при врегулюванні відносин між державою і кримінальним правопорушником [141, с. 9]. Ю.А. Пономаренко відзначає, що караність кримінальних правопорушень є однією з найбільш давніх, але водночас і найбільш віддалених від розв'язання фундаментальних проблем кримінального права [141, с. 14].

Відтак, дослідження питань відповідальності за пособництво державі-агресору за кримінальним правом України було б неповним без аналізу санкції відповідної кримінально-правової норми та практики судів України щодо призначення покарання за кримінальне правопорушення, передбачене ст. 111-2 КК України.

Тому у цьому підрозділі дисертації розглянемо проблеми караності кримінального правопорушення, передбаченого ст. 111-2 КК України, для встановлення адекватності покарання, передбаченого законодавцем за вчинення пособництва державі-агресору.

Після набрання чинності ст. 111-2 КК України чимало вчених торкалися різних питань кримінальної відповідальності за пособництво державі-агресору, але питанням саме караності кримінального правопорушення, передбаченого ст. 111-2 КК України, в науці кримінального права не було приділено достатньо уваги. В цій частині варто згадати публікації Н.А. Орловської, у яких досліджено проблеми позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю в контексті пеналізації колабораційної діяльності та пособництва державі-агресору [124; 125], а також монографію Ю.А. Пономаренка, присвячену новелам у системі та видах покарань за КК України в умовах воєнного стану, у розділі 4 якої аналізуються спеціальні строки позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю [142, с. 82-104].

Поряд з тим, відзначимо монографію Ю.А. Пономаренка, присвячену загальній теорії визначення караності кримінальних правопорушень [141], у якій закладено фундамент для дослідження питань караності окремих кримінальних правопорушень, у тому числі пособництва державі-агресору.

Ю.А. Пономаренко у своєму дослідженні визначив караність кримінальних правопорушень як таку їхню властивість, яка полягає у встановленні в кримінальному законі покарання як потенційного кримінально-правового засобу-установлення за їх вчинення. Тобто науковець підтримав підхід, що караність кримінального правопорушення є потенційним кримінально-правовим засобом, що тотожний покаранню, встановленому кримінальним законом [141, с. 233]. Саме таке розуміння караності беремо за основу при аналізі караності кримінального правопорушення, передбаченого ст. 111-2 КК України, у цій роботі. Відтак, дослідження проблем караності пособництва державі-агресору передбачає основний фокус уваги не на диспозицію, а на санкцію відповідної кримінально-правової норми.

Санкція ст. 111-2 КК України сформульована таким чином:
«караються позбавленням волі на строк від десяти до дванадцяти років з

позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна або без такої». Тобто законодавець у санкції норми про пособництво державі-агресору передбачив такі види покарань:

- основне покарання у виді позбавлення волі на строк від десяти до дванадцяти років;

- додаткове обов'язкове покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років;

- додаткове факультативне покарання у виді конфіскації майна.

Аналіз санкцій у науковій літературі пропонують здійснювати, враховуючи такі складові: 1) адекватність та пропорційність видів та розмірів покарань, установлених у санкціях, характерові та ступеню суспільної небезпеки відповідного кримінального правопорушення; 2) урахування системно-правових зв'язків, які виникають між кримінально-правовими нормами у частині їх санкцій; 3) практика використання судами України можливостей кримінально-правового впливу, що закладено у сконструйованих законодавцем санкціях аналізованих кримінально-правових норм [163, с. 1.103; 16, с. 84]. Такий підхід видається обґрунтованим, тому у цій роботі аналіз санкції за пособництво державі-агресору здійснюватимемо на основі цих трьох аспектів.

Щодо адекватності та пропорційності видів та розмірів покарань, установлених у санкції ст. 111-2 КК України, характерові та ступеню суспільної небезпеки відповідного кримінального правопорушення.

За строком покарання у виді *позбавлення волі*, передбаченого за цей злочин (від десяти до дванадцяти років), відповідне кримінальне правопорушення є особливо тяжким злочином. Таке законодавче рішення не викликає особливих застережень, оскільки в умовах агресивної війни пособництво ворогові очевидно становить велику суспільну небезпеку. Загалом повною мірою оцінити відповідність (адекватність та

пропорційність) встановленого в санкції покарання характеру та ступеню суспільної небезпеки відповідного кримінального правопорушення можна лише врахувавши, серед іншого, судову практику призначення покарання за таке кримінальне правопорушення та системно-правові зв'язки, які виникають між кримінально-правовими нормами у частині їх санкцій (що ми зробимо дещо пізніше).

Санкція ст. 111-2 КК України є безальтернативною, оскільки передбачає тільки один основний вид покарання. Зазначимо, що позбавлення волі на певний строк є загальним видом покарання, а у ст. 63 КК України немає винятків щодо неможливості призначення його певним категоріям осіб. Зважаючи на це, наявність у санкції лише одного основного виду покарання (її безальтернативність) не створює проблем при призначенні судами покарання конкретним особам.

Санкція ст. 111-2 КК України кумулятивна, оскільки передбачає також і додаткові покарання.

Певні запитання викликає наявність в санкції такого додаткового покарання, як *позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю* на строк від десяти до п'ятнадцяти років. Звернемо увагу, що за загальним правилом це покарання може бути призначене як додаткове на строк від одного до трьох років (ч. 1 ст. 55 КК України). Однак відповідні зміни щодо строку цього покарання за вчинення кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України, передбачених ст. ст. 111-1, 111-2 КК України, були внесені і в ст. 55 КК України. Зокрема, в абз. 5 ч. 1 ст. 55 КК України передбачено, що за ці кримінальні правопорушення відповідне покарання призначається на строк від десяти до п'ятнадцяти років. Тому формально і сама наявність в санкції додаткового покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, і його строк відповідають положенням Загальної частини КК України.

Водночас це покарання встановлене в санкції ст. 111-2 КК України як додаткове обов'язкове, а це означає, що призначатися воно має усім, незалежно від того, чи обіймали вони ту чи іншу посаду або чи займалися певною діяльністю на момент вчинення кримінального правопорушення.

На даний час такий підхід підтриманий і Верховним Судом. У постанові Об'єднаної палати ККС ВС від 04 вересня 2023 року у справі № 404/2081/22 сформульовано такий висновок щодо застосування ст. 55 КК України: «Згідно з положеннями ст. 55 КК у випадку, коли санкцією відповідної частини статті Особливої частини КК передбачено можливість призначення особі додаткового покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, суд, визнаючи особу винуватою у вчиненні відповідного кримінального правопорушення, має право призначити таке додаткове покарання незалежно від того, чи обвинувачений обіймав певну посаду або займався певною діяльністю на час вчинення кримінального правопорушення» [143]. Важливо відзначити, що такою практика ВС була не завжди, а зазначений висновок став відступом від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, який був викладений в раніше ухваленій постанові колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 05 березня 2020 року у справі № 265/5853/17 [143].

Ю.А. Пономаренко пов'язує таку зміну касаційної практики зі спірною пеналізацією окремих кримінальних правопорушень з використанням цього виду покарання [142, с. 85].

Одним із аргументів при формулюванні такого висновку і відступі від попередньої практики ВС Об'єднана палата ККС ВС вказала, що у випадку непризначення відповідного покарання не в повній мірі реалізується превентивна функція вказаного додаткового покарання [143].

Тут щоправда виникає питання в його каральній функції. Адже відповідно до ч. 2 ст. 50 КК України, покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових

кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами. То чи може єдиною ціллю покарання бути превенція без кари? А якою може бути кара при забороні особі обіймати посади, які вона ніколи не обіймала і не планувала це робити в майбутньому? Чи відчує особа тягар цього покарання? Враховуючи останні законодавчі рішення щодо цього виду покарання, складно, чи навіть неможливо, відшукати обґрунтовані відповіді на ці запитання. В контексті аналізованої ст. 111-2 КК України ці питання стоять не так гостро, оскільки позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю є лише додатковим покаранням поряд із основним у виді позбавлення волі. Значно гостріше ці питання постають у санкціях ч. ч. 1 і 2 ст. 111-1 КК України, де позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю є єдиним основним видом покарання. На це вже зверталася увага в науковій літературі [124; 125; 63]. З.А. Загинеї-Заболотенко влучно зазначила, що у ч. ч. 1 та 2 ст. 111-1 КК України покарання у виді позбавлення права є покаранням «на майбутнє», виступає своєрідним люстраційним заходом стосовно засуджених, та аргументувала, що це нівелює мету покарання [63, с. 481]. Проте ця проблема лежить за межами нашого дослідження. У санкції ст. 111-2 КК України позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю є додатковим покаранням, а тому, в комплексі з основним покаранням, в цілому може сприяти досягненню мети покарання, визначеної законодавцем у ч. 2 ст. 50 КК України. Хоча і в цьому випадку певні застереження все ж залишаються, адже за слушним твердженням Н.А. Орловської, після відбуття основного покарання у вигляді позбавлення волі жодного правообмежувального впливу на особу об'єктивно не здійснюється [124, с. 73].

Водночас не можемо погодитися з твердженням Н.А. Орловської про те, що можливість призначення аналізованого покарання лише особі, яка на момент вчинення кримінального правопорушення обіймала певну посаду або займалася певною діяльністю, підкреслюється вимогою призначати таке

покарання лише за таке діяння, яке було вчинено за посадою або у зв'язку із заняттям певною діяльністю [124, с. 73]. Така законодавча вимога викладена у ч. 2 ст. 55 КК України і стосується призначення позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткового покарання у тих випадках, коли воно не передбачене в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК України. Якщо ж це покарання передбачене в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК України, як у ст. 111-2 КК України зокрема, то ст. 55 КК України не містить вимоги призначити його лише за кримінальне правопорушення, вчинене за посадою або у зв'язку із заняттям певною діяльністю. Як мінімум, законодавчих перепон для призначення позбавлення права в таких випадках ст. 55 КК України не містить.

На цю особливість призначення аналізованого покарання звертає увагу Н.О. Антонюк: якщо покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю передбачене у санкції статті Особливої частини КК України (як обов'язкове або необов'язкове), то суд має право призначити таке додаткове покарання незалежно від того, чи обвинувачений обіймав певну посаду або займався певною діяльністю на час вчинення кримінального правопорушення. Натомість, якщо йдеться про застосування такого покарання з покликанням на положення ч. 2 ст. 55 КК України, то особа має обіймати певну посаду або займатися певною діяльністю на час вчинення кримінального правопорушення [10].

Водночас не можемо не зазначити, що хоч практика ВС з цього питання вже усталена, однак науковці небезпідставно висловлюють критичні міркування щодо такого підходу суду касаційної інстанції. Так, Ю.А. Пономаренку видається сумнівною відповідність нинішніх правових позицій Верховного Суду щодо кола осіб, яким може бути призначене позбавлення права, родовим ознакам покарання як засобу кримінального права. Адже відомо, зазначає вчений, що покарання має бути обмеженням особи у реалізації наявних у неї прав чи свобод (ч. 1 ст. 50 КК України) і при

цьому також мати як одну із цілей кару (ч. 2 ст. 50 КК України) [142, с. 88]. Подібні застереження ми вже висловлювали вище на сторінках цієї роботи. Проте незважаючи на сумнівність такої практики касаційного суду, позитивним аспектом є досягнення послідовності у правових позиціях Верховного Суду щодо аналізованої проблеми.

Щодо додаткового покарання у виді *конфіскації майна*, то таке передбачене в санкції ст. 111-2 КК України як факультативне. Звернемо увагу, що в ч. 2 ст. 59 КК України визначено, що конфіскація майна встановлюється за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини, а також за злочини проти основ національної безпеки України та громадської безпеки незалежно від ступеня їх тяжкості. Пособництво державі-агресору є злочином проти основ національної безпеки України (передбачене в розділі I «Кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України» Особливої частини КК України). Відтак, конфіскація майна як додаткове покарання в санкції ст. 111-2 КК України встановлена із дотриманням положень Загальної частини КК України та може призначатися судами незалежно від наявності корисливого мотиву у фактично вчиненому.

Наступним кроком проаналізуємо *практику використання судами України можливостей кримінально-правового впливу, що закладено у сконструйованій законодавцем санкції ст. 111-2 КК України*.

Для цього ми проаналізували доступні станом на 30 січня 2025 р. в Єдиному державному реєстрі судових рішень вирокі судів України за пособництво державі-агресору (всього 90 вироків). Зазначимо, що усі вирокі є обвинувальними. У 84 вироків (приблизно 93%) суд призначив покарання в межах санкції ст. 111-2 КК України, яке засуджені фактично повинні відбувати. У 6 вироків (приблизно 7%) суд призначив основне покарання у виді позбавлення волі на строк 5 років із застосуванням ст. 69 КК України та/або затвердивши угоду про визнання винуватості і звільнив особу від його відбuvання з випробуванням на підставі ст. 75 КК України.

Розподіл вироків за строком призначеного основного покарання у виді позбавлення волі виглядає так:

- у 31 вироку (34%) було призначено позбавлення волі на строк 11 років;
- у 29 вироках (32%) – позбавлення волі на строк 12 років;
- у 23 вироках (25%) – позбавлення волі на строк 10 років;
- у 2 вироках (2%) – позбавлення волі на інший строк (10 років 6 місяців та 11 років 4 місяці);
- у 6 вироках (7%) було призначено позбавлення волі на строк 5 років та застосовано ст. 75 КК України.

Наочно цей розподіл відображено у діаграмі (рис. 3.1):

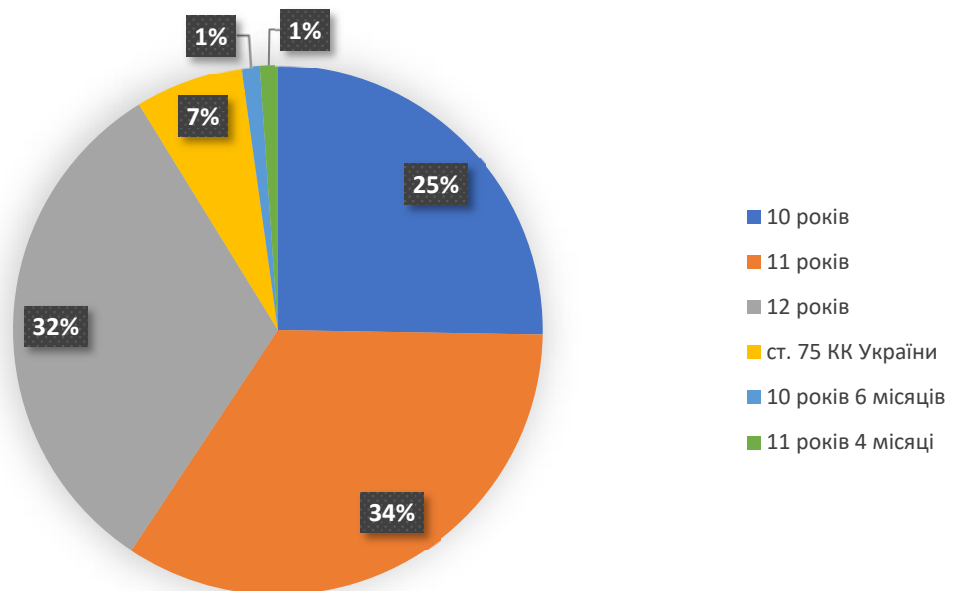

рис. 3.1

Така ситуація загалом може свідчити про адекватність визначеного законодавцем виду та розміру основного покарання в санкції ст. 111-2 КК України, адже у 93% випадків покарання було призначене в межах санкції. При цьому найчастіше (у 34% вироків) суд призначив покарання у виді 11 років позбавлення волі, що є медіаною відповідної санкції. Також зазначимо, що показник звільнення від відбування покарання за пособництво державі-агресору є низьким порівняно із загальним

показником застосування судами ст. 75 КК України. Як вище зазначалося, він становить 7%. Для порівняння: всього у 2019 році 38% від усіх засуджених були звільнені від реального відбування призначених їм покарань із застосуванням ст. 75 КК України [86].

Якщо говорити про додаткове обов'язкове покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, то суди призначають його практично в усіх вироках. Лише у двох серед проаналізованих 90 вироків суд затвердив угоду про визнання винуватості та призначив покарання із застосуванням ст. 69 КК України без призначення цього додаткового покарання [23; 28]. Здебільшого суди призначають позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на максимальний строк – 15 років (48 вироків, тобто 53% усіх вироків), значно рідше – на строк 12 років (21% вироків), 10 років (17%), 11 або 14 років (загалом неповних 8%).

Аналіз вироків свідчить, що переважно суди використовують звичні для кримінального права формулювання та позбавляють засуджених права обіймати «владні» посади, особливо не деталізуючи зміст таких посад. Прикладами відповідних формулювань із судових вироків є такі: «посади, пов'язані із виконанням функцій держави та місцевого самоврядування» [29], «посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій в органах влади» [32] або посади, пов'язані з виконанням таких функцій «в органах влади та місцевого самоврядування» [31], або «в державних та комунальних органах, установах і організаціях, суб'єктах господарювання державної та комунальної форм власності» [45], або «в органах влади, установах, підприємствах та організаціях незалежно від форми власності» [41], або «будь-які посади в органах державної влади, державного управління, місцевого самоврядування та займатися діяльністю, пов'язаною з наданням публічних послуг» [44]. Значно рідше суди конкретизують відповідні посади або діяльність, наприклад: «посади пов'язані з освітнім процесом» [35], «посади

в органах державної влади, державного управління, місцевого самоврядування пов'язані з освітньою, культурною та спортивною діяльністю населення» [39], «займати посади, а також займатися діяльністю, пов'язаною із виборчим процесом» [38], «займатись певною діяльністю (проектування електричних частин КВПіА (контрольно-вимірювальні прилади)» [26], «займатися діяльністю пов'язаною із розробкою проектно-технічної документації у сфері енергетики, у тому числі, що стосується підтримання поточного технічного стану, модернізації та реконструкції атомних електростанцій» [27], «займатись певною діяльністю - проектування будівельних конструкцій» [33], «займатися підприємницькою діяльністю у сфері надання послуг щодо пасажирських перевезень наземним транспортом міжміського, приміського сполучення, визначеної відповідно за класифікацією видів економічної діяльності за кодом 49.31 «Пасажирський наземний транспорт міського та приміського сполучення» [42] (детальніше див. Додаток Б).

Як уже зазначалося вище, суди призначають це покарання, незалежно від того, чи обіймав засуджений відповідну посаду або займався певною діяльністю на момент вчинення кримінального правопорушення. Наприклад, у вирокі Київського районного суду м. Харкова від 7 червня 2023 року у справі № 953/6896/22 додаткове покарання у виді позбавлення права обіймати посади, пов'язані із виконанням функцій держави та місцевого самоврядування на строк 12 (дванадцять) років було призначено пенсіонеру [29].

Щодо покарання у виді конфіскації майна, яке передбачене в санкції ст. 111-2 КК України як додаткове факультативне, воно було застосоване у 90% вироків (81 вирок із проаналізованих 90). При цьому у 80 із цих вироків була призначена повна конфіскація майна. Лише в 1-му випадку судом було застосовано конфіскацію 1/2 частини майна, що належить на праві власності засудженому. Таке широке застосування конфіскації майна, яка передбачена законодавцем як факультативне покарання у ст. 111-2 КК

України, свідчить про обґрунтованість наявності цього покарання в санкції аналізованої норми.

Таким чином, на перший погляд, аналіз покарань, установлених у санкції ст. 111-2 КК України, та практика їх призначення судами особливих застережень не викликають.

Проте повною мірою оцінити адекватність та пропорційність покарання, встановленого в певній санкції, неможливо без *урахування системно-правових зв'язків, які виникають між кримінально-правовими нормами у частині їх санкцій*. Тож останнім кроком в аналізі санкції ст. 111-2 КК України спробуємо проаналізувати такі зв'язки.

Очевидно, що норма про пособництво державі-агресору не є ізолюваною та з часу набрання нею чинності вступила у відповідні зв'язки з іншими кримінально-правовими нормами. Проте це питання «з зірочкою», оскільки взагалі складно встановити тип співвідношення норми про пособництво державі-агресору з іншими кримінально-правовими нормами, зокрема про державну зраду (ст. 111 КК України) та колабораційну діяльність (ст. 111-1 КК України).

У попередніх частинах роботи ми вже неодноразово згадували про проблеми встановлення співвідношення норми ст. 111-2 КК України з іншими кримінально-правовими нормами та наявні різні наукові підходи щодо їх розв'язання. Така ситуація стала результатом грубого нехтування законодавцем правилами юридичної техніки при доповненні КК України новими статтями. Як наслідок, одні і ті ж кримінально протиправні діяння передбачені кількома статтями КК України без встановлення чітких критеріїв щодо їхнього розмежування. М.І. Хавронюк вказує на такі випадки серед помилок у законах воєнного часу та характеризує їх як порушення принципу пропорційності. Науковець зазначає: «ігноруючи факт наявності у КК статті, яка вже передбачає кримінальну відповідальність за певне діяння, законодавець знову криміналізує його, застосовуючи ті самі або схожі формулювання і не виокремлюючи ознак,

які дали б змогу чітко розмежувати відповідні кримінальні правопорушення, зокрема за правилами конкуренції статей про спеціальний і загальний склади правопорушення» [171].

Зокрема, у ст. 111-2 КК України законодавець передбачив таку форму пособництва державі-агресору як «добровільний збір, підготовка та/або передача матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора, її збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора». Однією із форм колабораційної діяльності у ч. 4 ст. 111-1 КК України є «передача матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора». Недаремно Р.О. Мовчан зазначає, що вказані законодавчі положення фактично дублюють одне одного. Абсолютно слушно науковець зазначає і про те, що ці злочини не можливо відмежувати навіть за ознакою суб'єкта, адже за ч. 4 ст. 111-1 КК України відповідальність теж спроможні нести не лише громадяни України, а й іноземці та особи без громадянства (загальний суб'єкт) [110, с. 75-76]. Найбільш абсурдно виглядає те, що встановивши в двох статтях відповідальність за ту ж саму поведінку, законодавець абсолютно по-різному визначив ступінь її суспільної небезпеки та передбачив абсолютно різні санкції. У ч. 4 ст. 111-1 КК України передбачено покарання у виді штрафу до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна. Як би це парадоксально не виглядало, але на відміну від ст. 111-2 КК України, в якій, як ми пам'ятаємо, передбачено особливо тяжкий злочин, зазначена форма колабораційної діяльності є нетяжким злочином. Закономірно виникають запитання: то якими ж критеріями керувався законодавець при визначенні суворості відповідних санкцій? Як могло статися так, що відповідальність за однакові діяння встановлена

двома статтями КК України з настільки різними санкціями? І найважливіше: то як же потрібно кваліфікувати добровільну передачу матеріальних ресурсів збройним формуванням держави-агресора?

Науковці так і не змогли дійти згоди щодо правильної кваліфікації відповідних випадків та висловлювали різні – навіть протилежні – варіанти вирішення означеної проблеми. Так само і на практиці: судді по-різному оцінювали однакові по своїй суті випадки.

Видається слушним висновок тих науковців, які зазначають, що в описаній ситуації має місце не конкуренція, а колізія норм [171; 110, с. 76-77; 169]. При цьому, більш обґрунтованим видається підхід про необхідність при розв'язанні аналізованої колізії надавати перевагу ч. 4 ст. 111-1 КК України і саме так кваліфікувати передачу матеріальних ресурсів збройним формуванням держави-агресора [110, с. 77-80].

Примітно, що у вироку Павлоградського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 30 жовтня 2024 року у справі № 185/1440/23 суд перекваліфікував поведінку особи із пособництва державі-агресору на колабораційну діяльність, зазначивши, що «в даній справі з огляду на практику ЄСПЛ суд вважає необхідним кваліфікувати дії обвинувачених за статтею, яка є більш сприятливою для обвинувачених, за критерієм тяжкості покарання, є саме ст. 111-1 КК України». Як наслідок, поведінку обвинувачених було кваліфіковано як колабораційну діяльність, а саме передачу збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора матеріальних ресурсів у спосіб передачі виготовлених продуктів харчування [36]. Тобто, при кваліфікації поведінки осіб у зазначеному вироку суд врахував «критерій тяжкості покарання», здійснивши порівняння санкцій відповідних кримінально-правових норм.

Не можемо не зазначити, що хоч таке розв'язання ситуації і видавалося найбільш обґрунтованим, проте все ж стало вимушеним кроком для подолання наслідків описаної законодавчої недбалості, поки ситуація не отримає свого законодавчого вирішення. Адже за загальним правилом, при

кваліфікації пріоритет повинен надаватися диспозиції, а не санкції кримінально-правової норми [115, с. 82].

Водночас не можемо не згадати про нещодавню правову позицію Верховного Суду щодо вирішення означеної проблеми, яку ми вже цитували у попередньому розділі дисертації. У постанові від 31 липня 2025 р. у справі № 646/3927/23 ККС ВС зазначив, що частина 4 ст. 111-1 КК України передбачає відповідальність за передачу матеріальних ресурсів, якими особа безпосередньо володіє або користується, а ст. 111-2 КК України охоплює передачу матеріальних ресурсів, які не перебувають у безпосередньому володінні або користуванні особи, тобто передачу ресурсів, що належать іншим особам чи організаціям, або є у загальному обігу, але особа безпосередньо не має над ними контролю». Тобто по суті Верховний Суд розглядає ч. 4 ст. 111-1 та ст. 111-2 КК України як суміжні склади кримінальних правопорушень. Спірно, чи для такого висновку наявне достатнє законодавче підґрунтя. Не вдаючись в поглиблений аналіз зазначеної правової позиції Верховного Суду, все ж сформулюємо таке питання у контексті караності пособництва державі-агресору: чи справді той факт, чи перебувають матеріальні ресурси у безпосередньому володінні або користуванні особи, повинен так сильно впливати на караність відповідної поведінки? Адже нагадаємо, що колабораційна діяльність у ч. 4 ст. 111-1 КК України є нетяжким злочином, а пособництво державі-агресору (ст. 111-2 КК України) – особливо тяжким злочином. Питання, очевидно, риторичне.

Зважаючи на це, більш обґрунтованим видається висловлений нами у попередньому підрозділі роботи підхід про доцільність використання контексту окупації як ключового розмежувального критерію зазначених складів кримінальних правопорушень. Саме вчинення відповідного діяння в умовах тимчасової окупації повинно зумовлювати кваліфікацію за ч. 4 ст. 111-1 КК України, тоді як відсутність такого контексту – за ст. 111-2 КК України. Такий варіант розмежування цих складів кримінальних

правопорушень дозволяє обґрунтувати закладену законодавцем відмінність у караності відповідної поведінки.

У попередніх абзацах описана лише одна із проблем (хоча й, мабуть, найзлободенніша – принаймні до відповідного висновку ВС), які виникають при встановленні системно-правових зв'язків ст. 111-2 з іншими нормами КК України.

Згадаємо також про те, що однією із форм пособництва державі-агресору законодавець у ст. 111-2 КК України визначив підтримку рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, яка, нагадаємо, може бути і неpubлічною. У ч. 1 ст. 111-1 КК України встановлено кримінальну відповідальність за публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора. Санкція ч. 1 ст. 111-1 КК України передбачає позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років, тобто відповідне правопорушення є кримінальним проступком. Натомість пособництво державі-агресору (ст. 111-2 КК України) є особливо тяжким злочином. Тобто підтримка (у тому числі неpubлічна) рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора є особливо тяжким злочином, а публічні заклики до підтримки їхніх рішень та/або дій – лише кримінальним проступком. Така ситуація виглядає, як мінімум, дивно.

Загалом проведене при підготовці цієї роботи дослідження засвідчило гостру дискусійність питань про кваліфікацію пособництва державі-агресору та його співвідношення з іншими кримінально-правовими нормами. А зважаючи на наявність проблем у вирішенні питань кваліфікації, порівняння санкцій відповідних норм навряд чи може бути достатньо інформативним. Однак і з описаного вище закономірно випливає висновок, що враховуючи системно-правові зв'язки, які виникають між

кримінально-правовими нормами у частині їх санкцій, караність пособництва державі-агресору складно визнати достатньо обґрунтованою, а встановлене у санкції покарання – адекватним та пропорційним характерові та ступеню суспільної небезпеки відповідного кримінального правопорушення.

На сьогодні доводиться констатувати наявність порушення системних зв'язків між ст. 111-2 КК України та іншими кримінально-правовими нормами. У таких умовах – наявності нерозв'язаних проблем кваліфікації, особливо тих, що є наслідком допущених законодавцем колізій, встановлення відповідальності за ті самі діяння в кількох статтях КК України з абсолютно різними санкціями – говорити про обґрунтованість встановленого покарання не доводиться. Таку ситуацію необхідно виправити законодавцю шляхом внесення змін у КК України, спрямованих на усунення наявних суперечностей та неузгодженостей. Окремі пропозиції щодо удосконалення законодавчого формулювання ст. 111-2 КК України містяться на сторінках цієї роботи та акумульовані в запропонованій нами редакції аналізованої статті у висновках до дисертації.

Висновки до розділу 3

Висновки до розділу 3 дисертації, присвяченого кваліфікації та караності пособництва державі-агресору, дозволяють сформулювати комплексне бачення як теоретичних, так і практичних проблем застосування статті 111-2 Кримінального кодексу України, а також окреслити напрями вдосконалення кримінально-правового регулювання у сфері захисту основ національної безпеки України.

У результаті проведеного дослідження встановлено, що кримінально-правова норма, передбачена ст. 111-2 КК України, незважаючи на її об'єктивну необхідність в умовах збройної агресії, має істотні системні недоліки. Вони проявляються у недостатній визначеності законодавчих формулювань, суперечливості змісту та відсутності єдиного підходу до її тлумачення і застосування. Зазначені обставини істотно ускладнюють процес кримінально-правової кваліфікації та негативно впливають на забезпечення принципу правової визначеності.

Ключовою проблемою є відмежування пособництва державі-агресору від суміжних складів кримінальних правопорушень, передусім від державної зради (ст. 111 КК України), колабораційної діяльності (ст. 111-1 КК України) та діянь, передбачених ст. 436-2 КК України. Встановлено, що значний перетин ознак відповідних складів, як об'єктивних, так і суб'єктивних, зумовлює виникнення колізій та конкуренції кримінально-правових норм.

Особливої уваги потребує співвідношення норм про державну зраду та пособництво державі-агресору. Доведено, що законодавець не забезпечив належної диференціації між цими складами, оскільки формулювання державної зради охоплює широкий спектр діянь, які фактично збігаються із формами пособництва. Запропоновані у доктрині критерії розмежування не виконують своїєї функції, що дає підстави кваліфікувати відповідну ситуацію як колізію норм.

Водночас встановлено, що застосування правила пріоритету пізнішої норми не є універсальним засобом вирішення цієї проблеми. Більш обґрунтованим є підхід, що передбачає системний аналіз кримінального законодавства з урахуванням взаємозв'язку всіх норм у сфері захисту національної безпеки України.

Дослідження показало, що існуючі критерії розмежування пособництва державі-агресору та колабораційної діяльності не є достатньо ефективними. У зв'язку з цим обґрунтовано доцільність використання контексту окупації як ключового розмежувального критерію. Саме вчинення діяння в умовах тимчасової окупації повинно зумовлювати кваліфікацію за нормами про колабораційну діяльність, тоді як відсутність такого контексту – за ст. 111-2 КК України або іншими нормами.

Встановлено, що диспозиція ст. 111-2 КК України містить оціночні та надмірно узагальнені формулювання, зокрема щодо «передачі матеріальних ресурсів чи інших активів». Відсутність чітких критеріїв, мінімального порогу суспільної небезпеки та визначеного переліку діянь створює умови для довільного тлумачення та неоднакового застосування норми. Це, у свою чергу, підвищує ризик криміналізації діянь із незначною суспільною небезпекою або таких, що вчинені під впливом зовнішніх обставин.

У ході дослідження встановлено, що чинне законодавство не забезпечує належної узгодженості санкцій за суміжні кримінальні правопорушення. Ідентичні або подібні за змістом діяння можуть тягнути за собою різну кримінальну відповідальність залежно від обраної кваліфікації. Такий стан речей свідчить про порушення принципів справедливості та пропорційності покарання, а також про відсутність системності у побудові санкцій.

З урахуванням системних зв'язків між нормами Особливої частини КК України, караність пособництва державі-агресору не може бути визнана достатньо обґрунтованою, а встановлені санкції – повною мірою адекватними ступеню суспільної небезпеки відповідних діянь.

Попри наявні недоліки, доведено недоцільність виключення ст. 111-2 КК України. Скасування цієї норми призведе до виникнення прогалин у кримінально-правовому регулюванні, зокрема щодо притягнення до відповідальності іноземців та осіб без громадянства, які вчиняють суспільно небезпечні дії на користь держави-агресора, але не підпадають під ознаки інших складів кримінальних правопорушень.

Узагальнення наукових підходів дозволило визначити основні напрями вдосконалення законодавства та практики його застосування:

- забезпечення єдності правозастосування шляхом формування узагальненої судової практики;
- розробка чітких критеріїв розмежування суміжних складів кримінальних правопорушень;
- удосконалення законодавчої техніки шляхом конкретизації диспозицій та усунення дублювання норм;
- гармонізація санкцій з урахуванням принципів справедливості та пропорційності.

Крім того, у науці обґрунтовуються альтернативні моделі реформування: або деталізація складу державної зради з виключенням абстрактних форм допомоги, або конкретизація складу пособництва державі-агресору із визначенням вичерпного переліку діянь, або ж системне перегрупування відповідних кримінально-правових норм.

Таким чином, встановлено, що сучасний стан кримінально-правового регулювання відповідальності за пособництво державі-агресору характеризується порушенням системних зв'язків між нормами Кримінального кодексу України, наявністю колізій та неузгодженостей, що унеможлиблює забезпечення належного рівня правової визначеності та справедливості кримінальної відповідальності.

Вирішення виявлених проблем можливе лише шляхом комплексного вдосконалення законодавства, розвитку наукових підходів та формування сталої судової практики. Необхідною передумовою цього є внесення

системних змін до кримінального законодавства, спрямованих на усунення існуючих суперечностей, уточнення змісту кримінально-правових норм та забезпечення їх узгодженості.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження кримінальної відповідальності за пособництво державі-агресору дозволило комплексно узагальнити стан наукової розробки відповідної проблематики, з'ясувати соціальну обумовленість запровадження ст. 111-2 КК України, розкрити зміст елементів складу кримінального правопорушення, а також виявити ключові проблеми правозастосування та визначити напрями вдосконалення кримінально-правового регулювання у сфері захисту національної безпеки України в умовах збройної агресії.

Загальні засади дослідження проблем кримінальної відповідальності за пособництво державі-агресору охоплювали собою з'ясування стану наукового опрацювання цієї новели та з'ясування соціальної обумовленості кримінальної відповідальності за пособництво державі-агресору.

Поява ст. 111-2 КК України стала безпосередньою реакцією законодавця на широкомасштабну агресію російської федерації проти України та трансформацію форм співпраці з ворогом у воєнний період. Наукова спільнота оперативно відреагувала на цю новелу, що зумовило формування значного масиву публікацій протягом 2022–2025 років.

Загалом стан дослідження проблем кримінальної відповідальності за пособництво державі-агресору можна охарактеризувати як інтенсивний, проте фрагментарний і дискусійний. Більшість праць мають догматичний характер, зосереджені на аналізі складу кримінального правопорушення, питаннях кваліфікації та відмежування від суміжних складів кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України.

Аналіз наявного на час підготовки цієї дисертації наукового доробку дав можливість дійти таких висновків.

До проблем, які достатньо повно розглянуті у науковій літературі, належать різні варіанти співвідношення складу пособництва державі-агресору з суміжними складами кримінальних правопорушень. Найбільш

ґрунтовно у наукових джерелах опрацьовано проблему конкуренції норм та відмежування ст. 111-2 КК України від: ст. 111 КК України «Державна зрада»; ст. 111-1 КК України «Колабораційна діяльність»; ст. 436-2 КК України «Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників».

Дослідниками детально проаналізовано правила співвідношення загальної та спеціальної норм, можливість ідеальної та реальної сукупності, особливості кваліфікації залежно від суб'єктного складу та характеру допомоги державі-агресору.

Достатньо повно, проте не однозначно, розроблено питання розмежування пособництва державі-агресору та колабораційної діяльності. У літературі сформульовано різні підходи до встановлення розмежувальних критеріїв (характер допомоги, функціональна роль суб'єкта, обсяг сприяння, зв'язок із реалізацією рішень окупаційної адміністрації тощо). Таким чином, проблема конкуренції норм не лише окреслена, а й забезпечена значною кількістю варіантів її вирішення, хоча їх узгодженість між собою залишається недостатньою і породжує складнощі у використанні на практиці.

Достатньо повно у доктрині висвітлено питання: використання оціночних формулювань у диспозиції ст. 111-2 КК України; дублювання ознак об'єктивної сторони з іншими нормами розділу I Особливої частини КК України; ризиків порушення принципу правової визначеності; можливості виникнення корупційних ризиків унаслідок широкої дискреції правозастосувача.

Фактично у науковій літературі сформувався стійкий консенсус щодо наявності техніко-юридичних вад новели. У цьому аспекті питання можна вважати достатньо глибоко дослідженим.

Одним із найбільш переконливо аргументованих положень є теза про суб'єктний критерій як основну відмінність між державною зрадою та пособництвом державі-агресору. Якщо суб'єктом державної зради може

бути лише громадянин України, то за ст. 111-2 КК України – загальний суб'єкт (за винятком громадян держави-агресора). Це положення не викликає істотних заперечень і сприймається більшістю авторів як доктринально обґрунтоване.

На підставі аналізу судової практики окремі дослідники запропонували систематизацію форм пособництва (ресурсні, інформаційні, підприємницькі, посадові тощо). Ці напрацювання мають прикладне значення, оскільки дозволяють емпірично окреслити типові моделі поведінки та співвіднести їх із законодавчою конструкцією складу злочину.

У роботі також виокремлені проблеми, щодо яких відсутня єдність наукових позицій. Попри значний обсяг досліджень, низка ключових питань залишається дискусійною. Це стосується, зокрема, правової природи ст. 111-2 КК України. Щодо розуміння правової природи цієї норми у літературі можна виокремити три позиції: а) ст. 111-2 КК України містить самостійний склад кримінального правопорушення із власним безпосереднім об'єктом; б) це спеціалізована форма (*sui generis*) співучасті у злочинах проти основ національної безпеки; в) це результат надмірної криміналізації (або штучної диференціації) вже охоплених нормами ст. 111 та 111-1 КК України діянь.

Єдності у цьому питанні не досягнуто, що свідчить про незавершеність теоретичного осмислення конструкції складу кримінального правопорушення.

Щодо доцільності існування аналізованої кримінально-правової норми у науковому середовищі чітко простежуються три підходи: беззастережне визнання соціальної обумовленості та необхідності норми; критичне сприйняття її як прикладу надмірної криміналізації; позиція, що розглядає її як форму диференціації кримінальної відповідальності.

Саме останній підхід видається найбільш аргументованим, оскільки кримінальна відповідальність за більшість форм надання допомоги іноземній державі у підривній діяльності вже була передбачена ст. 111 КК

України. Отже, йдеться не про криміналізацію нової поведінки, а про виокремлення певних форм допомоги в самостійну норму з метою диференціації відповідальності.

Під час розгляду питань соціальної обумовленості кримінальної відповідальності за пособництво державі-агресору ключовим питанням було те, що насправді відбулося: криміналізація чи диференціація? Аналіз доктринального поняття криміналізації дозволяє дійти висновку, що поява ст. 111-2 КК України не відповідає класичним ознакам криміналізації, оскільки:

- відповідна поведінка вже охоплювалася складом державної зради;
- не йдеться про виникнення якісно нового виду суспільно небезпечної поведінки;
- міжнародні зобов'язання не вимагали запровадження окремої норми.

Натомість більш переконливою є кваліфікація цього процесу як диференціації кримінальної відповідальності — законодавчого виокремлення окремих форм допомоги державі-агресору з метою варіативної оцінки їх суспільної небезпеки.

Таким чином, соціальна обумовленість ст. 111-2 КК України полягає не у появі нового об'єкта охорони, а у зміні політико-правових акцентів у період воєнного стану та прагненні законодавця забезпечити: розширення суб'єктного складу відповідальності; чіткіше окреслення окремих форм сприяння ворогу; можливість застосування спеціальних санкцій (у тому числі додаткових обмежень).

Попри значний обсяг публікацій, залишаються суттєві прогалини:

- відсутність комплексного кримінологічного аналізу. Недостатньо досліджено соціальні детермінанти пособництва, психологічні механізми залучення осіб до співпраці з ворогом, вплив умов окупації.

- недостатній емпіричний аналіз судової практики. Бракує системних узагальнень щодо тенденцій кваліфікації, призначення покарання, застосування інститутів звільнення від відповідальності.

- проблематика доказування. Майже не розроблено питання стандартів доведення умислу, добровільності поведінки, оцінки примусу чи крайньої необхідності в умовах окупації.

- компаративний аспект. Зарубіжний досвід відповідальності за співпрацю з окупаційними режимами досліджено фрагментарно.

Отже, стан наукової розробки проблем кримінальної відповідальності за пособництво державі-агресору характеризується високою інтенсивністю, але відсутністю доктринальної єдності щодо ключових концептуальних питань.

Узагальнення результатів проведеного юридичного аналізу складу кримінального правопорушення, передбаченого статтею 111-2 Кримінального кодексу України, дозволяє сформулювати системні висновки, що охоплюють характеристику об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єкта та суб'єктивної сторони відповідного складу, а також визначити його місце у системі кримінально-правової охорони основ національної безпеки України.

Узагальнюючи викладене, зазначимо, що аналіз об'єкта складу пособництва державі-агресору дозволяє констатувати значну суспільну небезпечність відповідного посягання, що ще раз підтверджує важливість наукового обґрунтування складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 111-2 КК України, з метою забезпечення правильного застосування відповідних законодавчих положень на практиці.

Родовим об'єктом аналізованого складу кримінального правопорушення є суспільні відносини у сфері охорони національної безпеки України, тобто державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів

України. Національна безпека України має комплексний характер та охоплює такі складові, як воєнна безпека та державна безпека.

Основним безпосереднім об'єктом складу пособництва державі-агресору є така складова національної безпеки України, як воєнна безпека, а додатковим факультативним об'єктом можуть виступати життя та здоров'я особи, власність, громадська безпека, інші суспільні відносини. Це кримінальне правопорушення спрямоване на підлив окремих елементів національної безпеки України або одночасно всіх загалом, що, зрештою, пов'язане з загрозою самому існуванню України як суверенної і незалежної демократичної, соціальної, правової держави (ст. 1 Конституції України).

Для таких форм пособництва державі-агресору, як добровільний збір, підготовка та/або передача матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора, її збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора, обов'язковою ознакою складу є предмет – матеріальні ресурси чи інші активи.

Проведений аналіз об'єктивної сторони складу пособництва державі-агресору дозволяє сформулювати такі основні висновки:

- у ст. 111-2 КК України поняття «пособництво» вжите законодавцем в автономному значенні порівняно із розумінням пособника як виду співучасника кримінального правопорушення (ч. 5 ст. 27 КК України); під пособництвом державі-агресору законодавець розуміє умисні дії, спрямовані на допомогу державі-агресору, збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора, вчинені громадянином України, іноземцем чи особою без громадянства, за винятком громадян держави-агресора, з метою завдання шкоди Україні; на відміну від пособника як виду співучасника кримінального правопорушення, суб'єкт складу пособництва державі-агресору надає сприяння (допомогу) не іншому співучаснику, а державі-агресору, збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора;

- пособництво державі-агресору не передбачає обов'язкової наявності співучасті при його вчиненні; зважаючи на це, законодавчі положення ч. 2 ст. 31 КК України про добровільну відмову пособника (як виду співучасника кримінального правопорушення) не можуть застосовуватися при одноосібному вчиненні суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 111-2 КК України;

- склад пособництва державі-агресору за конструкцією його об'єктивної сторони є формальним: суспільно небезпечні наслідки винесені законодавцем за межі складу та не є обов'язковою ознакою його об'єктивної сторони; завдання шкоди Україні є метою, а не наслідком у цьому складі кримінального правопорушення;

- аналіз виокремлених законодавцем форм об'єктивної сторони складу пособництва державі-агресору засвідчив наявність невдалих та неточних законодавчих формулювань, які не сприяють однозначному розумінню відповідної кримінально-правової заборони; пропонуємо уточнити наявні законодавчі формулювання та викласти форми пособництва державі-агресору у ст. 111-2 КК України в такій редакції «... шляхом: реалізації рішень держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора; добровільного збору чи підготовки з метою передачі, а також передачі матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора, її збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора»;

- попри відсутність прямої вказівки в диспозиції ст. 111-2 КК України, конструктивно обов'язковою ознакою об'єктивної сторони цього складу є обстановка вчинення кримінального правопорушення – вчинити цей злочин можна лише в умовах збройної агресії з боку іншої держави чи за наявності окупованих територій, на яких державою-агресором встановлено окупаційні адміністрації;

- узагальнення судової практики демонструє широкий спектр можливих проявів пособництва державі-агресору, які науковці умовно

назвали «благодійним», «викривальним», «ресурсним», «валютним», «політичним», «інформаційним», «освітнім», «посадовим» та «підприємницьким» пособництвом; з аналізу судової практики науковці висновують, що всі виявлені форми такого пособництва охоплюються якоюсь із форм колабораційної діяльності (ст. 111-1 КК України) чи державної зради (ст. 111 КК України), що свідчить про сумнівність законодавчого рішення про доповнення КК України статтею 111-2 про пособництво державі-агресору.

Проведене дослідження ознак суб'єкта складу пособництва державі-агресору дозволило зробити такі висновки:

- суб'єкт складу пособництва державі-агресору є загальним і таким суб'єктом може бути будь-яка фізична осудна особа (громадянин України, іноземець чи особа без громадянства), яка досягла 16-річного віку, за винятком громадян держави-агресора;

- законодавець при формулюванні суб'єкта складу пособництва державі-агресору використав негативну ознаку складу кримінального правопорушення (ознаку складу кримінального правопорушення, виражену негативним поняттям): «за винятком громадян держави-агресора»;

- аналіз вироків судів України, якими осіб засуджено за пособництво державі-агресору, свідчить, що це кримінальне правопорушення практично завжди вчиняється громадянами України (89 вироків із 90 наявних у ЄДРСР, тобто 98,9% усіх вироків); у 14 із цих вироків (15,7% вироків, в яких суб'єктом є громадянин України) громадяни України, які притягуються до відповідальності за ст. 111-2 КК України, є уродженцями російської федерації;

- підтримуємо висловлену в науці тезу про те, що виключити із кола суб'єктів аналізованого складу кримінального правопорушення доцільно не усіх громадян держави-агресора, а лише тих, які постійно або тимчасово не проживали на території України на момент початку агресії;

- пропонуємо виключити з диспозиції ч. 1 ст. 111-2 КК України вказівку на суб'єкта та доповнити статтю частиною другою такого змісту: *«Не підлягають кримінальній відповідальності за цією статтею громадяни держави-агресора, які постійно або тимчасово не проживали в Україні на момент початку агресії»*.

Аналіз ознак суб'єктивної сторони складу пособництва державі-агресору дозволяє зробити такі висновки:

- обов'язковими ознаками суб'єктивної сторони цього складу є вина і мета вчинення кримінального правопорушення;

- вина у складі пособництва державі-агресору може виражатися лише у виді прямого умислу, за якого особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер своїх дій, спрямованих на допомогу державі-агресору, збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора (*інтелектуальна ознака*) і бажала вчинити такі дії (*вольова ознака*).

- метою у цьому складі кримінального правопорушення є завдання шкоди Україні, тобто державному суверенітету, територіальній цілісності, демократичному конституційному ладу та іншим національним інтересам України; водночас таке широке та абстрактне формулювання мети у цьому складі кримінального правопорушення не є виправданим, зважаючи на що вважаємо доцільним виключити вказівку на мету з диспозиції ст. 111-2 КК України.

Висновки до розділу 3 дисертації, присвяченого кваліфікації та караності пособництва державі-агресору, дозволяють сформулювати комплексне бачення як теоретичних, так і практичних проблем застосування статті 111-2 Кримінального кодексу України, а також окреслити напрями вдосконалення кримінально-правового регулювання у сфері захисту основ національної безпеки України.

У результаті проведеного дослідження встановлено, що кримінально-правова норма, передбачена ст. 111-2 КК України, незважаючи на її

об'єктивну необхідність в умовах збройної агресії, має істотні системні недоліки. Вони проявляються у недостатній визначеності законодавчих формулювань, суперечливості змісту та відсутності єдиного підходу до її тлумачення і застосування. Зазначені обставини істотно ускладнюють процес кримінально-правової кваліфікації та негативно впливають на забезпечення принципу правової визначеності.

Ключовою проблемою є відмежування пособництва державі-агресору від суміжних складів кримінальних правопорушень, передусім від державної зради (ст. 111 КК України), колабораційної діяльності (ст. 111-1 КК України) та діянь, передбачених ст. 436-2 КК України. Встановлено, що значний перетин ознак відповідних складів, як об'єктивних, так і суб'єктивних, зумовлює виникнення колізій та конкуренції кримінально-правових норм.

Особливої уваги потребує співвідношення норм про державну зраду та пособництво державі-агресору. Доведено, що законодавець не забезпечив належної диференціації між цими складами, оскільки формулювання державної зради охоплює широкий спектр діянь, які фактично збігаються із формами пособництва. Запропоновані у доктрині критерії розмежування не виконують своєї функції, що дає підстави кваліфікувати відповідну ситуацію як колізію норм.

Водночас встановлено, що застосування правила пріоритету пізнішої норми не є універсальним засобом вирішення цієї проблеми. Більш обґрунтованим є підхід, що передбачає системний аналіз кримінального законодавства з урахуванням взаємозв'язку всіх норм у сфері захисту національної безпеки.

Дослідження показало, що існуючі критерії розмежування пособництва державі-агресору та колабораційної діяльності не є достатньо ефективними. У зв'язку з цим обґрунтовано доцільність використання контексту окупації як ключового розмежувального критерію. Саме вчинення діяння в умовах тимчасової окупації повинно зумовлювати

кваліфікацію за нормами про колабораційну діяльність, тоді як відсутність такого контексту – за ст. 111-2 КК України або іншими нормами.

Встановлено, що диспозиція ст. 111-2 КК України містить оціночні та надмірно узагальнені формулювання, зокрема щодо «передачі матеріальних ресурсів чи інших активів». Відсутність чітких критеріїв, мінімального порогу суспільної небезпеки та визначеного переліку діянь створює умови для довільного тлумачення та неоднакового застосування норми. Це, у свою чергу, підвищує ризик криміналізації діянь із незначною суспільною небезпекою або таких, що вчинені під впливом зовнішніх обставин.

У ході дослідження встановлено, що чинне законодавство не забезпечує належної узгодженості санкцій за суміжні кримінальні правопорушення. Ідентичні або подібні за змістом діяння можуть тягнути за собою різну кримінальну відповідальність залежно від обраної кваліфікації. Такий стан речей свідчить про порушення принципів справедливості та пропорційності покарання, а також про відсутність системності у побудові санкцій.

З урахуванням системних зв'язків між нормами Особливої частини КК України, караність пособництва державі-агресору не може бути визнана достатньо обґрунтованою, а встановлені санкції – повною мірою адекватними ступеню суспільної небезпеки відповідних діянь.

Попри наявні недоліки, доведено недоцільність виключення ст. 111-2 КК України. Скасування цієї норми призведе до виникнення прогалин у кримінально-правовому регулюванні, зокрема щодо притягнення до відповідальності іноземців та осіб без громадянства, які вчиняють суспільно небезпечні дії на користь держави-агресора, але не підпадають під ознаки інших складів кримінальних правопорушень.

Узагальнення наукових підходів дозволило визначити основні напрями вдосконалення законодавства та практики його застосування:

- забезпечення єдності правозастосування шляхом формування узагальненої судової практики;

- розробка чітких критеріїв розмежування суміжних складів кримінальних правопорушень;
- удосконалення законодавчої техніки шляхом конкретизації диспозицій та усунення дублювання норм;
- гармонізація санкцій з урахуванням принципів справедливості та пропорційності.

Крім того, у науці обґрунтовуються альтернативні моделі реформування: або деталізація складу державної зради з виключенням абстрактних форм допомоги, або конкретизація складу пособництва державі-агресору із визначенням вичерпного переліку діянь, або ж системне перегрупування відповідних кримінально-правових норм.

Таким чином, встановлено, що сучасний стан кримінально-правового регулювання відповідальності за пособництво державі-агресору характеризується порушенням системних зв'язків між нормами КК України, наявністю колізій та неузгодженостей, що унеможлиблює забезпечення належного рівня правової визначеності та справедливості кримінальної відповідальності.

Вирішення виявлених проблем можливе лише шляхом комплексного вдосконалення законодавства, розвитку наукових підходів та формування сталої судової практики. Необхідною передумовою цього є внесення системних змін до кримінального законодавства, спрямованих на усунення існуючих суперечностей, уточнення змісту кримінально-правових норм та забезпечення їх узгодженості.

У підсумку дослідження можна запропонувати таку редакцію ст. 111-2 КК України:

Стаття 111-2. Пособництво державі-агресору

1. Умисні дії, спрямовані на допомогу державі-агресору (пособництво), збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора шляхом: реалізації рішень держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора;

добровільного збору чи підготовки з метою передачі, а також передачі матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора, її збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора -

караються позбавленням волі на строк від десяти до дванадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна або без такої.

2. Не підлягають кримінальній відповідальності за цією статтею громадяни держави-агресора, які постійно або тимчасово не проживали в Україні на момент початку агресії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Kuznetsova L., Kuznetsov V., Matiushenko O. Peculiarities of legal assessment of aiding and abetting the aggressor state: National and international dimensions. *Law Journal of the National Academy of Internal Affairs*. 2024. Vol. 14. № 2. P. 41-51. DOI: 10.56215/naia-chasopis/2.2024.41.
2. Алієва А. В. Предмет кримінального правопорушення: поняття, види та значення. Автореферат дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого 2021. 19 с.
3. Андрушко П. П. Поняття та види диференціації кримінальної відповідальності. Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування та перспективи удосконалення. Диференціація кримінальної відповідальності: Міжнародний симпозіум. 11-12 вересня 2009 р. Львів: ЛьвДУВС, 2009. С. 18-25.
4. Андрушко П.П. Об'єкт кримінально-правової охорони, об'єкт злочину, об'єкт злочинного посягання та об'єкт злочинного впливу: основний зміст понять та їх співвідношення. *Адвокат* 2011. № 11 (134). С. 5-11.
5. Андрушко П.П. Об'єкт кримінально-правової охорони, об'єкт злочину, об'єкт злочинного посягання та об'єкт злочинного впливу: основний зміст понять та їх співвідношення. *Адвокат* 2011. № 12 (135). С. 3-10.
6. Антонюк Н. Зміни до злочинів проти основ національної безпеки: криміналізація чи диференціація кримінальної відповідальності. *Право України*. 2022. № 11. С. 37-48. DOI: 10.33498/loiui-2022-11-037.
7. Антонюк Н.О. Виділення критеріїв диференціації кримінальної відповідальності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2019. Випуск 59. Том 2. С.78-82.

8. Антонюк Н.О. Методологічні засади дослідження диференціації кримінальної відповідальності. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2019. Вип. 38. С.9-22.
9. Антонюк Н.О. Негативні ознаки складу злочину: поняття і значення. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2010. Вип. 22. С. 175-187.
10. Антонюк Н.О. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю: особливості застосування. *Судово-юридична газета*. URL: <https://sud.ua/uk/news/blog/326230-lishenie-prava-zanimat-opredelennye-dolzhnosti-ili-zanimatsya-opredelennoy-deyatelnostyu-osobennosti-primeneniya> (дата звернення: 15.12.2025).
11. Антонюк Н.О. Поняття диференціації кримінальної відповідальності. *Право України*. 2019. № 9. С.196-214.
12. Артюхова В.В. Соціальна обумовленість криміналізації колабораційної діяльності. *Наука і правоохорона*. 2023. № 2(60). С.171-183.
13. Бажанов М. І. Об'єктивна сторона злочину. Кримінальне право УССР. Загальна частина. Київ: Вища школа, 1984. С. 81–97.
14. Балобанова Д.О. Загальні засади теорії криміналізації. *Актуальні проблеми держави і права: збірник наукових праць*. 2009. № 47. С. 145-148.
15. Балобанова Д.О. Теорія криміналізації: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2007. 208 с.
16. Бершов Г.Є. Покарання за втручання у діяльність судових органів. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2012. № 4(59). Ч. 1. С. 83-90.
17. Беляєв Д., Букрєєв О. Щодо питань кримінально-правової оцінки дій, спрямованих на допомогу державі-агресору шляхом провадження господарської діяльності та передачі товарно-матеріальних цінностей. *Протидія злочинності в умовах довготривалої війни: збірник*

матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Харків, 20 трав. 2025 р.). Харків: Юрайт, 2025. С. 25–30.

18. Богатирьов І. Кримінально-правові та кримінологічні виміри колабораційної діяльності в Україні в умовах воєнного стану. *Публічне право*. 2023. № 1 (49). С. 57-64. URL : <https://www.publichnepravo.com.ua/files/49/7.pdf>.

19. Брич Л.П. Теорія розмежування складів злочинів : монографія. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. 712 с.

20. Бурачинська Ю. Б. Створення небезпеки як ознака складу кримінального правопорушення у кримінальному праві України. Дис. доктора філософії. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2023. 281 с.

21. Бурчак Ф. Г. Об'єктивна сторона злочину. Кримінальне право Української РСР на сучасному етапі. Частина Загальна Київ: Наукова думка, 1985. 448 с.

22. Вереша Р.В. Системно-структурні елементи злочину, передбаченого статтею 111-2 Кримінального кодексу України. *Modern information technologies in education and science : abstracts of XXX Intern. Scient. and Pract. Conf., Prague, Czech Republic, July 29-31, 2024. Prague, 2024.* С. 139-146

23. Вирок Бориспільського міськрайонного суду Київської області від 20 червня 2024 р. у справі № 359/5133/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120012504> (дата звернення: 22.08.2025).

24. Вирок Вінницького міського суду Вінницької області від 17 квітня 2024 р. у справі № 127/9179/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118447852> (дата звернення: 28.01.2025).;

25. Вирок Деснянського районного суду м. Чернігова від 8 травня 2024 р. у справі № 750/1473/24. *Єдиний державний реєстр судових рішень*.

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118894945> (дата звернення: 28.01.2025).;

26. Вирок Жовтневого районного суду м. Харкова від 2 жовтня 2024 р. у справі № 639/6236/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122022942> (дата звернення: 29.08.2025).

27. Вирок Золочівського районного суду Львівської області від 11 листопада 2024 р. у справі № 445/2417/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122928781> (дата звернення: 29.08.2025).

28. Вирок Кам'янець-Подільського міськрайонного суду Хмельницької області від 31 жовтня 2024 р. у справі № 676/6474/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122719526> (дата звернення: 22.08.2025).

29. Вирок Київського районного суду м. Харкова від 7 червня 2023 р. у справі № 953/6896/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111429509> (дата звернення: 27.08.2025).

30. Вирок Комунарського районного суду м. Запоріжжя від 1 листопада 2024 р. у справі № 333/767/24. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122911369> (дата звернення: 28.01.2025).;

31. Вирок Комунарського районного суду м. Запоріжжя від 27 червня 2024 р. у справі № 752/4015/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120453849> (дата звернення: 28.08.2025).

32. Вирок Ленінського районного суду м. Запоріжжя від 9 грудня 2024 р. у справі № 334/8387/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123683938> (дата звернення: 28.08.2025).

33. Вирок Люботинського міського суду Харківської області від 5 грудня 2024 р. у справі № 630/964/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123532190> (дата звернення: 29.08.2025).

34. Вирок Малиновського районного суду м. Одеси від 10 вересня 2024 р. у справі № 521/9452/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*.

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122299936> (дата звернення: 28.01.2025).

35. Вирок Малиновського районного суду м. Одеси від 21 лютого 2024 р. у справі № 521/7287/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117456812> (дата звернення: 29.08.2025).

36. Вирок Павлоградського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 30 жовтня 2024 р. у справі № 185/1440/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122762103> (дата звернення: 20.08.2025).

37. Вирок Приморського районного суду м. Одеси від 15 червня 2023 р. у справі № 522/16244/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111572074> (дата звернення: 28.01.2025).

38. Вирок Приморського районного суду міста Одеси від 7 лютого 2024 р. у справі № 522/7939/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116826338> (дата звернення: 29.08.2025).

39. Вирок Рівненського міського суду Рівненської області від 15 травня 2024 р. у справі № 569/11952/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119187281> (дата звернення: 29.08.2025).

40. Вирок Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 20 вересня 2024 р. у справі № 308/8909/24. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121763603> (дата звернення: 28.01.2025).;

41. Вирок Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 20 грудня 2024 р. у справі № 308/10842/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123974617> (дата звернення: 28.08.2025).

42. Вирок Херсонського міського суду Херсонської області від 13 січня 2025 р. у справі № 761/26522/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124359038> (дата звернення: 29.08.2025).

43. Вирок Херсонського міського суду Херсонської області від 13 грудня 2024 р. у справі № 766/2713/24. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://revestr.court.gov.ua/Review/123762201> (дата звернення: 28.01.2025).

44. Вирок Херсонського міського суду Херсонської області від 15 листопада 2024 р. у справі № 766/11417/23. URL: <https://revestr.court.gov.ua/Review/123087802> (дата звернення: 28.08.2025).

45. Вирок Шевченківського районного суду міста Києва від 28 червня 2023 р. у справі № 761/23916/22. URL: <https://revestr.court.gov.ua/Review/113008595> (дата звернення: 28.08.2025).

46. Воробей П., Кузнецов В. Кримінально-правова характеристика та особливості кваліфікації «економічного» колабораціонізму. *Слово Національної школи суддів України*. 2024. № 3. С. 74–86.

47. Гелетей А. Кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України (статті 111-1 та 111-2 КК України). *Науковий вісник Карпатського університету імені Августина Волошина*. 2024. № 7 С. 14-25.

48. Гелетей А. В. Особа злочинець пособництва державі-агресору та його мотивація. *XI Юридичні могилянські читання : Всеукр. наук.практ. конф. : програма та тези / ЧНУ ім. Петра Могили*. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2025. С. 144-148.

49. Герус Т.С. Кримінально-правова кваліфікація пособництва державі-агресору. *Актуальні проблеми кримінального права. Матеріали XIII Всеукраїнської науково-теоретичної конференції. Київ, 30.11.2022*. Київ: НАВС, 2022. С.212-214.

50. Глущенко М. І. Відмежування державної зради від пособництва державі-агресору. *Український політико-правовий дискурс*. URL: <https://ppdnz.com.ua/index.php/home/about>

51. Городецький Ю. В., Зайцев О. В. Поняття суб'єкта кримінального правопорушення. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2024. № 1(21). С. 255-281.
52. Горох О.П. Проблеми конструювання санкцій спеціальних кримінально-правових норм. *Наукові записки*. Том 90. 2009. С. 94-98.
53. Грищук В.К. Кримінальне право України. Загальна частина : навчальний посібник. Львів, 2019. 666 с.
54. Грищук В.К. Поняття диференціації кримінальної відповідальності. *Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування та перспективи удосконалення. Диференціація кримінальної відповідальності: Міжнародний симпозіум. 11-12 вересня 2009 р.* Львів: ЛьвДУВС, 2009. С. 66-72.
55. Дроговоз С. Є., Вечеря М. В., Чорна А. Г. Зміни до Кримінального кодексу України з урахуванням введення воєнного стану в Україні: введення відповідальності за пособництво державі-агресору. *The 5 th International scientific and practical conference. Modern research in world science* (August 7-9, 2022) SPC Sci-conf.com.ua, Lviv, Ukraine. 2022. С. 921-924.
56. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Відповідальність за пособництво державі-агресору: проблеми кваліфікації та вдосконалення кримінального закону. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2022. № 2(18). С.95-117.
57. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Провадження господарської діяльності у взаємодії із суб'єктами приватного права держави-агресора: проблеми кримінально-правової кваліфікації. *Вісник Асоціації кримінального права України*, 2025. № 2(24). С. 137-170.
58. Дудоров О.О. Криміналізація. Велика українська юридична енциклопедія. У двадцяти томах. Том 17. Кримінальне право. Харків: Право, 2017. С.459-462.

59. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2022 року. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/statistika>
60. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2023 року. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/statistika>
61. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2024 року. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/statistika>
62. Загиней-Заболотенко З. А., Допіряк Б. П. Форми умисних дій, спрямованих на допомогу державі-агресору (пособництво), в судовій практиці. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. 2024. Випуск 84: частина 3. С. 301-309.
63. Загиней-Заболотенко З.А. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як основне покарання за окремі форми колабораційної діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 5. С. 479-482. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-5/114>.
64. Загиней-Заболотенко З.А. Тлумачення поняття «публічний порядок України» крізь призму кримінально-правових норм. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. Вип. 87. Ч. 3. С. 288-294. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.87.3.43>.
65. Зінченко І. О., Тютюгін В.І. Множинність злочинів: поняття, вини, призначення покарання.: монографія. Харків: «Фінн», 2008, 336 с.
66. Злочинна колаборація в умовах збройної агресії: практичний poradnik з кримінально-правової оцінки та розмежування / за заг. ред. В.В. Малюка. Київ : Алерта, 2023. 312 с.
67. Кваліфікація злочинів : навчальний посібник / За ред. О.О. Дудорова, Є.О. Письменського. К. : Істина. 2010. 430 с.
68. Кваліфікація злочинів, підслідних органами внутрішніх справ : навч. посібник / за заг. ред. В.В. Коваленка ; за наук. ред. О. М. Джузи та А. В. Савченка. К. : Атіка. 2011. 648 с.

69. Кваша О.О., Бабанли Р.Ш. Урахування пом'якшуючих обставин під час призначення покарання. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 1. С. 18–31.

70. Книженко О. О. Окремі питання відмежування колабораційної діяльності від допомоги державі-агресору. *Колабораціонізм на тимчасово окупованих територіях: проблеми правової оцінки, гарантування прав і свобод людини та реінтеграції територій: матеріали наук.-практ. кругл. столу (м. Харків, 6 жовт. 2023 р.)*. Одеса: Олді+, 2023. С. 54–57.

71. Ковальчук М. Караність кримінального правопорушення, передбаченого ст. 111-2 «Пособництво державі-агресору» КК України. *Наше право*. 2025. № 4. С. 247-256. DOI: <https://doi.org/10.71404/NP.2025.4.33>.

72. Ковальчук М. Об'єкт складу «Пособництво державі-агресору» (ст. 111-2 КК України). *Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні* : збірник матеріалів ІХ Всеукр. наук.-практ. конф., м. Львів, 12 грудня 2025 р. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2025. С. 543-546.

73. Ковальчук М. Проблеми кримінально-правової кваліфікації «Пособництва державі-агресору» (ст. 111-2 КК України). *Війна в Україні: зроблені висновки та незасвоєні уроки*. Львів 20.02.2026. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2026. С. 268-270.

74. Ковальчук М. Р. Соціальна обумовленість кримінальної відповідальності за пособництво державі-агресору в Україні. *Європейські перспективи*. 2025. № 4. С.366-373. DOI: <https://doi.org/10.71404/EP.2025.4.51>

75. Ковальчук М. Р. Суб'єкт складу «Пособництво державі-агресору» (ст. 111-2 КК України). *Європейські перспективи*. 2025. № 2. С. 166-172. DOI: <https://doi.org/10.71404/EP.2025.2.22>.

76. 5. Ковальчук М. Р. Суб'єктивна сторона складу «Пособництво державі-агресору» (ст. 111-2 КК України). *Правотворчість у сфері*

кримінальної юстиції: на шляху від війни до миру : матеріали Круглого столу, м. Київ, 10 жовтня 2025 р. Київ, 2025. С. 203-208.

77. Колабораційна діяльність і пособництво державі-агресору: практика застосування законодавства та перспективи його удосконалення. Аналітичний звіт. Синюк О., Луньова О.; Ред. Свиридова Д. Центр прав людини ZMINA. Київ, 2023. 69 с. URL: https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2025/04/colaboration_web_ukr-2.pdf

78. Колабораційна діяльність: загальні засади кримінально-правової кваліфікації: практичний poradник / О. О. Буряк, О. І. Букрєєв, Д. О. Олейніков / за заг. ред. А. З. Швеця. Харків: Право, 2022. 98 с.

79. Колабораціонізм на тимчасово окупованих територіях: проблеми правової оцінки, гарантування прав і свобод людини та реінтеграції територій: монографія. За науковою редакцією М. А. Рубашенка. Національний фонд досліджень України. Харків: Право, 2024. 576 с.

80. Конверський А. Є. Логіка. Підручник для студентів юридичних факультетів. 6-те видання. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 424 с.

81. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 17.11.2025)

82. Коржанський М. Й. Кваліфікація злочинів : навч. посіб. вид. 3-тє доповн. та переробл. Київ: Атіка, 2007. 592 с.

83. Коржанський М. Й. Предмет і об'єкт злочину: монографія. Дніпропетровськ: Юридична академія Міністерства внутрішніх справ, Ліра ЛТД, 2005. 252 с.

84. Коржанський М.Й. Кваліфікація злочинів. Київ : Юрінком Інтер. 1998. 416 с.

85. Кошулап С. Ю. Пособництво державі-агресору у період повномасштабного вторгнення в Україні. *Право на справедливий суд у кримінальному провадженні: матеріали Круглого столу (24 травня 2024*

року) / Н.Р. Лащук, І.Р. Серкевич Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. С. 178-182.

86. Кравченко С., Бабанли Р. Кримінальне судочинство: що говорить судова статистика. *Судова влада України*. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/919688> (дата звернення: 22.08.2025).

87. Кравчук О., Бондаренко М. Стаття «Пособництво державі-агресору»: нові склади злочинів за ст. 111-2 Кримінального кодексу України. URL: <http://hrvector.org/podiyi/22-05-03-art3>

88. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / за заг. ред. В.М. Бурдіна, В.І. Маркіна. Київ : Юрінком Інтер, 2025. 1148 с.

89. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / Ю.В. Баулін та ін. ; за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. Харків : Право, 2010. 456 с

90. Кримінальне право. Загальна частина (Українсько-європейські студії) : підручник : у 2 книгах / за ред. О.О. Дудорова, А.А. Стрижевської. Київ : Видавництво «Норма права», 2025. Книга 1 : Вступ до кримінального права України. Вчення про кримінальне правопорушення. 824 с.

91. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 17.11.2025).

92. Кримінально-правова охорона інформаційної безпеки в Україні : монографія / В.І. Борисов, О.О. Пащенко, Д.П. Євтєєва та ін. ; за заг. ред. В.І. Борисова, О.О. Пащенко. Харків : Право, 2024. 328 с.

93. Кузнецов В.В. Співвідношення понять «об'єкт злочину» та «об'єкт кримінально-правової охорони» в теорії кримінального права. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Юриспруденція*. 2014. № 11. Том 2. С.77-79.

94. Кузнецов В.В., Сийплові М.В. Кримінальна відповідальність за колабораційну діяльність як новий виклик сьогодення. *Науковий вісник*

Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2022. Вип. 70. С. 381-388. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.70.61>.

95. Куц В., Бондаренко О. Зміст вини у злочинах з формальним складом. *Вісник Національної академії прокуратури*. 2009. № 3. С.36-40.

96. Леонов О. Колабораціонізм: очевидний злочин з неочевидними Укрінформ. 2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubricpolitics/3741121-kolaboracionizm-osevidnij-zlocinz-neocevidnimi-oznakami.html>.

97. Лихова С.Я., Сисоєва В.П. Колабораційна діяльність і пособництво державі-агресору: аналіз новел кримінального законодавства. *Проблеми кваліфікації та розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану* : матеріали наук.-теорет. конф., м. Київ, 26 травня 2022 р. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 142-146.

98. Ліпкан В. А., Діордіца І. В. Національна безпека України: кримінально-правова охорона: Навчальний посібник. Київ: КНТ, 2007. 292 с.

99. Лосич Т.С. Окремі питання встановлення вини у злочинах з формальним складом. *Правова реформа в сучасних умовах: досягнення і перспективи* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 26 лютого 2016 р. Київ : Нац. авіац. ун-т., 2016. С. 336-338.

100. Мазур М. В. Інтегрований підхід до визначення об'єкта злочину та об'єкта правопорушення. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*, 2011. Спец. випуск № 5. С. 50-64.

101. Марін О. Кримінально-правові варіації державної зради у Кримінальному кодексі України. *Право України*. 2022. № 11. С.60-76.

102. Марін О. Множинність кримінальних правопорушень: навчальний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. 92 с.

103. Марін О.К. Кваліфікація злочинів при конкуренції кримінально-правових норм. Київ: Атіка, 2004. 224 с.

104. Марін О.К. Конкуренція кримінально-правових норм : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2001. 235 с.

105. Маркін В.І. Чи існують негативні ознаки складу кримінального правопорушення? *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 4. С. 345-351. DOI: 10.24144/2788-6018.2023.04.58.

106. Мармура О.З., Пасека О.Ф. Скасування або зміна «спеціальних» норм про кримінальну відповідальність як проблема кримінально-правового регулювання. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2023. № 3. С.3-11. DOI <https://doi.org/10.32782/2311-8040/2023-3-1>.

107. Медицький І. Б. Колабораційна діяльність і пособництво державіагресору: «дотичність» та розмежування у ході кримінально-правової кваліфікації. *Кримінальне право України перед викликами сучасності і майбуття: яким воно є і яким йому бути: матеріали міжнар. наук. конференції (м. Харків, 21–22 жовт. 2022 р.) / редкол.: В. Я. Тацій, Ю. А. Пономаренко, Ю. В. Баулін та ін.* Харків: Право, 2022. С. 62–65.

108. Мисливий В. А. Колабораціонізм в умовах воєнного стану: кримінально-правові та кримінологічні аспекти. *Вивчення криміногенної ситуації в Україні та прогнозування її подальшої динаміки (вплив воєнних факторів): збірник тез науково-практичного круглого столу, м. Київ, 7 вересня 2022 р. / Державний науково-дослідний інститут МВС України*, 2022. С. 184–188.

109. Митрофанова Ю. С. Оцінка умисних дій, спрямованих на допомогу державі-агресору, як загрози національній безпеці України. *Національна безпека України: виклики та реалії сьогодення: тези доп. учасників кругл. столу (м. Вінниця, 31 жовт. 2025 р.) : у 2-х ч.* Вінниця : ХНУВС, 2025. Ч. 2. С. 56-57.

110. Мовчан Р. О. «Воєнні» новели Кримінального кодексу України: правотворчі та правозастосовні проблеми: монографія. Київ: Норма права, 2022. 244 с.

111. Мовчан Р. О. Кримінальна правотворчість воєнного часу: аналіз концептуальних помилок. *Кримінальне право України перед викликами сучасності і майбуття: яким воно є і яким йому бути: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (Харків, 21-22 жовтня 2022 р.) Харків: Право, 2022. С. 19-22
112. Музика А. А. Лащук Є. В. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання: монографія. Київ: Пливода, 2011. 192 с.
113. Музика А. А. Осудність. В кн. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т.17. Кримінальне право. Харків: Право, 2017. 1064 с.
114. Музика А. А. Суб'єктивна сторона злочину. В кн. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т.17. Кримінальне право. Харків: Право, 2017. 1064 с.
115. Навроцький В.О. Основи кримінально-правової кваліфікації : навчальний посібник. Київ : Юрінком Інтер, 2009. 512 с.
116. Навроцький В.О. Наскрізнні кримінально-правові поняття : навч. посібн. Київ : Юрінком Інтер. 2023. 376 с.
117. Науково-практичний коментар до ст. 111-2 Кримінального кодексу України / О. І. Радченко, Є. В. Вакуленко. Київ: Видавництво Верховної Ради України, 2024. 32 с.
118. Нижник І.В. Структура змісту умислу та її особливості в злочинах із формальним складом. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 4. С. 247-249. DOI: 10.32782/2524-0374/2019-4/66.
119. Ніколаєнко Т., Гороховська А. Посібництво державі-агресору в умовах воєнного стану як кримінальне правопорушення проти основ національної безпеки: проблеми та перспективи. *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»*. 2023. № 33. С.166-168.
120. Новели кримінального законодавства України, прийняті в умовах воєнного стану: наук.-практ. комент. / А. А. Вознюк, О. О. Дудоров, Р. О. Мовчан, С. С. Чернявський та ін. ; за ред. А. А. Вознюка, Р. О. Мовчана, В. В. Чернея. Київ : Норма права, 2022. 278 с.

121. Омельченко О. Є. Поняття «держава-агресор» у розумінні ст. 111- 2 КК України. *Науковий вісник НДІ проблем досудового розслідування*. 2024. № 2. URL: <https://ndipdr.com.ua/wpcontent/uploads/2024/10/одним-номером.pdf> (дата звернення: 10.09.2025).

122. Оржинська Е. І., Сеніна В. О. Пособництво державі-агресору: взаємозв'язок між способом та особою злочинця. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 4 ч. 2. С. 98-103.

123. Орлов Ю. В. Надмірна кримінальна репресія як реакція на загрози війни: прояви та шляхи зниження. *Кримінальне право України перед викликами сучасності і майбуття: яким воно є і яким йому бути: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (Харків, 21-22 жовтня 2022 р.) Харків: Право, 2022. С. 51-54.

124. Орловська Н.А. Проблеми позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю в контексті пеналізації колабораційної діяльності та пособництва державі-агресору. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 3. С. 71-76. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2022.3.11>

125. Орловська Н.А. Проблеми формування санкцій норм про кримінальну відповідальність за колабораційну діяльність та пособництво державі-агресору. *Кримінальна юстиція в Україні: реалії та перспективи : матеріали круглого столу*, м. Львів, 23 вересня 2022 р. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. С. 60-65.

126. Орбець К.М. Кваліфікація кримінальних правопорушень: проблема визначення та методологічні аспекти дослідження. *Правова держава*. 2021. № 44. 2021. С. 125–131.

127. Основи кваліфікації кримінальних правопорушень : навчальний посібник / М.І. Панов, С.О. Харитонova. Видавництво : Норма права. 2023. 460 с.

128. Павлик Л.В. Засоби диференціації кримінальної відповідальності, передбачені в Особливій частині КК України. *Часопис Академії адвокатури України*. 2012. №2.
129. Павликівський В. І., Ященко А. М. Кримінальна відповідальність за різні прояви колабораціонізму: проблеми правозастосування. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2023. № 2(29). С. 31-50.
130. Панов М.І. Диференціація кримінальної відповідальності. Велика українська юридична енциклопедія. У двадцяти томах. Том 17. Кримінальне право. Харків: Право, 2017. С.152-153.
131. Панов М. Кваліфікація кримінальних правопорушень : поняття і кримінально-правове значення. *Право України*. 2021. № 9. С. 117–143.
132. Пащенко О.О. Криміналізація і соціальна обумовленість. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2017. № 1(8). С.51-76.
133. Пиленко Г.К. Теоретичні основи кваліфікації злочинів. Запоріжжя : Запорізький національний університет. 2005. 262 с.
134. Письменський Є. Колабораціонізм у сучасній Україні як кримінально-правова проблема. *Право України*. 2020. URL : <https://rd.ua/storage/attachments/11288.pdf>
135. Письменський Є. Колабораціонізм як суспільно-політичне явище в сучасній Україні (кримінально-правові аспекти): наук. нарис Сєверодонецьк : Румянцева Г. В., 2020. 120 с.
136. Письменський Є. О. Кримінально-правові проблеми протидії колабораційній діяльності: монографія. Київ: Алерта, 2024. 438 с.
137. Письменський Є.О. Кримінально-правова політика України під впливом факторів воєнного характеру та її віддзеркалення в експертній думці: монографія. Київ: Норма права, 2025. 212 с.
138. Письменський Є.О., Мовчан Р.О. Ідеологічний та культурно-освітній колабораціонізм: окремі проблеми тлумачення та вдосконалення

законодавства. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 2. С. 8-16.

139. Плотнікова А. В. Щодо правового визначення пособництва державі-агресору. *Виклики правничої професії в умовах воєнного стану: тези доповідей та наукових повідомлень учасників круглого столу, присвяченого Дню юриста (06.10.2022 року)*. Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2022. С. 49-52.

140. Плотнікова А. В., Коваленко О. О. Щодо соціальної зумовленості криміналізації пособництва державі-агресору як злочину проти основ національної безпеки. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. «Право»*. 2023. Вип. 37. С. 15-21.

141. Пономаренко Ю. А. Загальна теорія визначення караності кримінальних правопорушень : монографія. Харків : Право, 2020. 720 с.

142. Пономаренко Ю. А. Новели у системі та видах покарань за КК України в умовах воєнного стану : монографія. Київ : Компанія ВАІТЕ, 2025. 156 с.

143. Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 04 вересня 2023 р. у справі № 404/2081/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113396688> (дата звернення: 19.08.2025).

144. Потильчак О. В. Економічний колабораціонізм в Україні в роки нацистської окупації (1941–1944). Київ : УДПУ ім. М. П. Драгоманова, 1997. 29 с.

145. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливості застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/CardByRn?regNum=7186&conv=9>

146. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022> (дата звернення: 5.02.2026).

147. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливостей застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки. Закон України №2198-IX від 14.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2198-20#n8>

148. Про громадянство України : Закон України від 18 січня 2001 р. № 2235-III / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14> (дата звернення: 27.01.2025).

149. Про Звернення Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, національних парламентів держав світу про визнання Російської Федерації державою-агресором : Постанова Верховної Ради України від 27 січня 2015 р. № 129-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/129-19> (дата звернення: 5.02.2026).

150. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 17.11.2025).

151. Про оборону України : Закон України від 6 грудня 1991 р. № 1932-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12> (дата звернення: 5.02.2026).

152. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства : Закон України від 22 вересня 2011 р. № 3773-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17> (дата звернення: 30.01.2025).

153. Розслідування колабораційної діяльності: практичний посібник / Є. О. Письменський, С. В. Головкін, А. В. Коваленко., В. В. Коваленко. Київ: ВД Дакор, 2023. 260 с.

154. Рубашенко А.М. Публічні заклики до підтримки дій агресора та до співпраці з агресором: проблеми інтерпретації законодавчої новели. *Кримінально-правові відповіді на виклики воєнного стану в Україні : матеріали міжнар. наук. конф.*, м. Харків, 5 трав. 2022 р. С. 135-137.

155. Рубашенко М. А. Кримінальна відповідальність за колабораційну діяльність: окремі проблеми / М. А. Рубашенко // *Збірка тез доповідей учасників науковопрактичного круглого столу "Кримінальна відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України: 1992 – 2022 роки" (18 листоп. 2022 р.).* / упоряд.: А. А. Стрижевська, С. Д. Шапченко, К. П. Задоя. – Київ, 2023. – С. 46–50.

156. Сень І.З. Спеціальні норми у кримінальному праві України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2020. 268 с.

157. Сень І.З. Функції спеціальних норм у кримінальному праві України. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2019. 80 с.

158. Сенько М.М., Беленок В.П. Деякі проблеми вини в злочинах з формальним складом. *Кримінальне право України* : веб-сайт. URL: https://criminallaw-offspring.blogspot.com/2007/06/blog-post_7482.html (дата звернення: 30.06.2025).

159. Старіков А. Р. Особливості кваліфікації пособництва державі-агресору. *Проблеми та перспективи сучасної науки та освіти: матеріали XVI Міжнародної науково-практичної конференції м. Львів, 22-23 жовтня 2025.* Львів: Львівський науковий форум, 2025. С. 121-123.

160. Тацій В. Я. Склад злочину. В кн. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т.17. Кримінальне право. Харків: Право, 2017. 1064 с.

161. Тацій В.Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві : монографія. Харків : Право, 2016. 256 с.

162. Теорія та практика кримінально-правової кваліфікації : лекції / О.В. Ус. Харків : Право. 2018. 368 с.

163. Теслюк Д.Ю. Відповідальність за правопорушення, пов'язані з посяганням на діяльність суддів в Україні. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2023. Вип. 62. С. 1.100-1.111-76. DOI: <https://doi.org/10.15330/apiclu.62.1.100-1.111>

164. Топчій В.В. Об'єкт та предмет кримінального правопорушення, пов'язаного з пособництвом державі-агресору. *Прикладна економіка: від теорії до практики* : збірник матеріалів Всеукр. студентської наук.-практ. конф., м. Луцьк, 27-28 березня 2023 р. Луцьк : Волинський інститут ім. В. Липинського ПрАТ «ВНЗ «МАУП», 2023. С. 316-318.

165. Трепет О. Об'єктивна сторона пособництва державі-агресору. *Юридичний вісник*. 2025. № 1. С. 256-261.

166. Трепет О.С. Соціальна обумовленість кримінальної відповідальності за пособництво державі-агресору. *Правові новели*. 2024. № 22. С. 156-162.

167. Ус О.В. Кваліфікація злочинів : сутність та поняття. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. Серія «Право». 2014. Вип. № 17. С. 171–175.

168. Ус О.В. Кваліфікація злочину при конкуренції загальної та спеціальної кримінально-правових норм. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2019. № 3. С. 136–140.

169. Хавронюк М. За пособництво державі-агресору – кримінальна відповідальність. Центр політико-правових реформ. Офіційний сайт. URL: <https://pravo.org.ua/blogs/za-posobnytstvo-derzhavi-agresoru-kryminalna-vidpovidalnist/>

170. Хавронюк М. Кримінальна відповідальність за колабораціонізм. Аналіз статті про колабораційну діяльність із серії науково-практичних коментарів Миколи Хавронюка про зміни до Кримінального кодексу,

прийняті під час воєнного стану. URL:
<https://pravo.org.ua/authors/mykolahavronyuk/page/2/>

171. Хавронюк М. Помилки у законах воєнного часу: щодо змін Кримінального кодексу України. *UPLAN*. URL: <https://uplan.org.ua/pomylyk-u-zakonakh-voiennoho-chasu-shchodo-zmin-kryminalnoho-kodeksu-ukrainy/> (дата звернення: 28.08.2025).

172. Хавронюк М.І. Дещо про мету, мотив і спрямованість суспільно небезпечного діяння. *Життя і право*. 2004. № 4. С. 60-64.

173. Чальцева О. М. Категорія «колабораціонізм» як багатокомпонентний наратив в умовах війни. *Політичне життя*. № 2 2022. С. 56-60.

174. Шадюк В. В. Державна зрада та пособництво державі-агресору: проблеми кваліфікації. URL: <https://dspace.onu.edu.ua/bitstreams/00826932-a9f0-4437-9cdc-ff813ea48392/download>

175. Шепітько М. В. Реформа кримінального права в умовах воєнної агресії. *Кримінальне право України перед викликами сучасності і майбуття: яким воно є і яким йому бути: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (Харків, 21-22 жовтня 2022 р.) Харків: Право, 2022. С. 33-38.

176. Шлапаченко В. М. Проблемні питання криміналізації пособництва державі агресору (ст. 111-2 КК України). *Вісник кримінального судочинства*. 2023. № 1-2. С. 164-172.

177. Янішевська К. Д., Крисько А. С. Загальнотеоретичні аспекти та класифікація колабораційної діяльності як кримінально-правового явища. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2022. Випуск 4(56). С. 71-76.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

**Наукові праці, в яких опубліковані
основні наукові результати дисертації**

1. Ковальчук М. Р. Соціальна обумовленість кримінальної відповідальності за пособництво державі-агресору в Україні. *Європейські перспективи*. 2025. № 4. С.366-373. DOI: <https://doi.org/10.71404/EP.2025.4.51>

2. Ковальчук М. Р. Суб'єкт складу «Пособництво державі-агресору» (ст. 111-2 КК України). *Європейські перспективи*. 2025. № 2. С. 166-172. DOI: <https://doi.org/10.71404/EP.2025.2.22>.

3. Ковальчук М. Караність кримінального правопорушення, передбаченого ст. 111-2 «Пособництво державі-агресору» КК України. *Наше право*. 2025. № 4. С. 247-256. DOI: <https://doi.org/10.71404/NP.2025.4.33>.

**Наукові праці, які засвідчують
апробацію матеріалів дисертації**

4. Ковальчук М. Об'єкт складу «Пособництво державі-агресору» (ст. 111-2 КК України). *Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні* : збірник матеріалів ІХ Всеукр. наук.-практ. конф., м. Львів, 12 грудня 2025 р. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2025. С. 543-546.

5. Ковальчук М. Суб'єктивна сторона складу «Пособництво державі-агресору» (ст. 111-2 КК України). *Правотворчість у сфері кримінальної*

юстиції: на шляху від війни до миру : матеріали Круглого столу, м. Київ, 10 жовтня 2025 р. Київ, 2025. С. 203-208.

6. Ковальчук М. Проблеми кримінально-правової кваліфікації «Пособництва державі-агресору» (ст. 111-2 КК України). *Війна в Україні: зроблені висновки та незасвоєні уроки. Збірник тез міжнародної науково-практичної конференції*. (Львів 20.02.2026) / упор. У.О. Цмоць. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2026. С. 268-270.

**Аналіз вироків судів України
за пособництво державі-агресору
(станом на 30 січня 2025 р.)**

№	Вихідні дані вироку	Суб'єкт кримінального правопорушення	Особливості кваліфікації	Покарання
1.	Комунарський районний суд м. Запоріжжя 27 червня 2024 р. № 752/4015/23 https://reyestr.court.gov.ua/Rev1ew/120453849	ОСОБА_8 - уродженець міста Мелітополь, Запорізької області, громадянин України; ОСОБА_9 - уродженець міста Сімферополь, АР Крим, громадянин України		12 (дванадцять) років позбавлення волі з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій в органах влади та місцевого самоврядування строком на 15 (п'ятнадцять) років та з конфіскацією всього належного йому майна
2.	Шевченківський районний суд міста Києва 28 червня 2023 р. № 761/23916/22 https://reyestr.court.gov.ua/Rev1ew/113008598	уродженець м. Макіївка Донецької області, громадянин України		позбавлення волі строком на 12 (дванадцять) років з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій в державних та комунальних органах, установах і організаціях, суб'єктах господарювання державної та комунальної форм власності на строк 12 (дванадцять) років та з конфіскацією всього майна, яке є його особистою власністю
3.	Рівненський міський суд Рівненської області 10 червня 2024 р. № 569/12655/23 https://reyestr.court.gov.ua/Rev1ew/120511651	<i>уродженка російської федерації</i> , громадянка України		позбавлення волі на строк 11 років з позбавленням права обіймати посади в органах державної влади, державного управління, місцевого самоврядування пов'язані з виконанням адміністративно-розпорядчих та/або адміністративно-господарських функцій строком 15 років та з конфіскацією майна
4.	Херсонський міський суд Херсонської області 21 жовтня 2024 р. № 766/2975/23 https://reyestr.court.gov.ua/Rev1ew/123060843	громадянин України, (паспорт громадянина України серії НОМЕР_1, виданий 16.05.2001 Комсомольським РВ УМВС України в Херсонській області), <i>уродженець</i>		позбавлення волі на строк 11 (одиннадцять) років з позбавленням права обіймати будь-які посади в органах державної влади та органах місцевого самоврядування, у державних та комунальних підприємствах, установах та організаціях, що надають публічні послуги, строком на 15(п'ятнадцять) років, з конфіскацією всього належного йому на праві власності майна

		<i>м. Йошкар-Ола республіки Марій Ел, рф</i>		
5.	Ужгородський міськрайонний суд Закарпатської області 20 грудня 2024 р. № 308/10842/24 https://reyestr.court.gov.ua/Revizew/123974617	громадянин України, уродженець м. Одеса, Одеської області		11 (одинадцяти) років позбавлення волі, з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій в органах влади, установах, підприємствах та організаціях незалежно від форми власності на строк 11 (одинадцяти) років, з конфіскацією усього майна, яке є його особистою власністю на користь держави
6.	Київський районний суд м. Харкова 7 червня 2023 р. № 953/6896/22 https://reyestr.court.gov.ua/Revizew/111429509	уродженець с. Новий Бурлук Печенізького району (в теперішній час - Чугуївський район) Харківської області, громадянин України		позбавлення волі строком на 10 (десять) років з позбавленням права обіймати посади, пов'язані із виконанням функцій держави та місцевого самоврядування на строк 12 (дванадцять) років та з конфіскацією всього майна, яке є його особистою власністю
7.	Ужгородський міськрайонний суд Закарпатської області 20 грудня 2024 р. № 308/10842/24 https://reyestr.court.gov.ua/Revizew/124128975	громадянин України, уродженець м. Одеса, Одеської області		11 (одинадцяти) років позбавлення волі, з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій в органах влади, установах, підприємствах та організаціях незалежно від форми власності на строк 11 (одинадцяти) років, з конфіскацією усього майна, яке є його особистою власністю на користь держави
8.	Овідіопольський районний суд Одеської області 25 травня 2023 р. № 496/350/23 https://reyestr.court.gov.ua/Revizew/111089967	<i>уродженка с. Восточне Серовського району Свердловської області рф,</i> громадянка України		11 (одинадцяти) років і 4 (чотирьох) місяців позбавлення волі, з позбавленням права обіймати посади, пов'язані із виконанням функцій держави та місцевого самоврядування на строк 10 (десять) років, з конфіскацією всього належного їй майна
9.	Галицький районний суд міста Львова 3 квітня 2024 р. № 461/872/24	<i>уродженець м. Пенза, російської федерації, росіянин,</i> громадянин України		12 (дванадцять) років позбавлення волі з позбавленням права обіймати посади, пов'язані із виконанням функцій держави та місцевого самоврядування, строком на 15

	https://reyestr.court.gov.ua/Revie/118099228			(п'ятнадцять) років, з конфіскацією всього майна, належного йому на праві власності
10.	Комунальський районний суд м. Запоріжжя 11 червня 2024 р. № 333/10186/23 https://reyestr.court.gov.ua/Revie/119942934	уродженка м. Мелітополь Запорізької області, громадянка України		10 (десять) років позбавлення волі з позбавленням права обіймати посади, пов'язані із виконанням функцій держави та місцевого самоврядування строком на 12 років, з конфіскацією всього належного їй майна
11.	Приморський районний суд м. Одеси 15 червня 2023 р. № 522/16244/22 https://reyestr.court.gov.ua/Revie/111572074	<i>уродженець м. Іркутськ РФ</i> , громадянин України, <i>проживаючий у РФ, Московська обл.</i>		позбавлення волі строком на 11 (одинадцять) років з позбавленням права обіймати посади, пов'язані із виконанням функцій держави та місцевого самоврядування на строк 10 (десять) років та з конфіскацією всього майна, яке є його особистою власністю
12.	Приморський районний суд міста Одеси 29 серпня 2024 р. № 522/11286/23 https://reyestr.court.gov.ua/Revie/121524162	уродженець м. Одеси, громадянин України		12(дванадцяти) років позбавлення волі, з позбавленням права обіймати посади в органах державної влади, виконавчих органах та органах місцевого самоврядування строком на 12 (дванадцять) років, з конфіскацією всього майна
13.	Херсонський міський суд Херсонської області 21 жовтня 2024 р. №766/2975/23 https://reyestr.court.gov.ua/Revie/123060845	громадянин України, <i>уродженець м. Йошкар-Ола республіки Марій Ел, рф</i>		11 (одинадцять) років з позбавленням права обіймати будь-які посади в органах державної влади та органах місцевого самоврядування, у державних та комунальних підприємствах, установах та організаціях, що надають публічні послуги, строком на 15 (п'ятнадцять) років, з конфіскацією всього належного йому на праві власності майна
14.	Ленінський районний суд м. Запоріжжя 9 грудня 2024 р. № 334/8387/23 https://reyestr.court.gov.ua/Revie/123683938	уродженець м. Кам'янка-Дніпровська, Запорізької області, громадянин України		12 років позбавлення волі з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій в органах влади строком на 12 (дванадцять) років з конфіскацією усього належного йому на праві приватної власності майна

15.	Солом'янський районний суд м. Києва 21 листопада 2024 р. № 760/24222/24 https://reyestr.court.gov.ua/Rev1ew/123201057	громадянин України, уродженець м. Харків	ч.2 ст.28, ч.1 ст.111-2 КК України	узгоджене сторонами угоди про визнання винуватості від 19.09.2024 року покарання у виді позбавлення волі строком на 5 років з позбавленням права обіймати посади в органах державної влади та органах місцевого самоврядування строком на 10 років, без конфіскації майна. На підставі ст.75 КК України звільнити ОСОБА_4, ІНФОРМАЦІЯ_1, від відбування основного призначеного покарання у виді позбавлення волі з випробуванням строком 3 (три) роки ...
16.	Херсонський міський суд Херсонської області 27 листопада 2024 р. № 766/7762/23 https://reyestr.court.gov.ua/Rev1ew/123544433	уродженка с. Федорівка Білозерського району Херсонської області, громадянка України		позбавлення волі на строк 11 (одинадцять) років з позбавленням права обіймати будь-які посади в органах державної влади, державного управління, місцевого самоврядування та займатися діяльністю, пов'язаною з наданням публічних послуг, а також у сфері банківської діяльності, на строк 15 (п'ятнадцять) років, з конфіскацією всього належного їй майна
17.	Ужгородський міськрайонний суд Закарпатської області 20 вересня 2024 р. № 308/8909/24 https://reyestr.court.gov.ua/Rev1ew/121763603	уродженка м. Кремінна Луганської області, громадянка України		позбавлення волі на строк 11 (одинадцять) років з позбавленням права обіймати посади пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій в органах влади, установах, підприємствах та організаціях незалежно від форми власності строком на 10 (десять) років, з конфіскацією всього належного їй майна
18.	Київський районний суд м. Харкова 30 жовтня 2023 р. № 953/4418/22 https://reyestr.court.gov.ua/Rev1ew/114506521	уродженець м. Харкова, громадянин України		позбавлення волі на строк 10 років 6 місяців, з позбавленням права обіймати посади, пов'язані із виконанням функцій держави та місцевого самоврядування на строк 12 років
19.	Рівненський міський суд Рівненської області 10 червня 2024 р.	уродженка російської федерації , громадянка України		позбавлення волі на строк 11 років з позбавленням права обіймати посади в органах державної влади, державного управління, місцевого самоврядування пов'язані з

	№ 569/12655/23 https://reyestr.court.gov.ua/Revizew/120511652			виконанням адміністративно-розпорядчих та/або адміністративно-господарських функцій строком 15 років та з конфіскацією майна
20.	Малиновський районний суд м. Одеси 21 лютого 2024 р. № 521/7287/23 https://reyestr.court.gov.ua/Revizew/117456811	уродженка смт. Білозерка, Херсонської області, громадянка України	ч.3 ст. 111-1, ч. 1 ст. 111-2 КК України	- за ч.3 ст. 111-1 КК України у виді позбавлення волі на строк 3 (три) роки, з позбавленням права обіймати посади пов'язані з освітнім процесом на строк 10 (десять) років. - за ч.1 ст. 111-2 КК України у виді позбавлення волі на строк 10 (десять) років, з позбавленням права обіймати посади пов'язані з освітнім процесом на строк 15 (п'ятнадцять) років, та з конфіскацією всього належного їй майна. На підставі ч. 1 ст. 70 КК України, за сукупністю злочинів шляхом поглинення менш суворого покарання більш суворим визначити остаточне покарання у вигляді позбавлення волі на строк 10 (десять) років, з позбавленням права обіймати посади пов'язані з освітнім процесом на строк 15 (п'ятнадцять) років, та з конфіскацією всього належного їй майна.
21.	Херсонський міський суд Херсонської області 10 грудня 2024 р. №761/23109/23 https://reyestr.court.gov.ua/Revizew/123648402	уродженка м. Нова Каховка Херсонської області, громадянка України		11 років позбавлення волі, з позбавленням права займати будь-які посади в органах державної влади, державного управління, місцевого управління та займатись діяльністю, пов'язаною з наданням адміністративних послуг на строк 12 років, без конфіскації майна
22.	Колегія суддів судової палати з розгляду кримінальних справ Полтавського апеляційного суду 2 травня 2024 р. № 529/1660/22 https://reyestr.court.gov.ua/Revizew/118792351	українець,, громадянин України, уродженець смт. Шевченкове Шевченківського району Харківської області		позбавлення волі строком на 10/десять/ років з позбавлення права займати посади в правоохоронних органах, органах державної влади, державного управління, місцевого самоврядування чи органах, що надають публічні послуги строком на 15/п'ятнадцять/ років з конфіскацією 1/2 частини майна, що належить на праві власності ОСОБА_9
23.	Херсонський міський суд Херсонської області	громадянин України, уродженець м. Херсон		позбавлення волі на строк 12 (дванадцять) років з позбавленням права обіймати будь-які посади в органах

	15 листопада 2024 р. № 766/11417/23 https://reyestr.court.gov.ua/Rev1ew/123087802			державної влади, державного управління, місцевого самоврядування та займатися діяльністю, пов'язаною з наданням публічних послуг на строк 15 (п'ятнадцять) років з конфіскацією всього належного йому майна
24.	Червонозаводський районний суд м. Харкова 24 квітня 2024 р. № 646/3927/23 https://reyestr.court.gov.ua/Rev1ew/118577694	громадянин України		позбавлення волі строком на 10 (десять) років з позбавленням права обіймати посади, пов'язані із виконанням функцій держави, місцевого самоврядування та на державних підприємствах залізничного транспорту України на строк 12 (дванадцять) років та з конфіскацією всього майна, яке є його особистою власністю
25.	Херсонський міський суд Херсонської області 13 грудня 2024 р. №766/2713/24 https://reyestr.court.gov.ua/Rev1ew/123762201	<i>уродженець м. Каслі Челябінської області рф,</i> громадянин України		11 (одинадцять) років позбавлення волі з позбавленням права обіймати посади в органах державної влади та державного управління, місцевого самоврядування або органах, що надають послуги поштового зв'язку на строк 12 (дванадцять) років з конфіскацією всього належного йому на праві власності майна
26.	Вінницький міський суд Вінницької області 17 квітня 2024 р. №127/9179/23 https://reyestr.court.gov.ua/Rev1ew/118447852	<i>громадянин Республіки Молдова, уродженець та мешканець міста Тирасполя Республіки Молдова</i>		12 (дванадцять) років позбавлення волі з позбавленням права обіймати посади в органах державної влади та місцевого самоврядування, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій, строком на 15 (п'ятнадцять) років з конфіскацією належного йому на праві власності майна
27.	Шевченківський районний суд міста Києва 28 червня 2023 р. № 761/23916/22 https://reyestr.court.gov.ua/Rev1ew/113008595	уродженець м. Макіївка Донецької області, громадянин України		позбавлення волі строком на 12 (дванадцять) років з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій в державних та комунальних органах, установах і організаціях, суб'єктах господарювання державної та комунальної форм власності на строк 12 (дванадцять) років та з конфіскацією всього майна, яке є його особистою власністю

28.	Деснянський районний суд м. Чернігова 8 травня 2024 р. № 750/1473/24 https://reyestr.court.gov.ua/Rev1ew/118894945	уродженець сел. Добрянка Чернігівської області, громадянин України		10 (десяти) років позбавлення волі з позбавленням права обіймати посади в органах державної влади, місцевого самоврядування чи органах, що надають публічні послуги, строком на 15 (п'ятнадцять) років, без конфіскації майна
29.	Ужгородський міськрайонний суд Закарпатської області 3 жовтня 2024 р. № 308/17813/23 https://reyestr.court.gov.ua/Rev1ew/122084272	уродженець сmt. Слов'яносербськ, Луганської області, громадянин України		12 (дванадцяти) років позбавлення волі, з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій в органах влади, установах, підприємствах та організаціях незалежно від форми власності на строк 15 (п'ятнадцять) років, з конфіскацією всього майна, яке є його особистою власністю
30.	Ужгородський міськрайонний суд Закарпатської області 17 травня 2024 р. № 308/16265/23 https://reyestr.court.gov.ua/Rev1ew/119132603	уродженець сmt. Новоайдар Луганської області, громадянин України		11 (одинадцять) років позбавлення волі, з позбавленням права обіймати посади в органах державної влади, органах місцевого самоврядування та в органах, що надають публічні послуги строком на 10 (десять) років, та конфіскацією всього майна, яке є його особистою власністю
31.	Соснівський районний суд м. Черкаси 20 серпня 2024 р. № 712/9204/23 https://reyestr.court.gov.ua/Rev1ew/121131812	уродженець сmt. Іванівка, Антрацитівського району Луганської області, громадянин України		позбавлення волі на строк 11 років з позбавленням права обіймати посади в правоохоронних органах, в органах державної влади, органах місцевого самоврядування та в органах, що надають публічні послуги на строк 15 років та з конфіскацією всього майна, яке є його особистою власністю
32.	Соснівський районний суд м. Черкаси 23 серпня 2024 р. № 712/10347/23 https://reyestr.court.gov.ua/Rev1ew/121210490	уродженець м. Стаханов Луганської області, громадянин України		позбавлення волі на строк 11 років з позбавленням права обіймати посади в правоохоронних органах, в органах державної влади, органах місцевого самоврядування та в органах, що надають публічні послуги на строк 15 років та з конфіскацією всього майна, яке є його особистою власністю
33.	Комунарський районний суд м. Запоріжжя 1 листопада 2024 р.	уродженець м. Мелітополь Запорізької області, громадянин України		10 (десяти) років позбавлення волі з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій в

	№ 333/767/24 https://reyestr.court.gov.ua/Rev1ew/122911369			органах влади та в органах, що надають публічні послуги строком на 12 (дванадцять) років, з конфіскацією всього належного йому майна
34.	Івано-Франківський міський суд Івано-Франківської області 12 жовтня 2023 р. № 344/12085/23 https://reyestr.court.gov.ua/Rev1ew/114110442	зарєстрований за адресою АДРЕСА_1 (тимчасово невідконтрольна органам державної влади та місцевого самоврядування України територія), громадянин України		позбавлення волі на строк дванадцять років з позбавленням права обіймати будь-які посади в органах місцевого самоврядування на строк п'ятнадцять років з конфіскацією всього належного йому майна
35.	Івано-Франківський міський суд Івано-Франківської області 21 березня 2024 р. № 344/1984/24 https://reyestr.court.gov.ua/Rev1ew/117811970	уродженець м. Каховка Херсонська області, громадянин України		позбавлення волі на строк дванадцять років з позбавленням права обіймати посади в органах державної влади та органах місцевого самоврядування на строк п'ятнадцять років з конфіскацією всього належного йому майна
36.	Ужгородський міськрайонний суд Закарпатської області 24 травня 2024 р. № 308/16714/23 https://reyestr.court.gov.ua/Rev1ew/120026939	громадянин України, уродженець м. Кременна Луганської області		позбавлення волі строком на 10 (десять) років з позбавленням права обіймати посади в органах державної влади, органах місцевого самоврядування та в органах, що надають публічні послуги строком на 10 (десять) років з конфіскацією всього майна, яке є його особистою власністю
37.	Херсонський міський суд Херсонської області 8 липня 2024 р. № 766/5669/23 https://reyestr.court.gov.ua/Rev1ew/120264364	громадянин України, уродженець м.Херсона	ч.5 ст.111-1, ч.1 ст.111-2 КК України	- за ч.5ст. 111-1 КК України у виді позбавлення волі на строк 10 (десять) років з позбавленням права займати будь-які посади в органах державної влади, державного управління, місцевого самоврядування та займатися діяльністю, пов'язаною з наданням публічних послуг на строк 15 (п'ятнадцять) років, із конфіскацією всього належного йому майна, - за ч.1 ст.111-2 КК України у виді позбавлення волі на строк 12 (дванадцять) років, з позбавленням права займати будь-які посади в органах державної влади, державного управління, місцевого самоврядування та

				займатися діяльністю, пов'язаною з наданням публічних послуг на строк 15 (п'ятнадцять) років, із конфіскацією всього належного йому майна. На підставі ч. 1ст. 70 КК України, за сукупністю злочинів шляхом поглинення менш суворого покарання більш суворим визначити остаточне покарання у вигляді позбавлення волі на строк 12 (дванадцять) років, з позбавленням права займати будь-які посади в органах державної влади, державного управління, місцевого самоврядування та займатися діяльністю, пов'язаною з наданням публічних послуг на строк 15 (п'ятнадцять) років, із конфіскацією всього належного йому майна.
38.	Тернопільський міськрайонний суд Тернопільської області 11 жовтня 2024 р. № 607/251/24 https://reyestr.court.gov.ua/Revizew/122246133	громадянка України, уродженка м.Моспине Донецької області		позбавлення волі строком на 10 (десять) років з позбавленням права обіймати посади пов'язані виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій в органах державної влади, державного управління, місцевого самоврядування та займатися діяльністю, яка пов'язана з наданням публічних послуг на строк 15 (п'ятнадцять) років з конфіскацією всього належного їй майна
39.	Ужгородський міськрайонний суд Закарпатської області 2 квітня 2024 р. № 308/16282/23 https://reyestr.court.gov.ua/Revizew/118348647	уродженець м. Старобільськ Луганської області, громадянин України		позбавлення волі строком на 10 (десять) років з позбавленням права обіймати посади в органах державної влади, органах місцевого самоврядування та в органах, що надають публічні послуги строком на 10 (десять) років з конфіскацією всього майна, яке є його особистою власністю
40.	Теплодарський міський суд Одеської області 9 липня 2024 р. № 516/428/23 https://reyestr.court.gov.ua/Revizew/120263874	ОСОБА_6, уродженець м.Херсон, Херсонської області, громадянин України ОСОБА_7, уродженка м. Гола Пристань	ч. 2 ст. 28 ч. 1 ст.111-2 КК України	ОСОБА_6 12 років позбавлення волі з позбавленням права обіймати посади в органах державної влади, державного управління, місцевого самоврядування та займатися діяльністю, яка пов'язана з наданням публічних послуг строком на 14 років, з конфіскацією всього належного йому майна

		Херсонської області, громадянка України		ОСОБА_7 12 років позбавлення волі з позбавленням права обіймати посади в органах державної влади, державного управління, місцевого самоврядування строком на 14 років, з конфіскацією всього належного їй майна
41.	Херсонський міський суд Херсонської області 8 липня 2024 р. №766/10162/23 https://reyestr.court.gov.ua/Revizew/120264531	громадянин України, уродженець смт. Бабанка Уманського району Черкаської області	ч.2 ст.28, ч.1 ст.111-2 КК України	позбавлення волі на строк 12 (дванадцять) років з позбавленням права займати будь-які посади в органах державної влади, державного управління, місцевого самоврядування та займатися діяльністю, пов'язаною з наданням публічних послуг на строк 15 (п'ятнадцять) років, із конфіскацією всього належного йому майна
42.	Херсонський міський суд Херсонської області 10 січня 2025 р. № 766/2876/24 https://reyestr.court.gov.ua/Revizew/124329081	уродженець м. Київ, громадянин України		11 (одинадцять) років позбавлення волі з позбавленням права обіймати посади в органах державної влади та державного управління, місцевого самоврядування або органах, що надають послуги поштового зв'язку на строк 12 (дванадцять) років з конфіскацією всього належного йому на праві власності майна
43.	Луцький міськрайонний суд Волинської області 27 листопада 2024 р. № 161/15043/24 https://reyestr.court.gov.ua/Revizew/123389259	українка, гр.України	ч. 5 ст. 111-1, ч.1 ст.111-2 КК України	-за ч.5 ст. 111-1 КК України 8 (вісім) років позбавлення волі з позбавленням права обіймати посади в органах державної влади та місцевого самоврядування, органах державного управління та контролю, підприємствах та організаціях державної та комунальної власності на строк 15 (п'ятнадцять) років, з конфіскацією усього належного їй на праві приватної власності майна; - за ч.1 ст.111-2 КК України - 11 (одинадцять) років позбавлення волі з позбавленням права обіймати посади в органах державної влади та місцевого самоврядування, органах державного управління та контролю, підприємствах та організаціях державної та комунальної власності на строк 15 (п'ятнадцять) років, з конфіскацією усього належного на праві приватної власності майна. На підставі ч.1 ст.70 КК України, за сукупністю кримінальних правопорушень, шляхом поглинення менш суворого покарання більш суворим покаранням,

				визначити ОСОБА_6 остаточне покарання 11 (одинадцять) років позбавлення волі з позбавленням права обіймати посади в органах державної влади та місцевого самоврядування, органах державного управління та контролю, підприємствах та організаціях державної та комунальної власності на строк 15 (п'ятнадцять) років, з конфіскацією усього належного на праві приватної власності майна.
44.	Івано-Франківський міський суд Івано-Франківської області 15 жовтня 2024 р. № 344/15947/24 https://reyestr.court.gov.ua/Revizew/122345141	уродженка с.Нова Кам'янка Великоолександрівського району Херсонської області, громадянка України		позбавлення волі на строк дванадцять років з позбавленням права обіймати посади в органах державної влади та органах місцевого самоврядування на строк п'ятнадцять років з конфіскацією всього належного йому майна
45.	Рівненський міський суд Рівненської області 15 травня 2024 р. № 569/11952/23 https://reyestr.court.gov.ua/Revizew/119187281	уродженка м. Лисичанськ Луганської області, громадянка України		11 (одинадцяти) років позбавлення волі з позбавленням права обіймати посади в органах державної влади, державного управління, місцевого самоврядування пов'язані з освітньою, культурною та спортивною діяльністю населення строком 15 (п'ятнадцять) років з конфіскацією майна
46.	Ужгородський міськрайонний суд Закарпатської області 5 липня 2024 р. № 308/16804/23 https://reyestr.court.gov.ua/Revizew/120201149	уродженець м. Лисичанськ Луганської області, громадянин України		11 (одинадцяти) років позбавлення волі, з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням організаційно - розпорядчих та адміністративно-господарських функцій в органах влади, установах, підприємствах та організаціях незалежно від форми власності строком на 12 (дванадцять) років, з конфіскацією усього належного йому на праві власності майна на користь держави
47.	Ужгородський міськрайонний суд Закарпатської області 2 квітня 2024 р. № 308/16267/23	уродженець смт. Мілове, Луганської області, громадянин України		позбавлення волі строком на 10 (десять) років з позбавленням права обіймати посади в органах державної влади, органах місцевого самоврядування та в органах, що надають публічні послуги строком на 10 (десять) років

	https://reyestr.court.gov.ua/Revizew/118348648			з конфіскацією всього майна, яке є його особистою власністю
48.	Херсонський міський суд Херсонської області 15 липня 2024 р. № 766/6336/23 https://reyestr.court.gov.ua/Revizew/120372345	українець, громадянин України, уродженець м. Херсона		позбавлення волі на строк 12 (дванадцять) років з позбавленням права займати будь-які посади в органах державної влади, державного управління, місцевого самоврядування та займатися діяльністю, пов'язаною з наданням публічних послуг на строк 15 (п'ятнадцять) років, із конфіскацією всього належного йому майна
49.	Жовтневий районний суд м. Харкова 2 жовтня 2024 р. № 639/6236/24 https://reyestr.court.gov.ua/Revizew/122022942	<i>уродженка м. Лавінськ Краснодарського краю РФ,</i> громадянка України	ч. 3 ст. 28 ч. 1 ст. 111-2 КК України	призначити їй основне покарання, із застосуванням ст. 69 КК України, у виді позбавлення волі на строк 5 (п'ять) років, з позбавленням права займатись певною діяльністю (проектування електричних частин КВПіА (контрольно-вимірювальні прилади) на строк 10 років, без конфіскації майна. На підставі ст. 75 КК України ОСОБА_5 звільнити від відбування покарання у виді позбавлення волі з випробуванням з іспитовим строком на 3 (три) роки, якщо вона протягом іспитового строку не скоїть нового кримінального правопорушення та виконає покладені на неї судом обов'язки.
50.	Снігурівський районний суд Миколаївської області 23 грудня 2024 р. № 485/1411/24 https://reyestr.court.gov.ua/Revizew/123952562	уродженець с. Євгенівка Баштанського р-ну Миколаївської області, громадянин України		позбавлення волі строком на 11 (одинадцять) років, з позбавленням права займати посади в органах державної влади та місцевого самоврядування, а також посади, пов'язані з наданням публічних послуг, на строк 12 (дванадцять років), з конфіскацією майна
51.	Херсонський міський суд Херсонської області 24 грудня 2024 р. № 766/2392/24 https://reyestr.court.gov.ua/Revizew/124076745	уродженка с. Дар'івка, Херсонського (колишнього Білозерського) району, Херсонської області, громадянка України	ч. 3 ст. 111-1, ч.1 ст.111-2 КК України	-за ч. 3 ст. 111-1 КК України - позбавленням волі на строк 3 роки з позбавленням права обіймати посади, а також займатися діяльністю, пов'язаною з освітнім процесом на строк 12 років; -за ч. 1 ст. 111-2 КК України - позбавленням волі на строк 11 років з позбавленням права обіймати посади, а також займатися діяльністю, пов'язаною з освітнім процесом на строк 15 років з конфіскацією майна.

				На підставі ч.1ст.70 КК України, за сукупністю кримінальних правопорушень, шляхом поглинання менш суворого покарання більш суворим, остаточно призначити ОСОБА_6 покарання у вигляді позбавлення волі строком 11 (одинадцять) років з позбавленням права обіймати посади, а також займатися діяльністю, пов'язаною з освітнім процесом строком 15 (п'ятнадцять) років, з конфіскацією всього належного їй майна.
52.	Київський районний суд м. Одеси 17 грудня 2024 р. № 947/17419/23 https://reyestr.court.gov.ua/Rev1ew/123854708	<i>уродженка м.Шилка Четинської області російської федерації,</i> документована паспортом громадянина України		12 (дванадцять) років з конфіскацією особистого майна, з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій в органах влади строком на 15 років
53.	Жовтневий районний суд м. Запоріжжя 2 серпня 2023 р. № 331/1897/23 https://reyestr.court.gov.ua/Rev1ew/112562491	уродженець с.Старопетрівка Бердянського району Запорізької області, українець, громадянин України		10 років позбавлення волі з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій в органах влади строком на 15 років, з конфіскацією всього належного йому майна
54.	Івано-Франківський міський суд Івано-Франківської області 22 листопада 2023 р. № 344/18075/23 https://reyestr.court.gov.ua/Rev1ew/115179544	народився у місті Ровеньки, Луганської області, громадянин України		позбавлення волі на строк 10 (десять) років з позбавленням права обіймати посади в органах державної влади, органах місцевого самоврядування і закладах освіти та інших суб'єктах освітньої діяльності строком на 15 (п'ятнадцять) років з конфіскацією майна
55.	Рівненський міський суд Рівненської області 14 серпня 2023 р. № 569/1908/23 https://reyestr.court.gov.ua/Rev1ew/112820138	уродженка с. Сердите, Шахтарського району, Донецької області, громадянка України	ч. 1 ст. 110, ч. 5 ст. 111-1, ч. 1 ст. 111-2 Кримінального кодексу України	- за ч. 1 ст. 110 КК України у виді позбавлення волі на строк 5 (п'ять) років з конфіскацією усього належного їй на праві приватної власності майна; - за ч. 5 ст. 111-1 КК України у виді позбавлення волі на строк 10 (десять) років з позбавленням права обіймати посади пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно господарських функцій в

				органах державної влади і місцевого самоврядування та займатися діяльністю, яка пов'язана з виборчим процесом та процесом референдуму, строком на 15 (п'ятнадцять) років, з конфіскацією усього належного їй на праві приватної власності майна; - за ч. 1 ст. 111-2 КК України у виді позбавлення волі на строк 12 (дванадцять) років з позбавленням права обіймати посади пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно господарських функцій в органах державної влади і місцевого самоврядування та займатися діяльністю, яка пов'язана з виборчим процесом та процесом референдуму, строком на 15 (п'ятнадцять) років, з конфіскацією усього належного їй на праві приватної власності майна. На підставі ч. 1 ст. 70 КК України, за сукупністю кримінальних правопорушень, шляхом поглинення менш суворого покарання більш суворим, визначити ОСОБА_6 остаточне покарання у виді позбавлення волі на строк 12 (дванадцять) років з позбавленням права обіймати посади пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно господарських функцій в органах державної влади і місцевого самоврядування та займатися діяльністю, яка пов'язана з виборчим процесом та процесом референдуму, строком на 15 (п'ятнадцять) років, з конфіскацією усього належного їй на праві приватної власності майна.
56.	Ужгородський міськрайонний суд Закарпатської області 20 лютого 2024 р. № 308/14861/23 https://reyestr.court.gov.ua/Rev1ew/117154669	громадянка України, уродженка м. Нова Каховка Херсонської області		позбавлення волі на строк 10 (десять) років з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій в органах влади, установах, підприємствах та організаціях незалежно від форми власності строком на 10 (десять) років з конфіскацією усього належного їй майна на користь держави

57.	Херсонський міський суд Херсонської області 4 жовтня 2024 р. № 766/6602/23 https://reyestr.court.gov.ua/Revizew/122105139	уродженка м.Генічеськ Херсонської області, громадянка України	ч.1 ст.111-2, ч.3 ст.111-1 КК України	-за ч.3 ст.111-1 КК України у вигляді 3 років позбавлення волі з позбавленням права обіймати посади в органах державної влади, державного управління, місцевого самоврядування та органах, що надають публічні послуги, на строк 15 років; -за ч.1 ст.111-2 КК України у вигляді 12 років позбавлення волі з позбавленням права обіймати посади в органах державної влади, державного управління, місцевого самоврядування та органах, що надають публічні послуги, на строк 15 років та з конфіскацією усього належного їй майна. У відповідності зі ч.1 ст.70 КК України, шляхом поглинення менш суворого покарання більш суворим, остаточно призначити ОСОБА_5 покарання у вигляді 12 років позбавлення волі з позбавленням права обіймати посади в органах державної влади, державного управління, місцевого самоврядування та органах, що надають публічні послуги, на строк 15 років та з конфіскацією усього належного їй майна.
58.	Шевченківський районний суд м. Києва 9 січня 2025 р. № 761/23092/23 https://reyestr.court.gov.ua/Revizew/124306647	уродженець м.Мелітополь Запорізької обл., громадянин України		позбавлення волі строком на одинадцять років з позбавлення права займати будь-які посади в органах державної влади, державного управління, місцевого управління та займатись діяльністю, пов'язаною з наданням адміністративних послуг, на строк дванадцять років, з конфіскацією всього належного ОСОБА_7 майна
59.	Київський районний суд м. Харкова 30 квітня 2024 р. № 953/1752/23 https://reyestr.court.gov.ua/Revizew/118712920	уродженець с. Мартове Печенізького району (в теперішній час - Чугуївський район) Харківської області, громадянин України		позбавлення волі строком на 11 (одинадцять) років з позбавленням права обіймати посади, пов'язані із виконанням функцій держави та місцевого самоврядування на строк 14 (чотирнадцять) років та з конфіскацією всього майна, яке є його особистою власністю
60.	Ужгородський міськрайонний суд Закарпатської області 18 грудня 2023 р.	громадянин України, українець, уродженець: с. Стара Водолага		позбавлення волі строком на 10 (десять) років з позбавленням права обіймати посади в органах державної влади, органах місцевого самоврядування та в органах,

	№ 308/16414/23 https://reyestr.court.gov.ua/Revizor/115702778	Нововодолазького району Харківської області		що надають публічні послуги строком на 10 (десять) років з конфіскацією всього майна, яке є його особистою власністю
61.	Малиновський районний суд м. Одеси 21 лютого 2024 р. № 521/7287/23 https://reyestr.court.gov.ua/Revizor/117456812	уродженка смт. Білозерка, Херсонської області, громадянка України	ч.3 ст. 111-1, ч.1 ст. 111-2 КК України	- за ч.3 ст. 111-1 КК України у виді позбавлення волі на строк 3 (три) роки, з позбавленням права обіймати посади пов'язані з освітнім процесом на строк 10 (десять) років. - за ч.1 ст. 111-2 КК України у виді позбавлення волі на строк 10 (десять) років, з позбавленням права обіймати посади пов'язані з освітнім процесом на строк 15 (п'ятнадцять) років, та з конфіскацією всього належного їй майна. На підставі ч. 1 ст. 70 КК України, за сукупністю злочинів шляхом поглинення менш суворого покарання більш суворим визначити остаточне покарання у вигляді позбавлення волі на строк 10 (десять) років, з позбавленням права обіймати посади пов'язані з освітнім процесом на строк 15 (п'ятнадцять) років, та з конфіскацією всього належного їй майна.
62.	Новомосковський міськрайонний суд Дніпропетровської області 30 жовтня 2024 р. № 183/1489/23 https://reyestr.court.gov.ua/Revizor/122661343	уродженець с. Дуванка Шевченківського району Харківської області, громадянин України		позбавлення волі строком на 11 (одинадцять) років з позбавленням права обіймати керівні посади в органах місцевого самоврядування на строк 11 (одинадцять) років та з конфіскацією всього належного йому майна
63.	Херсонський міський суд Херсонської області 24 грудня 2024 р. № 766/81/23 https://reyestr.court.gov.ua/Revizor/124133597	уродженець м. Генічеська, Генічеського району Херсонської області, громадянин України	ч. 1 ст. 111-2, ч.4 ст.185 КК України	ч.1 ст.111-2 КК України у виді позбавлення волі строком 11 (одинадцять) років з позбавленням права обіймати будь-які посади в органах державної влади та органах місцевого самоврядування, у державних та комунальних підприємствах, установах та організаціях, що надають публічні послуги, строком на 15 (п'ятнадцять) років, з конфіскацією всього належного йому на праві власності майна, за ч.4 ст.185 КК України у виді позбавлення волі строком 6 років.

				На підставі ч.1 ст.70 КК України шляхом поглинання менш суворого покарання більш суворим, остаточно призначити ОСОБА_3 покарання у виді 11 (одинадцяти) років позбавлення волі з позбавленням права обіймати будь-які посади в органах державної влади та органах місцевого самоврядування, у державних та комунальних підприємствах, установах та організаціях, що надають публічні послуги, строком на 15 (п'ятнадцять) років, з конфіскацією всього належного йому на праві власності майна
64.	Соснівський районний суд м. Черкаси 3 грудня 2024 р. № 712/665/24 https://reyestr.court.gov.ua/Revizew/123539137	уродженець с. Чмирівка Старобільського району Луганської області, громадянин України		позбавлення волі строком на 12 (дванадцять) років з позбавленням права обіймати посади в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, в органах, що надають публічні послуги на строк 15 (п'ятнадцять) років та з конфіскацією всього майна, яке є його власністю
65.	Малиновський районний суд м. Одеси 10 вересня 2024 р. № 521/9452/23 https://reyestr.court.gov.ua/Revizew/122299936	ОСОБА_12, уродженець с. Чумаки (Жовтневе), Миколаївської області, громадянин України ОСОБА_14, уродженець с. Новомиколаївка, Скадовського району, Херсонської області, громадянин України ОСОБА_15, уродженка м. Каховка, Херсонської області, громадянка України ОСОБА_16, уродженка м. Сімферополь,	ОСОБА_12, ОСОБА_14 , ОСОБА_15 ч. 3 ст. 28, ч.1 ст. 111-2, ч. 3 ст. 28, ч. 6 ст.111-1 КК України Усі інші: ч.3 ст. 28, ч.1 ст. 111-2 КК України	<i>Скорочено (тільки в частині призначення покарання за ст. 111-2 КК України):</i> ОСОБА_12 -за ч. 3 ст. 28 ч. 1 ст. 111-2 КК України у виді дванадцяти років позбавлення волі з конфіскацією майна з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій в органах влади, установах, підприємствах та організаціях усіх форм власності строком на чотирнадцять років. ОСОБА_15 -за ч. 3 ст. 28 ч. 1 ст. 111-2 КК України у виді дванадцяти років позбавлення волі з конфіскацією майна з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій в органах влади,

		Автономної Республіки Крим - Україна, громадянка України ОСОБА_17, <i>уродженець м. Бендери, Республіка Молдова</i>, громадянин України ОСОБА_18, уродженка с. Костянтинівка, Мелітопольського району, Запорізької області ОСОБА_19, <i>уродженка Новосибірської області, російської федерації</i>, громадянка України	установах, підприємствах та організаціях усіх форм власності строком на п'ятнадцять років. ОСОБА_14 -за ч. 3 ст. 28 ч. 1 ст. 111-2 КК України у виді дванадцяти років позбавлення волі з конфіскацією майна з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій в органах влади, установах, підприємствах та організаціях усіх форм власності строком на п'ятнадцять років. ОСОБА_19 визнати винною у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 28 ч. 1 ст. 111-2 КК України та призначити їй покарання у виді десяти років позбавлення волі з конфіскацією майна з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій в органах влади, установах, підприємствах та організаціях усіх форм власності строком на п'ятнадцять років. ОСОБА_16 визнати винною у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 28 ч. 1 ст. 111-2 КК України та призначити їй покарання у виді десяти років позбавлення волі з конфіскацією майна з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій в органах влади, установах, підприємствах та організаціях усіх форм власності строком на п'ятнадцять років. ОСОБА_18 визнати винною у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 28 ч. 1 ст. 111-2
--	--	--	--

				КК України та призначити їй покарання у виді десяти років позбавлення волі з конфіскацією майна з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій в органах влади, установах, підприємствах та організаціях всіх форм власності строком на п'ятнадцять років. ОСОБА_17 визнати винним у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 28 ч. 1 ст. 111-2 КК України та призначити йому покарання у виді десяти років позбавлення волі з конфіскацією майна з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій в органах влади, установах, підприємствах та організаціях усіх форм власності строком на п'ятнадцять років.
66.	Херсонський міський суд Херсонської області 13 січня 2025 р. № 761/26522/23 https://reyestr.court.gov.ua/Revizija/124359038	<i>уродженець Томської області рф</i>, громадянин України		11 (одинадцяти) років позбавлення волі з позбавленням права обіймати посади в органах державної влади, державного управління, органах місцевого самоврядування, органах самоорганізації населення, а також займатися підприємницькою діяльністю у сфері надання послуг щодо пасажирських перевезень наземним транспортом міжміського, приміського сполучення, визначеної відповідно за класифікацією видів економічної діяльності за кодом 49.31 «Пасажирський наземний транспорт міського та приміського сполучення» на строк 12 (дванадцять) років з конфіскацією всього належного йому на праві власності майна
67.	Комунарський районний суд м. Запоріжжя 27 червня 2024 р. № 752/4015/23	ОСОБА_8, уродженець міста Мелітополь, Запорізької області, громадянин України		ОСОБА_8 12 (дванадцяти) років позбавлення волі з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій в органах влади

	https://reyestr.court.gov.ua/Revizew/120453875	ОСОБА_9, уродженець міста Сімферополь, АР Крим, громадянин України		та місцевого самоврядування строком на 15 (п'ятнадцять) років та з конфіскацією всього належного йому майна. ОСОБА_9 12 (дванадцяти) років позбавлення волі з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій в органах влади та місцевого самоврядування строком на 15 (п'ятнадцять) років та з конфіскацією всього належного йому майна.
68.	Херсонський міський суд Херсонської області 5 листопада 2024 р. № 766/6724/23 https://reyestr.court.gov.ua/Revizew/122820159	уродженець смт. Верхній Рогачик Верхньорогачицького району Херсонської області, громадянин України		позбавлення волі на строк 12 (дванадцять) років з позбавленням права обіймати посади в органах державної влади, державного управління, місцевого самоврядування та займатися діяльністю, пов'язаною з наданням публічних послуг на строк 15 (п'ятнадцять) років з конфіскацією всього майна, яке є власністю засудженого
69.	Ленінський районний суд міста Запоріжжя 12 квітня 2024 р. № 334/6582/23 https://reyestr.court.gov.ua/Revizew/118308688	<i>уродженець Республіки Молдова</i> , громадянин України	частиною другою статті 28, частиною першою статті 111-2 КК України	десяти років позбавлення волі з позбавленням права обіймати посади в органах державної влади, місцевого самоврядування, державних підприємствах, установах та організаціях строком на дванадцять років, з конфіскацією всього належного йому майна
70.	Тернопільський міськрайонний суд Тернопільської області 12 листопада 2024 р. № 607/6578/24 https://reyestr.court.gov.ua/Revizew/122939364	українець, громадянин України, уродженець м. Новоазовськ Донецької області		позбавлення волі на строк 10 (десять) років з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій в органах державної влади, державного управління, місцевого самоврядування та займатися діяльністю, яка пов'язана з наданням публічних послуг на строк 10 (десять) років та з конфіскацією майна
71.	Приморський районний суд міста Одеси 7 лютого 2024 р. № 522/7939/23	громадянин України, уродженець м. Херсон	ч. 5 ст. 111-1, ч. 1 ст. 111-2 КК України	- за ч. 5 ст. 111-1 КК України, у вигляді 10 (десяти) років позбавлення волі, із позбавленням права займати посади, а також займатися діяльністю, пов'язаною із виборчим процесом строком на 15 років, з конфіскацією усього майна, що належить обвинуваченому;

	https://reyestr.court.gov.ua/Review/116826338			- за ч. 1 ст. 111-2 КК України, у вигляді 12 (дванадцять) років позбавлення волі, із позбавленням права займати посади, а також займатися діяльністю, пов'язаною із виборчим процесом строком на 15 років, з конфіскацією усього майна, що належить обвинуваченому. На підставі ч. 1 ст. 70 КК України, за сукупністю кримінальних правопорушень шляхом поглинання менш суворого покарання більш суворим, остаточно до відбуття ОСОБА_6 призначити покарання у вигляді 12 (дванадцять) років позбавлення волі, із позбавленням права займати посади, а також займатися діяльністю, пов'язаною із виборчим процесом строком на 15 років, з конфіскацією усього майна, що належить обвинуваченому.
72.	Тернопільський міськрайонний суд Тернопільської області 30 грудня 2024 р. № 607/11752/24 https://reyestr.court.gov.ua/Review/124135335	уродженка м. Каховка Херсонської області, українка, громадянка України		11 (одинадцяти) років позбавлення волі з позбавленням права обіймати посади пов'язані виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій в органах державної влади, державного управління, місцевого самоврядування та займатися діяльністю, яка пов'язана з наданням публічних послуг строком на 12 (дванадцять) років з конфіскацією усього належного їй на праві власності майна
73.	Тернопільський міськрайонний суд Тернопільської області 22 листопада 2024 р. № 607/15267/23 https://reyestr.court.gov.ua/Review/123575361	громадянка України		позбавлення волі строком на 12 (дванадцять) років з позбавленням права обіймати посади в правоохоронних органах, органах державної влади та місцевого самоврядування на строк 15 (п'ятнадцять) років з конфіскацією майна
74.	Ленінський районний суд м. Запоріжжя 5 вересня 2024 р. № 334/3383/24	уродженець м. Вільнянськ Запорізької області, громадянин України	ч. 4 ст. 111-1, ч. 1 ст. 111-2 КК України	ч. 4 ст. 111-1 КК України: покарання у вигляді 5 (п'яти) років позбавлення волі з позбавленням права обіймати посади в органах державної влади, місцевого самоврядування, правоохоронних органах та в органах,

	https://reyestr.court.gov.ua/Revizew/121392415			що надають публічні послуги на строк 10 (десять) років з конфіскацією усього належного майна на користь держави. ч. 1 ст. 111-2 КК України: покарання у вигляді 11 (одинадцяти) років позбавлення волі з позбавленням права обіймати посади в органах державної влади, місцевого самоврядування, правоохоронних органах та в органах, що надають публічні послуги на строк 15 (п'ятнадцять) років з конфіскацією усього належного майна на користь держави. На підставі статті 70 КК України шляхом поглинення менш суворого покарання більш суворим покаранням, призначити ОСОБА_7 остаточне покарання у вигляді 11 (одинадцяти) років позбавлення волі, з позбавленням права обіймати будь-які посади в органах державної влади, місцевого самоврядування, правоохоронних органах та в органах, що надають публічні послуги строком на 15 (п'ятнадцять) років, з конфіскацією усього наявного майна у дохід держави
75.	Галицький районний суд міста Львова 13 червня 2024 р. № 461/2712/24 https://reyestr.court.gov.ua/Revizew/119755219	уродженець м. Львів, громадянин України	ч. 1 ст. 111-2, ч. 2, 3 ст. 436-2 КК України	- за ч. 1 ст. 111-2 Кримінального кодексу України - позбавлення волі на строк дванадцять років з позбавленням права обіймати будь-які посади в органах державної влади та місцевого самоврядування на строк п'ятнадцять років та з конфіскацією майна; - за ч. 2 ст. 436-2 Кримінального кодексу України-позбавлення волі на строк п'ять років з конфіскацією майна; - за ч. 3 ст. 436-2 Кримінального кодексу України - позбавлення волі на строк вісім років з конфіскацією майна.

				Згідно ч.1 ст.70 КК України, за сукупністю кримінальних правопорушень, шляхом поглинення менш суворого покарання більш суворим, призначити ОСОБА_5 остаточне покарання позбавлення волі на строк дванадцять років з позбавленням права обіймати будь-які посади в органах державної влади та місцевого самоврядування на строк п'ятнадцять років та з конфіскацією майна.
76.	Шевченківський районний суд м. Чернівці 23 жовтня 2023 р. № 727/7936/23 https://reyestr.court.gov.ua/Revizor/114575324	громадянка України, <i>уродженка м. Сургут російської федерації</i>	ч. 2 ст. 110, ч. 1 ст. 111-2, ч. 1 ст. 436-1, ч. 2 ст. 436-2 КК України	за ч. 2 ст. 110 КК України у вигляді 8 (восьми) років позбавлення волі з конфіскацією майна; за ч. 1 ст. 111-2 КК України у вигляді 11 (одинадцяти) років позбавлення волі з конфіскацією майна та з позбавленням права обіймати посади в органах державної влади, органах місцевого самоврядування та підприємствах, установах, організаціях незалежно від форм власності на строк 15 (п'ятнадцять) років; за ч. 1 ст. 436-1 КК України у вигляді 4 (чотирьох) років позбавлення волі з конфіскацією майна; за ч. 2 ст. 436-2 КК України у вигляді 4 (чотирьох) років позбавлення волі з конфіскацією майна. На підставі ч.1 ст. 70 КК України остаточно ОСОБА_5 призначити покарання за сукупністю злочинів, шляхом поглинення менш суворого покарання більш суворим у вигляді 11 (одинадцяти) років позбавлення волі з конфіскацією майна, з позбавленням права обіймати посади в органах державної влади, органах місцевого самоврядування та підприємствах, установах, організаціях незалежно від форм власності на строк 15 (п'ятнадцять) років.
77.	Хортицький районний суд міста Запоріжжя 30 травня 2023 р. № 337/414/23	ОСОБА_5, уродженка м. Токмак Пологівського району Запорізької області, громадянка України, українка	ч. 2 ст. 28 ч.1 ст. 111-2 КК України	ОСОБА_5: десяти років позбавлення волі з позбавленням права обіймати посади або займатися діяльністю пов'язаною із освітнім процесом на строк п'ятнадцять років з конфіскацією всього належного їй майна.

	https://reyestr.court.gov.ua/Revizew/111172842	ОСОБА_6, уродженка с. Снігурівка Токмацького району Запорізької області, громадянка України, українка		ОСОБА_6: десяти років позбавлення волі з позбавленням права обіймати посади або займатися діяльністю пов'язаною із освітнім процесом на строк п'ятнадцять років з конфіскацією всього належного їй майна.
78.	Малиновський районний суд м. Одеси 26 квітня 2024 р. № 521/13772/23 https://reyestr.court.gov.ua/Revizew/118676189	уродженка м. Херсон, громадянка України	ч. 3 ст. 111-1, ч. 1 ст. 111-2 КК України	- за ч. 3 ст. 111-1 КК України у виді позбавлення волі на строк 3 (три) роки, з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконання організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій у закладах освіти, а також обіймати посади в органах державної влади, державного управління та контролю, місцевого самоврядування у сфері освіти та займатися освітньою та виховною діяльністю на строк 15 (п'ятнадцять) років. - за ч. 1 ст. 111-2 КК України у виді позбавлення волі на строк 12 (дванадцять) років, з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконання організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій у закладах освіти, а також обіймати посади в органах державної влади, державного управління та контролю, місцевого самоврядування у сфері освіти та займатися освітньою та виховною діяльністю на строк 15 (п'ятнадцять) років, та з конфіскацією всього належного їй майна. На підставі ч. 1 ст. 70 КК України, за сукупністю злочинів шляхом поглинення менш суворого покарання більш суворим визначити остаточне покарання у вигляді позбавлення волі на строк 12 (дванадцять) років, з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконання організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій у закладах освіти, а також обіймати посади в органах державної влади, державного управління та контролю, місцевого самоврядування у сфері освіти та займатися освітньою та

				виховною діяльністю на строк 15 (п'ятнадцять) років, та з конфіскацією всього належного їй майна.
79.	Суворовський районний суд міста Одеси 20 червня 2024 р. № 523/14846/22 https://reyestr.court.gov.ua/Revizew/119912684	народився в м.Каховці, Херсонської області, громадянин України		11 (одинадцять) років, з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з організаційно-розпорядчими та адміністративно-господарськими повноваженнями в органах державної влади, державного управління та в органах місцевого самоврядування строком на 14 (чотирнадцять) років та з конфіскацією належного йому на праві власності майна
80.	Бориспільський міськрайонний суд Київської області 20 червня 2024 р. № 359/5133/24 https://reyestr.court.gov.ua/Revizew/120012504	<i>уродженець м. Южноуральськ, Челябінської області, російська федерація,</i> громадянин України		Угоду про визнання винуватості [...] затвердити. ОСОБА_4 визнати винуватим у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 111-2 КК України та із застосуванням ст. 69 КК України призначити йому узгоджене покарання у виді позбавлення волі на строк п'ять років без конфіскації майна. На підставі ст. 75 КК України звільнити ОСОБА_4 від відбування призначеного покарання у виді позбавлення волі з випробуванням, встановивши іспитовий строк терміном три роки ...
81.	Малиновський районний суд м. Одеси 24 листопада 2023 р. № 521/8880/23 https://reyestr.court.gov.ua/Revizew/115537263	уродженка с. Сокологірне, Генічеського району, Херсонської області, громадянка України	ч. 3 ст. 111-1, ч. 1 ст.111-2 КК України	- за ч. 3 ст. 111-1 КК України у виді трьох років позбавлення волі з позбавленням права обіймати посади, а також займатися діяльністю, пов'язаною з освітнім процесом строком на 12 (дванадцять) років; - за ч. 1 ст.111-2ККУкраїни у виді 12 (дванадцяти) років позбавлення волі з конфіскацією майна з позбавленням права обіймати посади, а також займатися діяльністю, пов'язаною з освітнім процесом строком на 15 (п'ятнадцять) років; На підставі ч. 1 ст.70КК України, за сукупністю кримінальних правопорушень, шляхом поглинання менш суворого покарання, більш суворим, остаточно призначити ОСОБА_5 покарання у виді дванадцяти років позбавлення волі з конфіскацією майна з позбавленням

				права обіймати посади, а також займатися діяльністю, пов'язаною з освітнім процесом строком на 15 (п'ятнадцять) років
82.	Малиновський районний суд міста Одеси 9 грудня 2024 р. № 521/11082/23 https://reyestr.court.gov.ua/Revizew/123615224	громадянин України, уродженець с.Чорнобаївка Білозерського району Херсонської області		позбавлення волі на строк 10 (десять) років з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій в установах та організаціях не залежно від форм власності на строк 15 (п'ятнадцять) років з конфіскацією всього належного йому майна
83.	Індустріальний районний суд міста Дніпропетровська 20 січня 2025 р. № 202/6085/23 https://reyestr.court.gov.ua/Revizew/124553061	народився в с.Новоселівка Краснолиманського району Донецької області, громадянин України		11 (одинадцять) років позбавлення волі з позбавленням права обіймати посади в органах державної влади, державного управління, місцевого самоврядування, пов'язаних з наданням публічних послуг, виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій на строк 15 (п'ятнадцять) років з конфіскацією майна на користь держави
84.	Тернопільський міськрайонний суд Тернопільської області 1 листопада 2024 р. № 607/16752/23 https://reyestr.court.gov.ua/Revizew/122757897	народилася у смт. Старомихайлівка Мар'їнського району Донецької області, громадянка України		10 (десяти) років позбавлення волі з позбавленням права обіймати посади у правоохоронних органах України, в органах державної влади, органах місцевого самоврядування та в органах, що надають публічні послуги, строком на 12 (дванадцять) років та з конфіскацією всього належного їй майна
85.	Харківський районний суд Харківської області 27 листопада 2024 р. № 635/12429/24 https://reyestr.court.gov.ua/Revizew/123325544	уродженка с. Олександрівка Богодухівського району Харківської області, громадянка України	ч.3 ст.28, ч. 1 ст.111-2 КК України	Призначити ОСОБА_5 , ІНФОРМАЦІЯ_1 , узгоджене сторонами угоди про визнання винуватості від 21 жовтня 2024 року, на підставі ч.1 ст. 69 КК України, основне покарання нижче від найнижчої межі, встановленої в частині статті Особливої частини цього Кодексу, у виді 5 (п'яти) років позбавлення волі, з позбавленням права займатись певною діяльністю (проектування електричних частин КВПіА (контрольно-вимірювальні прилади) на строк 10 років, без конфіскації майна.

				На підставі ст.75 КК України звільнити ОСОБА_5 , ІНФОРМАЦІЯ_1 , від відбування основного покарання у виді позбавлення волі з випробуванням строком на 3 (три) роки, поклавши на неї відповідно до ст.76 КК України обов'язки: ...
86.	Кам'янець-Подільський міськрайонний суд Хмельницької області 31 жовтня 2024 р. № 676/6474/24 https://reyestr.court.gov.ua/Revizew/122719526	уродженка м.Лисичанськ Луганської області, українки, громадянка України	ч.3 ст.28, ч.1 ст.111-2 КК України	Затвердити угоду про визнання винуватості [...] та призначити їй на підставі ч.1 ст. 69 КК України основне покарання, нижче від найнижчої межі, встановленої в частині статті Особливої частини цього Кодексу, у виді п'яти років позбавлення волі, та на підставі ч.2 ст.69 КК України без призначення додаткового покарання, що передбачене в санкції частини статті Особливої частини цього Кодексу як обов'язкове, у виді позбавлення права займатись певною діяльністю, та без конфіскації майна. Відповідно до ст.75 КК України звільнити ОСОБА_5 від відбування основного покарання у виді позбавлення волі з випробуванням, встановивши їй іспитовий строк три роки.
87.	Золочівський районний суд Львівської області 11 листопада 2024 р. № 445/2417/24 https://reyestr.court.gov.ua/Revizew/122928781	громадянин України, уродженець м. Харків	ч. 3 ст. 28, ч. 1 ст. 111-2 КК України	позбавлення волі на строк 10 (десять) років, з позбавленням права займатися діяльністю пов'язаною із розробкою проектно-технічної документації у сфері енергетики, у тому числі, що стосується підтримання поточного технічного стану, модернізації та реконструкції атомних електростанцій на строк 10 (десять) років, із конфіскацією всього належного йому майна
88.	Тернопільський міськрайонний суд Тернопільської області 4 квітня 2024 р. № 607/11937/23 https://reyestr.court.gov.ua/Revizew/118152187	народився у с. Князе-Григорівка Великопетівського району Херсонської області, громадянин України		11 (одинадцять) років позбавлення волі з позбавленням права обіймати посади у правоохоронних органах України, в органах державної влади, органах місцевого самоврядування та в органах, що надають публічні послуги, строком на 15 (п'ятнадцять) років та з конфіскацією всього належного йому майна

89.	Люботинський міський суд Харківської області 5 грудня 2024 р. № 630/964/24 https://reyestr.court.gov.ua/Revizor/123532190	уродженка м. Хорол, Полтавської області, громадянка України	ч. 3 ст. 28 ч. 1 ст. 111-2 КК України	призначити їй покарання із застосуванням ст. 69 КК України, у виді 5 років позбавлення волі, з позбавленням права займатись певною діяльністю - проектування будівельних конструкцій, на строк 10 років. На підставі ст. 75 КК України звільнити ОСОБА_4 від відбування основного покарання у виді позбавлення волі з випробуванням, встановивши їй іспитовий строк 3 (три) роки.
90.	Херсонський міський суд Херсонської області 21 січня 2025 р. № 766/973/23 https://reyestr.court.gov.ua/Revizor/124676232	громадянин України, уродженець м. Херсона		позбавлення волі на строк 12 (дванадцяти) років з позбавленням права обіймати посади в органах державної влади та органах місцевого самоврядування, у державних та комунальних підприємствах, установах та організаціях, що надають публічні послуги, строком на 15 (п'ятнадцять) років, з конфіскацією всього належного йому на праві власності майна